

แนวทางการจัดการเรียนรู้ ประถมศึกษา ชั้นตรี

วิชาธรรม

สำนักส่งเสริมกิจการการศึกษา
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

แนวทางการจัดการเรียนรู้
ธรรมศึกษา ชั้นตรี

วิชาธรรม

สำนักส่งเสริมกิจการการศึกษา
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

แนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นตรี วิชาธรรม

ปีที่พิมพ์	พ.ศ. ๒๕๕๘
จำนวนพิมพ์	๑๐๐ เล่ม
ลิขสิทธิ์	สำนักส่งเสริมกิจการการศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
พิมพ์ที่	โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด ๗๙ ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐ โทร. ๐-๒๕๖๑-๔๕๖๗ โทรสาร ๐-๒๕๗๙-๕๑๐๑ นายโชคดี ออสุวรรณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

คำนำ

ตามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา ระหว่างสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเข้าใจหลักพุทธธรรม ที่ถูกต้อง มีความรู้คู่คุณธรรม เสริมสร้างศีลธรรม เป็นพลเมืองดีมีคุณภาพ สร้างภูมิคุ้มกันให้ผู้เรียน ห่างไกลอบายมุข สิ่งเสพติด สิ่งผิดกฎหมาย และนำไปสู่ความสงบเรียบร้อยของสังคม

เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการดำเนินงานตามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและบังเกิดเป็นรูปธรรม อันจะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันและพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน นิสิต นักศึกษา ในสถานศึกษา อย่างยั่งยืน กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้จัดทำแนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นตรี โท เอก เพื่อให้ นักเรียน นิสิต นักศึกษา มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิชาธรรม วิชาพุทธ และวิชาวินัย

กระทรวงศึกษาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า แนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นตรี โท เอก จะเป็นแนวทางการเรียนการสอนให้กับคณะครู อาจารย์ นำไปสอนได้ตามหลักสูตร เพื่อให้ นักเรียน นิสิต นักศึกษา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และขอขอบคุณคณะผู้จัด ซึ่งประกอบด้วย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต ๒ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต ๓ และโรงเรียนวัดราชบพิศ ที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจ พัฒนาเอกสารชุดนี้อย่างเต็มความสามารถจนบรรลุวัตถุประสงค์

(รองศาสตราจารย์กำจร ตติยกวี)

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	
บทที่ ๑ ประวัตินักธรรม ธรรมศึกษา	๑
บทที่ ๒ เทคนิควิธีสอนของพระพุทธรเจ้า	๓
บทที่ ๓ มาตรฐานการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้ และสาระการเรียนรู้	๑๐
บทที่ ๔ แผนการจัดการเรียนรู้	๑๓
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑	๑๔
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒	๒๖
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓	๔๑
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔	๕๗
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕	๖๙
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๖	๗๗
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๗	๘๖
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๘	๙๔
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๙	๑๑๐
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑๐	๑๑๘
บทที่ ๕ แบบทดสอบ	๑๓๐
แบบทดสอบก่อนเรียน	๑๓๑
เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียน	๑๓๖
แบบทดสอบหลังเรียน	๑๓๗
เฉลยแบบทดสอบหลังเรียน	๑๔๒
ภาคผนวก	๑๔๓
บรรณานุกรม	๑๔๕
คณะผู้จัดทำ	๑๔๖

บทที่ ๑

ประวัตินักธรรม ธรรมศึกษา

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือที่เรียกกันว่า นักธรรม เกิดขึ้นตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาไทย เพื่อให้ภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา สามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป

การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมา นิยมศึกษาเป็นภาษาบาลีที่เรียกว่าการศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จึงปรากฏว่าภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงมีจำนวนน้อย เป็นเหตุให้สังฆมณฑลขาดแคลนพระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการพระศาสนาทั้งในด้านการศึกษา การปกครอง และการแนะนำสั่งสอนประชาชน ดังนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้น สำหรับสอนภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรก นับแต่ทรงรับหน้าที่ปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ เป็นต้นมา โดยทรงกำหนดหลักสูตรการสอนให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนาทั้งด้านหลักธรรม พุทธประวัติ และพระวินัย ตลอดถึงหัดแต่งแก้กระทู้ธรรม

เมื่อทรงเห็นว่า การเรียนการสอนพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทยดังนี้ได้ผล ทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้น เพราะเรียนรู้ได้ไม่ยาก จึงทรงดำริที่จะขยายแนวทางนี้ไปยังภิกษุสามเณรทั่วไปด้วย ประกอบกับใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ประเทศไทยเริ่มมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ซึ่งภิกษุทั้งหมดจะได้รับการยกเว้น ส่วนสามเณรจะยกเว้นให้เฉพาะสามเณรผู้รู้ธรรม ทางราชการได้ขอให้คณะสงฆ์ช่วยกำหนดเกณฑ์ของสามเณรผู้รู้ธรรม สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงกำหนดหลักสูตร**รองคัมภีร์สามเณรผู้รู้ธรรม**ขึ้น ต่อมาได้ทรงปรับปรุงหลักสูตร**รองคัมภีร์สามเณรผู้รู้ธรรม**นั้นเป็น **“องค์นักธรรม”** สำหรับภิกษุสามเณรชั้นนวกะ (คือผู้บวชใหม่) ทั่วไป ได้รับพระบรมราชานุมัติ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ และโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตร เป็นสถานที่สอบ การสอบครั้งนี้ ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาคในนวโกวาท แต่งความแก้กระทู้ธรรม และแปลภาษามคธ เฉพาะท้องถิ่นทานในอรรถกถาธรรมบท

พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงปรับปรุงหลักสูตร**รองคัมภีร์นักธรรม**ให้เหมาะสมสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จะเรียนรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยแบ่งหลักสูตรเป็น ๒ อย่าง คือ **อย่างสามัญ** เรียนวิชาธรรมวิภาค พุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม และ**อย่างวิสามัญ** เพิ่มแปลอรรถกถาธรรมบทมีแก้ อรรถบาลีไวยากรณ์และสัมพันธ์ และวินัยบัญญัติที่ต้องสอบทั้งผู้ที่เรียนอย่างสามัญและวิสามัญ

พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงปรับปรุงหลักสูตรรองคณักรธรรมอีกครั้งหนึ่ง โดยเพิ่มหลักสูตรหมวด คิทธิปฏิบัติเข้าในส่วนของธรรมวิภาคด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาส หากภิกษุ สามเณรรูปนั้น ๆ มีความจำเป็นต้องลาสิกขาออกไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง เรียกว่า **นักรธรรมชั้นตรี** การศึกษาพระธรรมวินัยแบบนี้ได้รับความนิยมาจากหมู่ภิกษุสามเณรอย่างกว้างขวางและแพร่หลายไป อย่างรวดเร็ว เพียง ๒ ปีแรกก็มีภิกษุสามเณรสมัครเข้าสอบสนามหลวงเกือบพันรูป เมื่อทรงเห็นว่าการศึกษานักรธรรมอำนวยการคุณประโยชน์แก่พระศาสนาและภิกษุสามเณรทั่วไป ในเวลาต่อมาจึงทรง พระดำริขยายการศึกษานักรธรรมให้ทั่วถึงแก่ภิกษุทุกระดับ คือ ทรงตั้งหลักสูตรนักรธรรมชั้นโท สำหรับภิกษุชั้นมัชฌิมะ คือ มีพรรษาเกิน ๕ แต่ไม่ถึง ๑๐ และนักรธรรมชั้นเอก สำหรับภิกษุชั้นเถระ คือ มีพรรษา ๑๐ ขึ้นไป ดังที่เป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์สืบมาตราบถึงทุกวันนี้

ต่อมา**พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลริวิวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม** ทรงพิจารณาเห็นว่า การศึกษานักรธรรมมิได้เป็นประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่านั้น แม้ผู้ที่ยังครองฆราวาสวิสัยก็จะได้รับประโยชน์จากการศึกษานักรธรรมด้วย โดยเฉพาะสำหรับเหล่า ข้าราชการครู จึงทรงตั้งหลักสูตรนักรธรรมสำหรับฆราวาสขึ้น เรียกว่า **“ธรรมศึกษา”** มีครบทั้ง ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกันกับหลักสูตรนักรธรรมภิกษุสามเณร เว้นแต่ วินัยบัญญัติที่ทรงกำหนดใช้เบญจศีล เบญจธรรม และอุโบสถศีลแทน ได้เปิดสอบธรรมศึกษาชั้นตรี ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ และเปิดสอบครบทุกชั้นในเวลาต่อมา มีฆราวาสทั้งหญิงและชายเข้าสอบ เป็นจำนวนมาก นับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมนี้มี**สมเด็จพระวันรัต (พรหมคุดเถร)** **วัดบวรนิเวศวิหาร** เป็นแม่กองธรรมสนามหลวง เน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณภาพสามารถ ดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดี ทั้งถือว่าเป็นกิจการของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน

บทที่ ๒

เทคนิควิธีสอนของพระพุทธเจ้า

๑. การทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรม

ทำของยากให้ง่าย ธรรมะเป็นเรื่องนามธรรมที่มีเนื้อหาลึกซึ้ง ยากที่จะเข้าใจ ยิ่งเป็นธรรมะระดับสูงสุดก็ยิ่งลึกล้ำคัมภีร์ภาพยิ่งขึ้น...ความสำเร็จแห่งภารกิจการสั่งสอนประชาชนส่วนหนึ่ง เพราะพระองค์ทรงใช้เทคนิควิธีการทำของยากให้ง่าย เช่น

๑.๑ การใช้อุปมาอุปไมย วิธีนี้เป็นวิธีทรงใช้บ่อยที่สุดวิธีหนึ่ง เพราะทำให้ผู้ฟังมองเห็นภาพและเข้าใจง่ายโดยไม่ต้องเสียเวลาอธิบายความให้ยืดเยื้อ

๑.๒ ยกนิทานประกอบ เป็นเทคนิคหรือกลวิธีหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงใช้บ่อย

๑.๓ ใช้อุปกรณหรือสื่อการสอน เทคนิควิธีสอนด้วยการกระทำของยากให้ง่าย หรือทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรม นอกจากใช้อุปมาอุปไมยและเล่านิทานประกอบแล้ว ยังมีอีกวิธีหนึ่ง อันเป็นวิธีที่พระพุทธองค์ทรงใช้มากพอ ๆ กับสองวิธีข้างต้น คือ การใช้สื่ออุปกรณ์หรือใช้สื่อการสอน

๒. ทำตนเป็นตัวอย่าง

ในแง่ของการสอนอาจแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ

๒.๑ ทำให้ดูหรือสาธิตให้ดู

๒.๒ ปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง

๓. ใช้ถ้อยคำเหมาะสม

การสอนที่จะประสบผลสำเร็จ ผู้สอนจะต้องรู้จักใช้คำ ต้องให้ผู้ฟังรู้สึกว่าคุณพูดด้วยเมตตาจิต มิใช่พูดด้วยความมุ่งร้าย

๔. เลือกสอนเป็นรายบุคคล

ผู้สอนต้องรู้ว่าคนฟังนั้นต่างภูมิหลัง ต่างความสนใจ ต่างระดับสติปัญญาการเรียนรู้ เพราะฉะนั้นการเลือกสอนเป็นรายบุคคลจะช่วยให้การสอนประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ถ้าทำได้ ก็ควรใช้วิธีนี้ แม้จะสอนเป็นกลุ่มก็ต้องเอาใจใส่ให้นักเรียนที่มีปัญหาเป็นรายบุคคลให้ได้

๕. รู้จักจังหวะและโอกาส

ดูความพร้อมของผู้เรียน รู้จักคอยจังหวะอันเหมาะสม ถ้าผู้เรียนไม่พร้อมก็เหนื่อยเปล่า

๖. ยืดหยุ่นในการใช้เทคนิควิธี

เทคนิควิธีบางอย่างใช้ได้ผลในวันนี้ ต่อไปวันข้างหน้าอาจใช้ไม่ได้ก็ได้ จึงควรยืดหยุ่นวิธีการ

๗. การเสริมแรง

มีคำพูดสรรเสริญพระพุทธเจ้าว่า “ทรงชมคนที่ควรชม ตำหนิคนที่ควรตำหนิ” การชมเป็นการยอมรับความสามารถหรือให้กำลังใจให้ทำอย่างนั้นยิ่ง ๆ ขึ้นไป การตำหนิเป็นการตักเตือนมิให้ประพฤติดุเช่นนั้นอีกต่อไป

หลักสำคัญที่ครูผู้สอนควรทราบ

หลักสำคัญคือหลักการใหญ่ ๆ ของการสอนไม่ว่าจะสอนเรื่องอะไรก็มีอยู่ ๓ หลัก คือ

๑. หลักเกี่ยวกับเนื้อหาที่สอน
๒. หลักเกี่ยวกับตัวผู้เรียน
๓. หลักเกี่ยวกับตัวการสอน

ก. หลักเกี่ยวกับเนื้อหาที่สอน

คนจะสอนคนอื่นต้องรู้ว่าเขาเรื่องอะไรมาสอนเขาเสียก่อน ไม่ใช่คิดแต่วิธีการสอนว่าจะสอนอย่างไร ต้องคิดก่อนว่าจะเอาอะไรไปสอนเขา พระพุทธเจ้าแนะนำว่าผู้สอนต้องคำนึงเสมอว่าต้องสอนสิ่งที่รู้เห็นหรือเข้าใจง่ายไปหาสิ่งที่เข้าใจยาก

๑. สอนเนื้อหาที่ลุ่มลึกลงไปตามลำดับ
๒. สอนด้วยของจริง
๓. สอนตรงตามเนื้อหา
๔. สอนมีเหตุผล
๕. สอนเท่าที่จำเป็นต้องรู้
๖. สอนสิ่งที่มีความหมายและเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน

ข. หลักเกี่ยวกับตัวผู้เรียน

๑. พระพุทธองค์จะทรงสอนใคร ทรงดูบุคคลผู้รับการสอนหรือผู้เรียนก่อนว่าบุคคลนั้น ๆ เป็นคนประเภทใด มีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจหรือความพร้อมแค่ไหน และควรจะสอนอะไรแค่ไหน

๒. นอกจากดูความแตกต่างของผู้เรียนแล้ว ยังต้องดูความพร้อมของผู้เรียนด้วย
๓. สอนให้ผู้เรียนทำด้วยตนเอง
๔. ผู้เรียนจะต้องมีบทบาทร่วมด้วย
๕. ครูต้องเอาใจใส่ผู้เรียนที่มีปัญหาเป็นพิเศษ

ค. หลักเกี่ยวกับตัวผู้สอน

๑. สร้างความสนใจในการสอนคนนั้น (การนำเข้าสู่บทเรียน)

๒. สร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนให้ปลอดภัยโปร่ง

๓. มุ่งสอนเนื้อหา มุ่งให้ผู้ฟังเกิดความรู้ความเข้าใจและเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่ดี

๔. ตั้งใจสอน สอนโดยเคารพ ถือว่างานสอนเป็นงานสำคัญ

๕. ใช้ภาษาเหมาะสม ผู้สอนคนอื่นควรมีความสามารถในการสื่อสาร ใช้คำพูดที่ถูกต้องและเหมาะสมกับบุคคลและสถานการณ์

หลักการสอนแนวพุทธวิธี

พระพุทธเจ้านั้นทรงเป็นพระบรมครู ยอดครูของผู้สอน พระองค์ทรงมีหลักการในการสอนมากมายหลายหลักการ เรียกว่า “หลัก ๔ ส” คือ

๑. สันทัสสนา อธิบายให้เห็นชัดแจ้ง เหมือนจูงมือให้มาดูด้วยตา
๒. สมาทปนา ชักจูงให้เห็นจริงเห็นจังตาม ชวนให้คล้อยตาม จนยอมรับเอาไปปฏิบัติ
๓. สมุตเตชนา รั้าใจ เกิดความกล้าหาญ มีกำลังใจ มั่นใจว่าทำได้ไม่หวั่นไหว ต่ออุปสรรคที่มีมา
๔. สัมปหังสนา มีวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้ฟังร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ เปี่ยมล้นไปด้วยความหวัง
สรุปหลักการทั่วไปของการสอน คือ แจ่มแจ้ง-จูงใจ-หาญกล้า-ร่าเริง

หลักการสอนพุทธวิธีแบบสนทนา (สากัจฉา หรือธรรมสากัจฉา)

เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยที่สุด พระองค์ชอบใช้วิธีนี้อาจเป็นด้วยว่าผู้ฟังได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ทำให้การเรียนการสอนสนุกไม่รู้สีกว่าตนกำลัง “เรียน” หรือกำลัง “ถูกสอน” แต่จะรู้สึกกว่าตนกำลังสนทนาปราศรัยกับพระพุทธรูปอย่างสนุกสนาน

หลักการสอนพุทธวิธีแบบตอบปัญหา (ปุจฉา-วิสัชนา)

ผู้ถามปัญหาอาจถามด้วยจุดประสงค์หลายอย่าง เช่น

๑. บางคนถามเพื่อต้องการคำตอบในเรื่องที่สงสัยมานาน
๒. บางคนถามเพื่อลองภูมิว่าคนตอบรู้หรือไม่
๓. บางคนถามเพื่อชมหรือปราบให้ผู้ตอบอับอาย
๔. บางคนถามเพื่อเทียบเคียงกับความเชื่อหรือคำสอนในลัทธิศาสนาของตน

พระพุทธรูปตรัสรู้ว่าการตอบปัญหาใด ๆ ต้องดูลักษณะของปัญหาและเลือกวิธีตอบให้ถูกต้องเหมาะสม พระองค์จำแนกประเภทของปัญหาไว้ ๔ ประการ คือ

๑. ปัญหาบางอย่างต้องตอบตรงไปตรงมา
๒. ปัญหาบางอย่างต้องย้อนถามก่อนจึงตอบ
๓. ปัญหาบางอย่างต้องแยกความตอบ
๔. ปัญหาบางอย่างต้องตัดบทไปเลยไม่ตอบ

วิธีคิดแบบอริยสัจ ๔/คิดแบบแก้ปัญหา

เป็นการคิดแบบแก้ปัญหา เรียกว่า “วิธีแห่งความดับทุกข์” จัดเป็นวิธีคิดแบบหลักอย่างหนึ่งเป็นวิธีคิดตามเหตุและผลหรือเป็นไปตามเหตุและผล สืบสาวจากผลไปหาเหตุแล้วแก้ไขและทำการที่ต้นเหตุ จัดเป็น ๒ คู่ คือ

คู่ที่ ๑ ทุกข์เป็นผล เป็นตัวปัญหา เป็นสถานการณ์ที่ประสบซึ่งไม่ต้องการ
สมุทัยเป็นเหตุ เป็นที่มาของปัญหา เป็นจุดที่จะต้องกำจัดหรือแก้ไขจึงจะพ้นจาก
ปัญหาได้

คู่ที่ ๒ นิโรธเป็นผล เป็นภาวะสิ้นปัญหา เป็นจุดหมายซึ่งต้องการจะเข้าถึง
มรรคเป็นเหตุ เป็นวิธีการ เป็นข้อปฏิบัติที่ต้องกระทำในการแก้ไขสาเหตุ เพื่อ
บรรลุจุดหมาย คือ ภาวะสิ้นปัญหาอันได้แก่ความดับทุกข์

กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบพุทธวิธี ๙ อย่าง

๑. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบอุปมาอุปไมย (การเปรียบเทียบ)

ขั้นสืบค้น-ขั้นเชื่อมโยง

- เปรียบเทียบนามธรรมกับรูปธรรมให้ผู้เรียนเห็นชัดเจน ครูผู้สอนและผู้เรียนมีส่วนร่วม
- ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เป็นนามธรรมกับรูปธรรม

ขั้นฝึก

- ยกตัวอย่างสิ่งที่เป็นนามธรรมกับรูปธรรม
- ผู้เรียนแต่ละรูปหรือแต่ละกลุ่มร่วมอภิปรายหรือนำเสนอสิ่งที่เป็นนามธรรมกับรูปธรรม
- หาข้อสรุปเกี่ยวกับเนื้อหาที่เป็นนามธรรม-รูปธรรม

ขั้นประยุกต์

- ค้นคว้าสิ่งที่เป็นนามธรรมกับรูปธรรมในเนื้อหาอื่น ๆ นอกเหนือจากเนื้อหาที่กำหนดให้

๒. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบปุจฉา-วิสัชนา (การถาม-ตอบ)

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

- การทำหน้าที่เป็นผู้ถาม-ตอบที่ถูกต้องเหมาะสมแก่กาลเทศะ
- วิธีถาม-ตอบ (ตอบทันทีเมื่อมีผู้ถาม ตอบแบบมีเงื่อนไข ย้อนถามผู้ถามก่อน

แล้วจึงตอบนิ่งเสียไม่ตอบ เป็นต้น)

ขั้นฝึก

- ตัวอย่างการถาม-ตอบ
- ถาม-ตอบแบบคนต่อคน ถาม-ตอบแบบกลุ่มต่อกลุ่ม ถาม-ตอบแบบกลุ่มต่อคน

เป็นต้น

- หาข้อสรุปเนื้อหาที่เกี่ยวกับการถาม-ตอบ

ขั้นประยุกต์

- ค้นคว้าเพิ่มเติมนอกเหนือจากเนื้อหาที่กำหนดไว้ในแผนจัดกิจกรรมการเรียนรู้

๓. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบธรรมสาส์น (การสนทนา)

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

- ครูผู้สอนเสนอสถานการณ์ที่เป็นปัญหาหรือจำลองสถานการณ์

ขั้นฝึก

- ผู้เรียน/ครูผู้สอน-อภิปรายในประเด็นที่เป็นปัญหา หัวข้อ หรือสถานการณ์

ตามเนื้อหาที่กำหนด

- หาข้อสรุปในประเด็นที่เป็นปัญหา หัวข้อ หรือสถานการณ์จากการสนทนาอภิปราย

ขั้นประยุกต์

- ศึกษาเพิ่มเติมการสนทนา-อภิปรายของบุคคล กลุ่มคน ละคร องค์กร เป็นต้น

๔. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบอริยสัจ ๔ (กำหนดปัญหา ตั้งสมมุติฐาน ทดลอง วิเคราะห์ สรุป)

ขั้นสืบค้น (ทุกข์)

- กำหนดปัญหา ที่มาของปัญหา การเกิดปัญหา (ตามเนื้อหาที่กำหนด)

ขั้นเชื่อมโยง (สมุทัย)

- ตั้งสมมุติฐาน การอนุมาน การคาดคะเน ความน่าจะเป็น ปัจจัยเสี่ยง

ขั้นฝึก (นิโรธ)

- ทดลอง เก็บข้อมูล
- วิเคราะห์ สรุปผล

ขั้นประยุกต์ (มรรค)

- การนำไปประยุกต์ใช้กับสิ่งอื่น ๆ นอกเหนือจากเนื้อหาที่เรียนรู้

๕. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบไตรสิกขา (ระเบียบวินัย จิตใจแน่วแน่ แก้ปัญหาถูกต้อง)

ขั้นสืบค้น (ศีล)

- สร้างความมีระเบียบวินัย ความมีศรัทธา ความตระหนัก ความเร็ว ให้เกิดกับผู้เรียน พร้อมทั้งจะเรียน

ขั้นเชื่อมโยง (สมาธิ)

- ให้ผู้เรียนรวมพลังจิต ความคิดอันแน่วแน่ในการตั้งใจฟัง ตั้งใจดู ตั้งใจจดจำ และเห็นความสำคัญต่อเนื้อหาที่จะนำเสนอ

ขั้นฝึก (ปัญญา)

- ใช้สมาธิ จิตใจอันแน่วแน่ทำความเข้าใจกับปัญหา
- ค้นหาสาเหตุที่มาที่ไปของปัญหา
- แก้ไขปัญหาอย่างถูกต้องและถูกวิธี

ขั้นประยุกต์ (ปัญญา)

- ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เกิดปัญญา และมีมโนทัศน์ในเรื่องนั้น ๆ ถูกต้อง

๖. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบพหุสูตร (ฟังมาก ๆ เขียนมาก ๆ ถามมาก ๆ คิดวิเคราะห์มาก ๆ)

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง (การสร้างศรัทธา)

- การจัดบรรยายในการนำเข้าสู่บทเรียน
- การสร้างแรงจูงใจในการนำเข้าสู่บทเรียน
- บุคลิกภาพ ตลอดถึงการวางตัวที่เหมาะสมของผู้สอน
- การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน

ขั้นฝึก (การฝึกทักษะ)

- กิจกรรมกลุ่ม/รายบุคคล
- การปฏิบัติ/การนำเสนอ/การแสดงออก
- ฝึกการเขียน การฟัง การถาม และการคิดวิเคราะห์

ขั้นประยุกต์

- การประเมินตนเอง
- การประเมินของกัลยาณมิตร
- การศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมและการนำไปประยุกต์ใช้

๗. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบโยนิโสมนสิการ (การทำไว้ในใจโดยแยบคาย การใช้ความคิดอย่างถูกวิธี)

แบบที่ ๑**ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง**

- ผู้เรียนรู้จักคิด คิดเป็น คิดอย่างมีระบบ
- ผู้เรียนรู้จักมอง รู้จักพิจารณา ไตร่ตรอง วิเคราะห์ สังเคราะห์

ขั้นฝึก

- ฝึกการคิดหาเหตุผล
- ฝึกการสืบค้นถึงต้นเค้า
- ฝึกการสืบสาวให้ตลอดสาย
- ฝึกการแยกแยะสิ่งนั้น ๆ ปัญหา นั้น ๆ ตามสภาวะแห่งเหตุและปัจจัย

ขั้นประยุกต์

- ผู้เรียนนำการใช้ความคิดอย่างถูกวิธีไปประยุกต์ใช้กับเหตุการณ์ปัจจุบัน

๘. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบโยนิโสมนสิการ (สร้างศรัทธาและวิจิตต์ให้กับผู้เรียน)

แบบที่ ๒**ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง**

- ครูผู้สอนสร้างเจตคติที่ดีต่อผู้เรียน
- ครูผู้สอนเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญ หัวเรื่อง
- ครูผู้สอนแนะแหล่งวิทยาการ แหล่งข้อมูล

ขั้นฝึก

- ผู้เรียนฝึกการรวบรวมข้อมูล
- ครูผู้สอนจัดกิจกรรมให้เกิดกระบวนการคิดแก่ผู้เรียน เช่น คิดสืบค้นต้นเค้า

คิดสืบสาวตลอดสาย คิดสืบค้นต้นปลาย และคิดโยงสายสัมพันธ์

- ฝึกการสรุปประเด็น เปรียบเทียบ ประเมินค่า โดยวิธีอภิปราย ทดลอง ทดสอบ
- ดำเนินการเลือกและตัดสินใจ
- กิจกรรมฝึกปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ผลการเลือกและตัดสินใจ

ขั้นประยุกต์

- สังเกตวิธีการปฏิบัติ ตรวจสอบ ปรับปรุง
- อภิปรายและสอบถาม
- สรุปบทเรียนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
- วัดและประเมินผลตามสภาพจริง

๘. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบอภิปาฐ ๔ (พอใจในสิ่งที่เรียนรู้ พากเพียร ต่อสิ่งที่เรียนรู้เสมอ มุ่งมั่นและเอาใจใส่ต่อสิ่งที่เรียนรู้ คิด วิเคราะห์ ไตร่ตรอง ก่อนนำไปใช้)

ขั้นสืบค้น (ฉันทะ)

- สร้างความพอใจและความสำคัญต่อสิ่งที่เรียนรู้ และสิ่งที่ได้รับ

ขั้นเชื่อมโยง (วิริยะ)

- ฟังให้หมด จดให้มาก ปากต้องไว ใจต้องคิด (หัวใจบัณฑิต สุ จิ ปุ ลิ)

ขั้นฝึก (จิตตะ)

- มุ่งมั่น โดยฝึกฟังมาก ๆ ฝึกคิดมาก ๆ ฝึกถามมาก ๆ และฝึกเขียนมาก ๆ

ขั้นประยุกต์ (วิมังสา)

- พิจารณา ไตร่ตรอง แยกแยะ อธิบาย นำเสนอ และประยุกต์ใช้

การนิยามศัพท์ขั้นตอน/กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธี

สืบค้น	หมายถึง	สืบสาวเรื่องราว ค้นคว้าให้ได้เรื่อง
เชื่อมโยง	หมายถึง	ทำให้ติดเป็นเนื้อเดียวกัน, ทำให้ประสานกัน
ฝึก	หมายถึง	ทำ เช่น บอก แสดง หรือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ จนเป็นนิสัยหรือมีความชำนาญ
ประยุกต์	หมายถึง	นำความรู้ในวิทยาการต่าง ๆ มาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์

บทที่ ๓

มาตรฐานการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้ และสาระการเรียนรู้

มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ๓๑ ๑ รู้ และเข้าใจ และปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ๓๑ ๒ รู้และเข้าใจพุทธประวัติ ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนา

มาตรฐาน ๓๑ ๓ รู้ เข้าใจ และปฏิบัติตนตามหลักพระวินัยบัญญัติของพระพุทธศาสนา

มาตรฐานการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้ และสาระการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๑ รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ชั้น	ผลการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้
ธศ ตรี	๑. รู้และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในทุกะหมวด ๒	<ul style="list-style-type: none"> - ธรรมมีอุปการะมาก ๒ อย่าง - ธรรมเป็นโลกบาล คือ คัมภีร์ ๒ อย่าง - ธรรมอันทำให้งาม ๒ อย่าง - บุคคลหาได้ยาก ๒ อย่าง
	๒. รู้และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในติกะหมวด ๓	<ul style="list-style-type: none"> - รัตนะ ๓ อย่าง - โฉวาทของพระพุทธเจ้า ๓ อย่าง - ทุจจริต ๓ อย่าง - สุจจริต ๓ อย่าง - อกุศลมูล ๓ อย่าง - กุศลมูล ๓ อย่าง - บุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง
	๓. รู้และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในจตุกกะหมวด ๔	<ul style="list-style-type: none"> - วุฑฒิ คือ ธรรมเป็นเครื่องเจริญ ๔ อย่าง - จักร ๔ - อคติ ๔ - ปธาน คือ ความเพียร ๔ อย่าง - อธิษฐานธรรม คือ ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔ อย่าง - อิทธิบาท คือ คุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ ๔ อย่าง - พรหมวิหาร ๔ - อริยสัจ ๔

ชั้น	ผลการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้
ชศ ตรี	๔. รู้และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในปัญจกะหมวด ๕	- อนันตริยกรรม ๕ - เวสาลีชกธรณธรรม คือ ธรรมทำความกล้าหาญ ๕ อย่าง - ัมมัสสวนานิสงส์ คือ อานิสงส์แห่งการฟังธรรม ๕ อย่าง - พละ คือ ธรรมเป็นกำลัง ๕ อย่าง - ชั้นธ ๕
	๕. รู้และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในฉีกะหมวด ๖	- คารวะ ๖ - สาราณียธรรม ๖ อย่าง
	๖. รู้และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในสัตตกะหมวด ๗	- อริยทรัพย์ ๗ - สปัปฺปุริสธรรม ๗
	๗. รู้และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในอัฐกะหมวด ๘	- โลกธรรม ๘ - มรรคมืองค์ ๘
	๘. รู้และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติจตุกกะ	- กรรมกิเลส คือ กรรมเครื่องเศร้าหมอง ๔ อย่าง - ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง - มิตรปฏิรูป คือ มิตรเทียม ๔ จำพวก - มิตรแท้ ๔ จำพวก - สังคหวัตถุ ๔ - ธรรมของขรราวาส ๔
	๙. รู้และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ (ปัญจกะ)	- มิจฉาวณิชา คือ การค้าขายไม่ชอบธรรม ๕ อย่าง - สมบัติของอบาสก ๕
	๑๐. รู้และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติฉีกะ	- ทิศ ๖ - อบายมุข คือ เหตุเครื่องฉิบหาย ๖

บทที่ ๔

แผนการจัดการเรียนรู้

แผนการจัดการเรียนรู้ ธรรมศึกษาชั้นตรี ประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน ๑๐ แผน ดังนี้

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑	หลักธรรมพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒	หลักธรรมพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓	หลักธรรมพระพุทธศาสนา ในจตุกกะ หมวด ๔
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔	หลักธรรมพระพุทธศาสนา ในปัญจกะ หมวด ๕
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕	หลักธรรมพระพุทธศาสนา ในฉักกะ หมวด ๖
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๖	หลักธรรมพระพุทธศาสนา ในสัตตกะ หมวด ๗
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๗	หลักธรรมพระพุทธศาสนา ในอัฐกะ หมวด ๘
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๘	หลักธรรมพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ จตุกกะ
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๙	หลักธรรมพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ปัญจกะ
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑๐	หลักธรรมพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ฉักกะ

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑

ธรรมศึกษาชั้นตรี สาระการเรียนรู้อริชาธรรม

เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๑ รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒

๓. สาระสำคัญ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒ เป็นการมีสติสัมปชัญญะ การมีหิริโอตตปะ การมีขันติโสรัจจะ และการตอบแทนคุณบุพการี ความกตัญญูกตเวทิต่างหากบุคคลยึดมั่นและปฏิบัติได้ จะอยู่ในสังคมด้วยความมีความสุข

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒ ได้

๕. สาระการเรียนรู้/เนื้อหา

- ธรรมมีอุปการะมาก ๒ อย่าง
- ธรรมเป็นโลกบาล คือ คัมภีร์ ๒ อย่าง
- ธรรมอันทำให้งาม ๒ อย่าง
- บุคคลหาได้ยาก ๒ อย่าง

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

๑. ครูและนักเรียนสนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒ โดยใช้คำถามเพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการคิดและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

- นักเรียนเคยเรียนเรื่องหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒ บ้างหรือไม่
- หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒ มีอะไรบ้าง
- นักเรียนเคยได้ยินได้เห็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒ จากที่ไหนบ้าง

ขั้นฝึก

๒. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๔ กลุ่ม โดยให้แต่ละกลุ่มศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒ ซึ่งประกอบด้วย ธรรมมีอุปการะมาก ๒ อย่าง ธรรมเป็นโลกบาล คือ คัมภีร์ ๒ อย่าง ธรรมอันทำให้งาม ๒ อย่าง และบุคคลหาได้ยาก ๒ อย่าง จากใบความรู้ที่ ๑

๓. นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์ อภิปราย และสรุปความรู้ จัดเตรียมการเสนอผลงานหน้าชั้นเรียน

ขั้นประยุกต์

๔. สุ่มนักเรียนแต่ละกลุ่มออกมาเล่าตามหัวข้อที่ตนเองได้รับมอบหมาย เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๕. ครูอธิบายเพิ่มเติมและเปิดโอกาสนักเรียนซักถามข้อสงสัยประเด็นต่าง ๆ

๖. นักเรียนในแต่ละกลุ่มตอบคำถามตามใบกิจกรรมที่ ๑

๗. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปในแต่ละหัวข้อ และเฉลยคำตอบที่ถูกต้อง

๘. ฝึกสวดมนต์ฝึกสมาธิ เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันต่อไป

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒	ใบกิจกรรมที่ ๑

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ใบความรู้ที่ ๑ เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒

๒. ใบกิจกรรมที่ ๑

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือวัด	เกณฑ์การประเมิน
อธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒ ได้	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมินผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงานใบกิจกรรมที่ ๑

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๔-๕ คะแนน	๒-๓ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๔	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นเป็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๑๒ คะแนนขึ้นไป
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๑๑ คะแนนลงมา

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับได้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๑
หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒
 ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....
 ชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....
 ชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๔ ข้อ (๒๐ คะแนน)

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของธรรมมีอุปการะมาก ๒ อย่าง

.....

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของธรรมเป็นโลกบาล คือ คຸ້ມครอง ๒ อย่าง

.....

๓. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของธรรมอันทำให้งาม ๒ อย่าง

.....

๔. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของบุคคลหาได้ยาก ๒ อย่าง

.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๑

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของธรรมมีอุปการะมาก ๒ อย่าง

ตอบ ธรรมมีอุปการะมาก หมายถึง ธรรมที่เกื้อกูลสนับสนุนการทำกิจทุกอย่างในชีวิต รวมไปถึงการเจริญกุศลธรรมต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยดี ไม่ให้เกิดความผิดพลาดเสียหาย ได้รับผลสำเร็จตามประสงค์ เป็นคุณธรรมส่งเสริมให้มีความรอบคอบ ไม่ประมาทพลั้งเผลอ หากขาดธรรมนี้แล้ว กิจที่ทำ คำที่พูด สิ่งที่เกิดทุกอย่าง ย่อมผิดพลาดเสียหาย มี ๒ อย่าง คือ **๑. สติ ความระลึกได้** หมายถึง ความระลึกรู้ขึ้นได้ ถูกคิดขึ้นได้ ถึงสิ่งที่ทำ พูด คิด เป็นอาการที่จิตไม่หลงลืม ไม่เผลอไผล **๒. สัมปชัญญะ ความรู้ตัว** หมายถึง ความรู้ตัวทั่วพร้อมในขณะที่กำลังทำ พูด คิด รู้ชัดในสิ่งที่นึกได้ ไม่พินเพื่อนหลงลืม รู้ว่าสิ่งที่กำลังทำ พูด คิดนั้นเป็นอย่างไร ดีหรือไม่ดี

การปฏิบัติตน ฝึกฝนอบรมจิตด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น สวดมนต์ ทำสมาธิ หรือปฏิบัติ ตามแนวสติปัฏฐาน ๔ คือ ตั้งสติสัมปชัญญะไว้ที่กาย เวทนา จิต ธรรม

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของธรรมเป็นโลกบาล คือ คຸ້ມครอง ๒ อย่าง

ตอบ ธรรมเป็นโลกบาล คือ คຸ້ມครองโลก หมายถึง คุณธรรมเป็นเครื่องคຸ້ມครองรักษาสัตว์โลกไว้ไม่ให้ทำความชั่ว หรือไม่ให้ประพฤติทุจริตด้วยกาย วาจา ใจ ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ทำให้หมู่มนุษย์ในโลกนี้อยู่รวมกันเป็นสังคมได้อย่างมีความสุข พ้นจากความทุกข์ร้อนต่าง ๆ มี ๒ อย่าง คือ **๑. หิริ ความละอายแก่ใจ** หมายถึง ความละอายใจตัวเองต่อการทำบาปทำความชั่ว ต่อความประพฤติทุจริตผิดศีลธรรมต่าง ๆ มีอาการรังเกียจต่อความชั่ว ไม่กล้าทำความชั่ว **๒. โอตตัปปะ ความเกรงกลัว** หมายถึง ความสะดุ้งกลัว หวาดกลัวต่อผลของความชั่ว ต่อผลของทุจริตที่ทำไว้จะตามให้ผล

การปฏิบัติตน ไม่เบียดเบียนซึ่งผู้อื่น ไม่ทำความชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของธรรมอันทำให้งาม ๒ อย่าง

ตอบ ธรรมอันทำให้งาม หมายถึง ธรรมที่ทำให้บุคคลให้งดงามด้วยกิริยาทางกาย วาจา และใจ อันเป็นความงามภายใน ไม่ใช่ความงามภายนอกที่เน้นรูปร่างหน้าตา มี ๒ อย่าง คือ **๑. ขันติ ความอดทน** หมายถึง ความอดทน อดกลั้นต่อสิ่งที่มากระทบทั้งทางร่างกายและจิตใจ ไม่แสดงอาการทุกข์ร้อน ความโกรธ ความไม่พอใจหรือความฉุนเฉียวออกมาให้เห็น **๒. โสรัจจะ ความเสถียร** หมายถึง การควบคุมกาย วาจา ใจ ให้สงบเรียบร้อยเป็นปกติ ทำใจให้แช่มชื่นเบิกบาน เหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น

การปฏิบัติตน มีกิริยามารยาทสุภาพเรียบร้อย มีความสงบเสถียร มีอัธยาศัยใจงาม ไม่ก้าวร้าวหยาบคาย

๔. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของบุคคลหาได้ยาก ๒ อย่าง

ตอบ บุคคลหาได้ยาก หมายถึง บุคคลที่หาได้ไม่ง่าย เกิดขึ้นได้ยาก เพราะการที่ทั้งสองฝ่ายจะปฏิบัติหน้าที่ต่อกันให้สมบูรณ์ครบถ้วนควบคู่กันไปนั้นเป็นไปได้ยากมาก กล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งทำ แต่อีกฝ่ายไม่ทำ หรือทำด้วยกันทั้งสองฝ่าย แต่ยิ่งหย่อนกว่ากัน มี ๒ ประเภท คือ

๑. บุพการี บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน หมายถึง คนที่ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นก่อน โดยไม่หวังผลตอบแทน

๒. กตัญญูกตเวทิต์ บุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน คำว่า กตัญญูกตเวทิต์ แยกเป็น ๒ คำ คือ กตัญญู แปลว่า ผู้รู้อุปการะคุณที่ท่านทำแล้ว กับ กตเวทิต์ แปลว่า ประกาศคุณที่ท่านทำแล้วให้ปรากฏ รวมเป็นกตัญญูกตเวทิต์ หมายถึง คนที่สำนึกรู้ในบุญคุณที่ผู้อื่นทำแก่ตนแล้ว

การปฏิบัติตน สำนึกรู้ในบุญคุณที่บุพการีและผู้อื่นทำแก่ตนแล้วตอบแทนบุญคุณท่าน

ก็ตาม โดยที่สุดแม้แต่การยืน เดิน นั่ง นอน ต้องมีสติสัมปชัญญะคอยกำกับ จึงจะไม่ผิดพลาด เพราะสติสัมปชัญญะทำให้ไม่ประมาทเลินเล่อพลั้งเพลอ มีความรอบคอบ รู้จักยับยั้งชั่งใจ ตื่นตัว ในขณะที่ทำงานตลอดเวลา จึงป้องกันความผิดพลาดเสียหายที่จะเกิดกับกิจที่ทำได้

คนไม่มีสติสัมปชัญญะท่านเรียกว่าเป็นคนประมาท คนประมาทแม้มีชีวิตอยู่ ก็เหมือนตายแล้ว เพราะตายจากกุศลธรรมความดีงาม ไม่มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต สติจำต้องใช้ ในเวลาก่อนทำ พูด คิด สัมปชัญญะจำต้องใช้ในเวลากำลังทำ พูด คิด สติสามารถระลึกได้ทั้งอดีตกาล ปัจจุบันกาล และอนาคตกาล สัมปชัญญะเกิดมีเฉพาะปัจจุบันกาลเท่านั้น

สติสัมปชัญญะจะเกิดขึ้นได้ ด้วยการฝึกฝนอบรมจิตด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น สวดมนต์ ทำสมาธิ หรือปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ คือตั้งสติสัมปชัญญะไว้ที่ กาย เวทนา จิต ธรรม เป็นต้น

ธรรมเป็นโลกบาล คือ คຸ້ມครองโลก ๒ อย่าง

๑. หิริ	ความละอายแก่ใจ
๒. โอตตัปปะ	ความเกรงกลัว

อธิบาย

ธรรมเป็นโลกบาล คือ คຸ້ມครองโลก หมายถึง คุณธรรมเป็นเครื่องคຸ້ມครองรักษา สัตว์โลกไว้ไม่ให้ทำความชั่ว หรือไม่ให้ประพฤติดุจจริตด้วยกาย วาจา ใจ ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ทำให้ หม่อมมนุษย์ในโลกนี้อยู่รวมกันเป็นสังคมได้อย่างมีความสุข พ้นจากความทุกข์ร้อนต่าง ๆ มี ๒ อย่าง คือ

๑. **หิริ ความละอายแก่ใจ** หมายถึง ความละอายใจตัวเองต่อการทำบาป ทำความชั่ว ต่อความประพฤติดุจจริตผิดศีลธรรมต่าง ๆ มีอาการรังเกียจต่อความชั่ว ไม่กล้าทำความชั่ว เพราะ ขยะแขยงต่อความชั่วนั้น ไม่อยากให้มาประอะเปื้อนตัวเอง เหมือนบุคคลเห็นอุจจาระหรือสิ่งของสกปรกอื่น ๆ แล้ว เกิดความรังเกียจไม่อยากเข้าใกล้ ไม่อยากสัมผัส ลักษณะของหิริ คือ ความรังเกียจบาป หน้าที่ของหิริ คือไม่ทำบาปทั้งหลาย เพราะละอายใจ

เหตุให้เกิดหิริ มี ๔ อย่าง คือ

๑) พิจารณาถึงชาติตระกูลของตน เช่น คิดว่าเราเกิดในชาติตระกูลดี มีคนนับถือ การทำความชั่วไม่ควรแก่เรา จะทำให้เสียชื่อเสียงวงศ์ตระกูล

๒) พิจารณาถึงวัยของตน เช่น คิดว่าเราเป็นผู้ใหญ่แล้ว อยู่ในฐานะเป็นพี่ เป็นบิดา มารดา เป็นครูอาจารย์ การทำความชั่วไม่เหมาะแก่คนเช่นเรา

๓) พิจารณาถึงกำลังของตน เช่น คิดว่าเราเป็นผู้มีกำลัง มีความสามารถ มีความเข้มแข็ง ไม่ใช่คนอ่อนแอ ไม่ควรทำความชั่ว เพราะเป็นการทำของคนอ่อนแอไร้ความสามารถ

๔) พิจารณาถึงความรู้ของตน เช่น คิดว่าเรามีวิชาความรู้ศึกษาเล่าเรียนมามาก ไม่ควรทำความชั่ว เพราะการทำความชั่วเป็นเรื่องของคนพาล

๒. โอตตัมปะ ความเกรงกลัว หมายถึง ความสะดุ้งกลัว หวาดกลัวต่อผลของความชั่ว ต่อผลของทุจริตที่ทำได้จะตามให้ผล มีอาการกลัวต่อทุกข์โทษที่จะเกิดจากการทำความชั่วของตน เหมือนบุคคลเห็นอสรพิษ กลัวพิษของมัน ไม่กล้าเข้าไปใกล้ พยายามหลีกเลี่ยงห่างไกล ลักษณะของ โอตตัมปะ คือความสะดุ้งกลัวต่อบาป หน้าที่ของโอตตัมปะ คือไม่ทำบาปทั้งหลาย เพราะสะดุ้งกลัว ต่อผลของบาป

เหตุให้เกิดโอตตัมปะ มี ๔ อย่าง คือ ๑) เพราะกลัวตนตีเตียนตนเอง ๒) เพราะกลัวผู้อื่นตีเตียน ๓) เพราะกลัวถูกลงโทษ (๔) เพราะกลัวตกนรก

hiriโอตตัมปะ จัดเป็นโลกบาลธรรม คือ ธรรมสำหรับคุ้มครองโลก ทำให้โลกเกิดสันติสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เพราะคนมีhiriโอตตัมปะจะเกลียดความชั่วและกลัวทุกข์โทษภัยที่จะเกิดจากการทำความชั่วของตนเอง ไม่กล้าทำความชั่วทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทำให้ไม่ก่อความเดือดร้อนเสียหายให้แก่โลกคือแผ่นดินและหมู่สัตว์ทั้งปวง ถ้าโลกขาดโลกบาลธรรมนี้ จะเกิดความเดือดร้อน วุ่นวายหาความสงบสุขไม่ได้ เพราะคนที่ไม่มีความhiriโอตตัมปะนั้น สามารถทำชั่วได้ทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นปล้นฆ่า ลักขโมย ล้วงละเมิดทางเพศ โกหกหลอกลวง ทุจริตคอร์รัปชัน เป็นต้น

ในโลपालธัมมสูตร (พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕/๒๒๐) พระพุทธองค์ทรงแสดงว่า หากธรรม ๒ อย่างนี้ไม่คุ้มครองรักษาโลกไว้ ก็จะไม่ปรากฏคำว่า มารดา น้ำ ป่า หรือภรรยา ของครูอาจารย์ คนในโลกจะหมดความละอาย ถึงความสับสนปะปนสมสู่กันเอง เหมือนสัตว์ดิรัจฉาน เช่น แพะ แกะ ไก่ สุกร สุนัข เป็นต้น แต่เพราะมีธรรม ๒ อย่างนี้คุ้มครองรักษาอยู่ คนเรา จึงมีความละอายชั่วกลัวบาป ไม่กล้าทำชั่วต่อกัน มารดา น้ำ ป่า เป็นต้น จึงยังปรากฏอยู่ คุณธรรม ทั้ง ๒ อย่างนี้เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งไม่ให้ทำความชั่ว

hiriและโอตตัมปะทั้ง ๒ อย่างนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **สุกธรรม** คือ ธรรมฝ่ายขาว ธรรมฝ่ายดี หรือธรรมที่ทำให้บุคคลเป็นผู้สะอาดบริสุทธิ์ และเรียกว่า **เทวธรรม** คือ ธรรมที่ทำให้บุคคลเป็นเทวดา หรือธรรมที่ทำให้บุคคลประเสริฐดุจเทวดา

ธรรมอันทำให้งาม ๒ อย่าง

๑. ขันติ	ความอดทน
๒. โสรัจจะ	ความเสถียร

อธิบาย

ธรรมอันทำให้งาม หมายถึง ธรรมที่ทำให้บุคคลให้งดงามด้วยกิริยาทางกาย วาจา และใจ อันเป็นความงามภายใน ไม่ใช่ความงามภายนอกที่เน้นรูปร่างหน้าตา มี ๒ อย่าง คือ

๑. **ขันติ ความอดทน** หมายถึง ความอดทน อดกลั้น ต่อสิ่งที่มากระทบทั้งทางร่างกาย และจิตใจ ไม่แสดงอาการทุกข์ร้อน ความโกรธ ความไม่พอใจหรือความฉุนเฉียวออกมาให้เห็น จัดตามเหตุที่ควรอดทนเป็น ๔ ประเภท คือ

๑) อุดทนต่อความลำบากตรากตรำ ได้แก่ อุดทนต่อความทุกข์ยากลำบาก ในการทำงานอันเป็นสัมมาชีพ ในการศึกษาเล่าเรียน ไม่แสดงอาการท้อแท้เหนื่อยหน่าย เช่น ทนร้อน ทนหนาว ทนหิวกระหาย เป็นต้น

๒) อุดทนต่อทุกข์เวทนา ได้แก่ อุดทนต่อความเจ็บป่วยทางกาย ไม่แสดงอาการอ่อนแอร้องโอดครวญหรือทูลนทูลรายจนเกิดเหตุ

๓) อุดทนต่อความเจ็บใจ ได้แก่ อุดทนต่อการกระทำล่วงเกินของคนอื่น เช่น ถูกตำว่า เสียดสี ถูกดูหมิ่น ไม่แสดงอาการโกรธหรือโต้ตอบ

๔) อุดทนต่ออำนาจกิเลส ได้แก่ อุดทนต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาช่วยยวนชวนให้โลก โกรธ หลง เป็นต้น ไม่แสดงอาการอยากได้ โกรธเคือง หรือลุ่มหลงมัวเมาจนเกินงาม

๒. โสรัจจะ ความเสถียร หมายถึง การควบคุมกาย วาจา ใจ ให้สงบเรียบร้อยเป็นปกติ ทำใจให้แช่มชื่นเบิกบานเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น เมื่อได้รับทุกข์หรือประสบกับสิ่งเย้ายวนชวนให้โลก โกรธ หลง เป็นธรรมคู่กับขันติ ส่งเสริมให้ขันติสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น เมื่อถูกตำว่าแม้สามารถอดทน ไม่ได้โต้ตอบได้ แต่ใจอาจยังเดือดดาลอยู่ หรือเมื่อเจ็บป่วย แม้กายอาจทนได้ แต่ใจอาจยังเร่าร้อน กระสับกระส่าย โสรัจจะนี้ช่วยข่มใจรักษาใจให้สงบเยือกเย็นเป็นปกติ สามารถยิ้มรับการหยามหมิ่น และอดกลั้นสิ่งชั่วเย้ายวนได้ มีความสงบเสถียรอยู่ภายใน

ธรรม ๒ อย่างนี้จัดเป็น **โสภณธรรม** คือ ธรรมอันทำให้งาม เพราะผู้มีขันติโสรัจจะ ย่อมมีกิริยามารยาทสุภาพเรียบร้อย มีความสงบเสถียร มีอัธยาศัยใจงาม ไม่ก้าวร้าวหยาบคาย มีจิตใจเข้มแข็งอดทน ไม่แสดงอาการผิดปกติทางกาย วาจา ใจ เช่น ไม่แสดงอาการท้อแท้เบื่อหน่าย เมื่อได้รับความลำบากตรากตรำ ไม่ครวญครางเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่หน้าบึ้งเมื่อโกรธ ไม่คำตอตอบ เมื่อถูกตำ ไม่แสดงอาการสูง ๆ ต่ำ ๆ หรืออาการขึ้น ๆ ลง ๆ ให้ปรากฏเมื่อต้องประสบกับสิ่งเย้ายวนชวนให้หลง เป็นต้น จึงจัดเป็นธรรมอันทำให้งาม

เหตุให้เกิดขันติโสรัจจะ มี ๓ อย่าง คือ

๑) มองโลกในแง่ดี ดังพระปุณณเถระทูลลาพระพุทธเจ้าไปจำพรรษาที่สุนาปรันตชนบท พระพุทธองค์ตรัสถามว่า “ปุณณะ ชาวสุนาปรันตจะเป็นคนดุร้ายหยาบคาย เธอจะอยู่ได้หรือ” ท่านกราบทูลว่า “อยู่ได้ เพราะข้าพระองค์จะคิดว่า เขาดำดีกว่าเขาดี เขาดีดีกว่าเขาฆ่าให้ตาย”

๒) ทำใจให้หนักแน่นดุจแผ่นดิน แม้จะถูกเหยียบย่ำหรือราดรดด้วยสิ่งสกปรก โสโครก ก็ไม่รู้รู้สึกสุขหรือทุกข์ ดังพระสารีบุตรเถระที่พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ใคร ๆ ไม่อาจให้ความโกรธหรือความประทุษร้ายเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้เช่นกับสารีบุตรได้ ภิกษุทั้งหลาย จิตของสารีบุตรเช่นกับแผ่นดินใหญ่”

๓) แม่เมตตา แม่ความรักความปรารถนาดีให้แก่กันและกัน คิดอยู่เสมอว่า เรายังสุขเกลียดทุกข์ฉันใด คนอื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์ฉันนั้น จึงไม่ควรเบียดเบียนประทุษร้ายทำลายกัน

บุคคลหาได้ยาก ๒ อย่าง

๑. บุพพการี บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน
๒. กตัญญูกตเวที บุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน

อธิบาย

บุคคลหาได้ยาก หมายถึง บุคคลที่หาได้ไม่ง่าย เกิดขึ้นได้ยาก เพราะการที่ทั้งสองฝ่ายจะปฏิบัติหน้าที่ต่อกันให้สมบูรณ์ครบถ้วนควบคู่กันไปนั้นเป็นไปได้ยากมาก กล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งทำ แต่อีกฝ่ายไม่ทำ หรือทำด้วยกันทั้งสองฝ่าย แต่ยิ่งหย่อนกว่ากัน มี ๒ ประเภท คือ

๑. บุพพการี บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน หมายถึง คนที่ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นก่อนโดยไม่หวังผลตอบแทน และไม่แน่ใจว่าผู้นั้นจะเคยทำอุปการะแก่ตนมาก่อนหรือไม่ แต่ทำด้วยจิตเมตตากรุณา หรือด้วยหวังสงเคราะห์อนุเคราะห์เป็นที่ตั้ง เช่น มารดาบิดา ให้การเลี้ยงดูบุตรธิดา เป็นต้น รวมไปถึงบุคคลที่มีจิตอาสาชอบบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ เช่น ช่วยชีวิตสัตว์อนุรักษ์ป่า รักษาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

๒. กตัญญูกตเวที บุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน คำว่า กตัญญูกตเวที แยกเป็น ๒ คำ คือ กตัญญู แปลว่า ผู้รู้อุปการคุณที่ท่านทำแล้ว กับ กตเวที แปลว่า ประกาศคุณที่ท่านทำแล้วให้ปรากฏ รวมเป็นกตัญญูกตเวที หมายถึง คนที่สำนึกบุญคุณที่ผู้อื่นทำแก่ตนแล้วตอบแทนบุญคุณท่าน ทำคุณท่านให้ปรากฏแก่สาธารณชน ด้วยวิธีการอันเหมาะสมแก่ฐานะ เช่น บุตรธิดาตอบแทนคุณมารดาบิดาด้วยการเลี้ยงดู ช่วยท่านทำกิจการงาน เชื่อฟังคำสั่งสอนของท่าน เป็นต้น รวมไปถึงผู้ที่รู้สึกถึงบุญคุณของสัตว์ สถานที่อยู่อาศัย ประเทศชาติหรือศาสนา ที่ช่วยให้ตนได้รับความสะดวกสบายอยู่เย็นเป็นสุข แล้วตอบแทนด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูล ดูแลรักษา และประพฤติตนเป็นพลเมืองดี อย่างนี้ก็ถือว่ามีความกตัญญูกตเวทีต่อประเทศชาติศาสนา

กตัญญูกตเวทีนี้ เป็นเครื่องหมายของคนดี ในที่บางแห่งท่านเรียกว่า **สัปปุริสภูมิ** คือ ภูมิธรรมของสัตบุรุษหรือคนดี หมายความว่า คนดีทุกคนล้วนมีความกตัญญูกตเวทีเป็นพื้นฐานของจิตใจ

บุพพการีและกตัญญูกตเวที จัดตามบุคคลที่เกี่ยวข้องกันเป็น ๔ คู่ คือ

- ๑) มารดาบิดาเป็นบุพพการีของบุตรธิดา
- ๒) ครูอาจารย์เป็นบุพพการีของศิษย์
- ๓) พระมหากษัตริย์เป็นบุพพการีของราษฎร
- ๔) พระพุทธเจ้าเป็นบุพพการีของพุทธศาสนิกชน

บุคคลทั้งสองประเภทนี้จัดเป็น**ทุลลภบุคคล** คือ บุคคลที่หาได้ยาก โดยอธิบายว่า บุพการี หาได้ยาก เพราะคนโดยมากถูกตัณหาครอบงำ ทำให้เป็นคนมักได้ เห็นแก่ตัว ไม่ชอบช่วยเหลือ เกื้อกูลใคร ชอบเป็นผู้รับมากกว่าเป็นผู้ให้ แม้จะให้บ้างก็ต้องการผลตอบแทน มีชื่อเสียง เป็นต้น ที่ทำด้วยเมตตากรุณาหวังช่วยเหลือจริง ๆ หาได้ยาก ส่วนกตัญญูกตเวทียาหาได้ยาก เพราะคนโดยมาก ถูกอวิชชาครอบงำ ทำให้ไม่เห็นคุณค่าความดีของผู้อื่น ลืมบุญคุณง่าย ได้รับความอุปการะจากผู้อื่น จนมีความสุขสบายแล้ว มักลืมตัว ขาดจิตสำนึกที่จะตอบแทนบุญคุณ โดยมากมักรู้จักแต่คุณ ไม่รู้จักตอบแทน อนึ่ง บุคคลทั้งสองนี้ที่หาได้ยาก เพราะที่ทำให้ถูกต้องสมบูรณ์ตามหน้าที่ของแต่ละฝ่ายจริง ๆ นั้นหาได้ยาก โดยมากมักบกพร่องไม่สมบูรณ์ ทำได้ไม่เต็มที่ ทำได้ไม่ตลอด

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒

ธรรมศึกษาชั้นตรี สาระการเรียนรู้อาชาธรรม

เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๑ รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓

๓. สาระสำคัญ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓ เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยความดี ประกอบด้วย รัตนะ ๓ อย่าง โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓ อย่าง ทุจจริต ๓ อย่าง สุจจริต ๓ อย่าง อกุศลมูล ๓ อย่าง กุศลมูล ๓ อย่าง และบุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง หากบุคคลยึดมั่นและปฏิบัติได้ จะเป็นคนดีอยู่ในสังคมด้วยความเป็นสุข

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓ ได้

๕. สาระการเรียนรู้/เนื้อหา

- รัตนะ ๓ อย่าง
- โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓ อย่าง
- ทุจจริต ๓ อย่าง
- สุจจริต ๓ อย่าง
- อกุศลมูล ๓ อย่าง
- กุศลมูล ๓ อย่าง
- บุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. ครูและนักเรียนสนทนาข่าวและเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันที่พบเห็นจากหนังสือพิมพ์หรือโทรทัศน์เกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓ โดยใช้คำถาม เพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการคิดและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

- นักเรียนเคยเรียนเรื่องหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓ บ้างหรือไม่
- หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓ มีอะไรบ้าง

- นักเรียนเคยได้ยินได้เห็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓ จากที่เหน็บ้าง

ขั้นฝึก

๒. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๔ กลุ่ม โดยให้แต่ละกลุ่มศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓ ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มที่ ๑ รัตนะ ๓ อย่าง โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓ อย่าง กลุ่มที่ ๒ ทุจจริต ๓ อย่าง สุจจริต ๓ อย่าง กลุ่มที่ ๓ อกุศลมูล ๓ อย่าง กุศลมูล ๓ อย่าง และกลุ่มที่ ๔ บุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง จากใบความรู้ที่ ๒

๓. นักเรียนแต่ละกลุ่มจัดเตรียมการเสนองานหน้าชั้นเรียน

ขั้นประยุกต์

๔. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอตามหัวข้อที่ตนเองได้รับมอบหมายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๕. นักเรียนในแต่ละกลุ่มตอบคำถามตามใบกิจกรรมที่ ๒

๖. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปในแต่ละหัวข้อพร้อมเฉลยคำตอบที่ถูกต้อง

๗. นักเรียนแสดงบทบาทสมมติการปฏิบัติตนตามหลักธรรมตามที่ได้รับมอบหมาย กลุ่มละ ๕ นาที

๘. นักเรียนและครูร่วมกันประเมินผล และชื่นชมผลงานของนักเรียนกลุ่มที่แสดงได้ดีที่สุด

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓	ใบกิจกรรมที่ ๒

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ใบความรู้ที่ ๒ เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓

๒. ใบกิจกรรมที่ ๒

๓. ข่าวและเหตุการณ์จากหนังสือพิมพ์หรือโทรทัศน์

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือวัด	เกณฑ์การประเมิน
อธิบายหลักธรรม ของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓ ได้	- ตรวจสอบผลงาน	- แบบประเมิน ผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่า ร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงานใบกิจกรรมที่ ๒

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๗	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นเป็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๑๓ คะแนนขึ้นไป
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๑๒ คะแนนลงมา

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับได้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๒
หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในติเก หมวด ๓
 ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....
 ชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....
 ชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๗ ข้อ (๒๑ คะแนน)

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของรัตนะ ๓ อย่าง

.....

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของโอวาทของพระพุทธเจ้า ๓ อย่าง

.....

๓. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของทุจจริต ๓ อย่าง

.....

๔. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของสุจจริต ๓ อย่าง

.....

๕. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอกุศลมูล ๓ อย่าง

.....

๖. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของกุศลมูล ๓ อย่าง

.....

.....

.....

๗. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของบุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง

.....

.....

.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๒

หลักการของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของรัตนะ ๓ อย่าง

ตอบ รัตนะ หรือ รัตนะ แปลว่า แก้ว โดยทั่วไปหมายถึง อัญมณีหรือแร่ธาตุที่มีค่ามาก หาได้ยาก เช่น เพชร พลอย ทับทิม เป็นต้น อีกอย่างหนึ่ง คน สัตว์ หรือสิ่งของที่ตีประเสริฐสุด ท่านก็เรียกว่า รัตนะ เช่น อิตถิรัตนะ หลิงที่ประเสริฐ หัตถิรัตนะ ข้างตัวประเสริฐ จักกรัตนะ จักกรที่ประเสริฐ แต่ รัตนะ ในที่นี้หมายถึงสิ่งที่ประเสริฐสุด มีค่ามาก หาสิ่งเปรียบมิได้ ๓ ประการ คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ที่เรียกว่า พระรัตนตรัย หรือ พระไตรรัตน์ แปลว่า แก้ว ๓ ประการ คือ **๑. พระพุทธ** คำว่า พุทธะ แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ในที่นี้หมายถึง พระสัมมาสัมพุทธเจ้า **๒. พระธรรม** คำว่า ธรรม แปลว่า สภาพที่ทรงไว้ สภาพที่รักษาไว้ ในที่นี้หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า **๓. พระสงฆ์** คำว่า สงฆ์ แปลว่า หมู่ ในที่นี้หมายถึง หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วประพฤติปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย

การปฏิบัติ เราต้องเคารพองค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ปฏิบัติตามพระธรรม และเคารพพระสงฆ์

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของโอวาทของพระพุทธเจ้า ๓ อย่าง

ตอบ โอวาท โดยทั่วไป หมายถึง คำกล่าวสอน คำแนะนำ คำตักเตือน ในที่นี้หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นหลักการใหญ่ เป็นประธาน มี ๓ อย่าง คือ

๑. เว้นจากทุจริต คือ ไม่ประพฤติชั่วด้วยกาย วาจา ใจ หมายถึง การไม่ทำความชั่วทุกอย่าง ทั้งทางกาย วาจา ใจ

๒. ประกอบสุจริต คือ ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ หมายถึง การทำความดีทุกอย่าง ทั้งทางกาย วาจา ใจ

๓. ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจ มีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น หมายถึง การทำใจของตนให้สะอาดผ่องใสอยู่เสมอ ไม่ปล่อยให้กิเลสมีความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้นครอบงำ ซึ่งชักนำให้ทำความชั่วต่าง ๆ

การปฏิบัติ เราต้องไม่ประพฤติชั่ว ทำแต่ความดี และทำจิตใจให้ผ่องใส

๓. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของทุจริต ๓ อย่าง

ตอบ ทุจริต แปลว่า การประพฤติชั่ว หมายถึง การทำความชั่ว การทำความผิด การทำสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม จัดเป็น ๓ อย่าง คือ **๑. กายทุจริต** การทำความชั่วทางกาย **๒. วจีทุจริต** การทำความชั่วทางวาจา **๓. มโนทุจริต** การทำความชั่วทางใจ

การปฏิบัติ เราต้องไม่ประพฤตชั่วทั้งกาย วาจา และใจ

๔. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของสุจริต ๓ อย่าง

ตอบ สุจริต แปลว่า การประพฤติดี หมายถึง การทำความดี การไม่ทำความผิด การทำสิ่งที่ดีงาม จัดเป็น ๓ อย่าง คือ **๑. กายสุจริต** การทำความดีทางกาย **๒. วจิสฺสุจริต** การทำความดีทางวาจา **๓. มโนสุจริต** การทำความดีทางใจ

การปฏิบัติ เราต้องประพฤติปฏิบัติดีทั้งกาย วาจา และใจ

๕. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอกุศลมูล ๓ อย่าง

ตอบ อกุศลมูล แปลว่า รากเหง้าของอกุศล หมายถึง ต้นเหตุของความชั่วหรือสาเหตุให้ทำบาปอกุศล ซึ่งจัดเป็นความชั่วต่าง ๆ มี ๓ อย่าง คือ **๑. โลภะ ออยากได้** หมายถึง ความอยากได้โดยทางทุจริต ออยากได้ในทางที่ผิด **๒. โทสะ คิดประทุษร้าย** หมายถึง ความคิดที่จะทำร้ายผู้อื่นให้ได้ รับอันตราย **๓. โมหะ หลงไม่รู้จริง** หมายถึง ความหลงเพราะไม่รู้ตามที่เป็นจริง ความหลงมกมาย โดยไม่มีเหตุผล

การปฏิบัติ เราต้องไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลง

๖. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของกุศลมูล ๓ อย่าง

ตอบ กุศลมูล แปลว่า รากเหง้าของกุศล หมายถึง ต้นเหตุของความดีหรือสาเหตุให้ทำบุญกุศล ซึ่งจัดเป็นความดีต่าง ๆ มี ๓ อย่าง คือ **๑. อโลภะ ไม่อยากได้** หมายถึง ความไม่อยากได้โดยทางทุจริต ความไม่อยากได้สิ่งของของผู้อื่นมาเป็นของตนด้วยอาการอันไม่ชอบธรรม **๒. อโทสะ ไม่คิดประทุษร้าย** หมายถึง ความไม่คิดที่จะทำร้ายผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อนเสียหาย **๓. อโมหะ ไม่หลง** หมายถึง ความรู้สภาพตามความเป็นจริง คือ รู้ว่าอะไรเป็นกุศลควรประพฤติ อะไรเป็นอกุศลไม่ควรประพฤติ

การปฏิบัติ เราต้องไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลง

๗. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของบุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง

ตอบ บุญกิริยาวัตถุ แปลว่า เหตุเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ หมายถึง เหตุเกิดบุญ วิธีการทำบุญ หรือหลักการทำความดี โดยย่อมี ๓ อย่าง คือ **๑. ทานมัย** บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน หมายถึง การให้ทรัพย์สินของของตนเพื่อประโยชน์แก่คนที่ควรให้ **๒. สีลมัย** บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล หมายถึง เจตนาคือความตั้งใจที่จะงดเว้นจากการทำความชั่วต่าง ๆ รักษากายวาจาให้เรียบร้อยเป็นปกติดีงามตามสมควรแก่สถานของแต่ละบุคคล **๓. ภาวนามัย** บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา หมายถึง การอบรมจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี และให้ฉลาดโดยการอบรมจิตด้วยวิธีต่าง ๆ

การปฏิบัติ เราบริจาคทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา

ใบความรู้ที่ ๒

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓

ติกะ คือ หมวด ๓

รตนะ ๓ อย่าง

พระพุทธ ๑ พระธรรม ๑ พระสงฆ์ ๑

๑. ท่านผู้สอนให้ประชาชนประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ ตามพระธรรมวินัย ที่ท่านเรียกว่า พระพุทธศาสนา ชื่อพระพุทธเจ้า
๒. พระธรรมวินัยที่เป็นคำสั่งสอนของท่าน ชื่อพระธรรม
๓. หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของท่านแล้ว ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ชื่อพระสงฆ์

อธิบาย

รตนะ หรือ รัตนะ แปลว่า แก้ว โดยทั่วไปหมายถึง อัญมณีหรือแร่ธาตุที่มีค่ามาก หาได้ยาก เช่น เพชร พลอย ทับทิม เป็นต้น อีกอย่างหนึ่ง คน สัตว์ หรือสิ่งของที่ตีประเสริฐสุด ท่านก็เรียกว่า รตนะ เช่น อิตถิรัตนะ หญิงที่ประเสริฐ หัตถิรัตนะ ช่างตีประเสริฐ จักกรัตนะ จักรที่ประเสริฐ แต่ รตนะ ในที่นี้หมายถึงสิ่งที่ประเสริฐสุด มีค่ามาก หาสิ่งเปรียบมิได้ ๓ ประการ คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ที่เรียกว่า พระรัตนตรัย หรือ พระไตรรัตน์ แปลว่า แก้ว ๓ ประการ คือ

๑. **พระพุทธ** คำว่า พุทธะ แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ในที่นี้หมายถึง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือพระบรมศาสดา ผู้ตรัสรู้อริยสัจ ๔ โดยชอบด้วยพระองค์เองแล้ว อาศัยพระมหากรุณาคุณ ทรงสั่งสอนประชาชนให้ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ ทำให้ได้รับประโยชน์สุขตามสมควร แก่การปฏิบัติ และทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาขึ้น

พระพุทธเจ้าทรงมีพระคุณอนันต์ ที่สำคัญมี ๓ ประการ คือ

๑) พระปัญญาคุณ ได้แก่ ความฉลาดรอบรู้ในธรรมทั้งปวง

๒) พระบริสุทธิคุณ ได้แก่ ความบริสุทธิ์สิ้นกิเลส

๓) พระมหากรุณาคุณ ได้แก่ ความมีพระหทัยสงสาร คิดช่วยสัตว์โลกให้พ้นทุกข์

และทรงอาศัยพระมหากรุณาคุณนี้เป็นที่ตั้ง จึงได้เสด็จจาริกประกาศพระศาสนาสั่งสอนประชาชน ให้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ได้รับความสุขพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

๒. **พระธรรม** คำว่า ธรรม แปลว่า สภาพที่ทรงไว้ สภาพที่รักษาไว้ ในที่นี้หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมด จำแนกเป็น ๒ คือ ธรรม กับ วินัย

ธรรม ได้แก่ คำสอนที่เนื่องด้วยการปฏิบัติ เป็นหลักที่ควรรู้และควรปฏิบัติ เพื่อฝึกหัดอบรมกาย วาจา ใจ ให้ละเอียดประณีตขึ้นตามลำดับจนสามารถกำจัดกิเลสให้หมดสิ้นไปได้

วินัย ได้แก่ คำสั่งสอนที่เนื่องด้วยข้อบัญญัติ เป็นข้อห้าม เป็นหลักปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยดีงามในหมู่คณะ

พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **สังฆธรรม** แปลว่า ธรรมของคนดี หรือ ธรรมที่ทำให้เป็นคนดี จำแนกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑) ปริยัตติสังฆธรรม สังฆธรรมคือสิ่งที่พึงศึกษาเล่าเรียน ได้แก่ พระพุทธพจน์ในพระบาลีไตรปิฎก

๒) ปฏิปัตติสังฆธรรม สังฆธรรม คือ สิ่งที่พึงปฏิบัติ ได้แก่ ไตรสิกขาหรืออริยมรรคมีองค์ ๘

๓) ปฏิเวธสังฆธรรม สังฆธรรมคือผลที่จะพึงบรรลุ ได้แก่ มรรคผลและนิพพาน

พระธรรมมีคุณ คือ รักษาผู้ประพฤติปฏิบัติไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว ที่ชั่วมี ๒ ประเภท คือ

๑) ที่ชั่วในภพนี้ ได้แก่ การเป็นคนชั่ว เสื่อมจากความดี เสื่อมจากลาภยศ ต้องโทษทัณฑ์ ถูกคุมขัง ได้รับความทุกข์ร้อนต่าง ๆ ๒) ที่ชั่วในภพหน้า ได้แก่ อบายภูมิ คือที่อันหาความเจริญมิได้ มี ๔ อย่าง คือ นรก สัตว์ดิรัจฉาน เปรต และอสุรกาย ผู้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรม ย่อมไม่ถึงความเสื่อม ไม่ตกอบายภูมิ ได้รับแต่ความสุขความเจริญโดยสมควรแก่การปฏิบัติ

๓. พระสงฆ์ คำว่า สงฆ์ แปลว่า หมู่ ในที่นี้หมายถึง หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วประพฤติปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยที่ทรงแสดงไว้ มี ๒ ประเภท คือ อริยสงฆ์ กับ สมมติสงฆ์

อริยสงฆ์ พระสงฆ์ผู้เป็นพระอริยบุคคล หมายถึง หมู่พระสาวกที่ได้บรรลุมรรคผลและนิพพานแล้ว แบ่งเป็น ๔ จำพวก คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์

สมมติสงฆ์ พระสงฆ์โดยสมมติ หมายถึง หมู่พระภิกษุที่บวชถูกต้องตามพระวินัย แต่ยังไม่ได้บรรลุมรรคผลและนิพพาน ในทางวินัยหมายถึงภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ซึ่งสามารถทำสังฆกรรมได้ตามพระวินัยกำหนด

อริยสงฆ์จัดเป็น**สังฆรัตนะ**โดยตรง ส่วนสมมติสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย จัดเป็นสังฆรัตนะโดยอนุโลม

พระสงฆ์มีคุณ คือ ท่านประพฤติชอบตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว สอนให้ผู้อื่นทำตาม อนึ่ง พระพุทธศาสนาที่ตั้งมั่นยั่งยืนนานมาได้จนถึงบัดนี้ ก็เพราะอาศัยพระสงฆ์ช่วยเป็นกำลังสำคัญในการรักษา ทรงจำ ศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่สืบมา

พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ทั้ง ๓ ประการนี้ จัดเป็น**รัตนะ** รวมกันเรียกว่า พระรัตนตรัย หรือ พระไตรรัตน เพราะเป็นสิ่งประเสริฐสุด ควรเคารพยำเกรง มีค่ามาก หาที่เปรียบมิได้ เป็นสิ่งที่หาได้ยาก สามารถดับทุกข์ นำความสุขความเจริญมาให้แก่ผู้ยอมรับนับถือ ซึ่งรัตนะมีค่าอย่างอื่นไม่สามารถนำมาให้ได้ การถึงรัตนะทั้ง ๓ นี้ เรียกว่า **ไตรสรณคมน์** คือ ที่พึ่งที่ระลึกถึงอันเกษมสูงสุดของพุทธศาสนิกชน ไม่มีที่พึ่งที่ระลึกถึงอื่นใดจะเทียบเท่า ผู้ถึงรัตนะทั้ง ๓ นี้ เป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึก ย่อมสามารถกำจัดทุกข์ภัยทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ให้ถึงความสุขเกษมศานต์ ทั้งได้สมบัติอันยิ่งยวด คือ พระนิพพาน

โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓ อย่าง

๑. เว้นจากทุจริต คือ ประพฤติชั่วด้วย กาย วาจา ใจ
๒. ประกอบสุจริต คือ ประพฤติชอบด้วย กาย วาจา ใจ
๓. ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจ มีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น

อธิบาย

โอวาท โดยทั่วไป หมายถึง คำกล่าวสอน คำแนะนำ คำตักเตือน ในที่นี้หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นหลักการใหญ่ เป็นประธาน มี ๓ อย่าง คือ

๑. เว้นจากทุจริต คือ ไม่ประพฤติชั่วด้วยกาย วาจา ใจ หมายถึง การไม่ทำความชั่วทุกอย่าง ทั้งทางกาย วาจา ใจ

๒. ประกอบสุจริต คือ ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ หมายถึง การทำความดีทุกอย่าง ทั้งทางกาย วาจา ใจ

๓. ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจ มีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น หมายถึง การทำใจของตนให้สะอาดผ่องใสอยู่เสมอ ไม่ปล่อยให้กิเลสมีความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้นครอบงำ ซึ่งชักนำไปทำความชั่วต่าง ๆ

โอวาท ๓ นี้ เรียกสั้น ๆ ว่า ละชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใส เป็นคำสั่งสอนที่พระพุทธเจ้าทรงประทานแก่พระอรหันตสาวก ๑,๒๕๐ องค์ ที่วัดเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ ในวันมาฆบูชา เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ แปลว่า คำสั่งสอนที่เป็นหลัก เป็นประธาน ถือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา

ผู้ละชั่วทุกอย่าง ทำความดีทุกประการ ทำใจให้ผ่องใส ได้ชื่อว่าปฏิบัติตามโอวาทของพระพุทธเจ้าครบทั้ง ๓ อย่าง ย่อมได้รับความสุขความเจริญทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ตลอดจนถึงได้รับประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพาน

ทุจริต ๓ อย่าง

๑. ประพฤติชั่วด้วยกาย เรียก กายทุจริต
๒. ประพฤติชั่วด้วยวาจา เรียก วจีทุจริต
๓. ประพฤติชั่วด้วยใจ เรียก มโนทุจริต

กายทุจริต ๓ อย่าง

ฆ่าสัตว์ ๑ ลักฉ้อ ๑ ประพฤติผิดในกาม ๑

วจีทุจริต ๔ อย่าง

พูดเท็จ ๑ พูดส่อเสียด ๑ พูดคำหยาบ ๑ พูดเพ้อเจ้อ ๑

มโนทุจริต ๓ อย่าง

โลภอยากได้ของเขา ๑ พยาบาทปองร้ายเขา ๑ เห็นผิดจากคลองธรรม ๑

ทุจริต ๓ อย่างนี้ เป็นกิจไม่ควรทำ ควรจะละเสีย

อธิบาย

ทุจริต แปลว่า การประพฤติชั่ว หมายถึง การทำความชั่ว การทำความผิด การทำสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม จัดเป็น ๓ อย่าง คือ

๑. กายทุจริต การทำความชั่วทางกาย มี ๓ อย่าง คือ

๑) ปาณาติบาต ข่าสัตว์ หมายถึง การฆ่าสัตว์ทุกประเภท รวมทั้งการทำร้ายเบียดเบียน ทรมาน ผู้อื่นสัตว์อื่นให้ได้รับบาดเจ็บหรือความลำบาก

๒) อทินนาทาน ลักข้อย หมายถึง การถือเอาสิ่งของของคนอื่น โดยที่เขาไม่ได้ยินยอมให้ รวมทั้งการแสวงหารายได้โดยทางทุจริต เช่น ลัก ขโมย ปล้น ชิง ฉ้อราษฎร์บังหลวง รับสินบน ฉ้อโกง เบียดบังเอาทรัพย์สินของราชการ เป็นต้น

๓) กาเมสุ มิจฉาจาร ประพฤติผิดในกาม หมายถึง การล่วงเกินสมสู่ในคูครองของผู้อื่น หรือในบุคคลที่เขาหวงห้าม เช่น บุตรีดาที่อยู่ในการปกครองของบิดามารดา เป็นต้น

๒. วจิตุจริต การทำความชั่วทางวาจา หรือการพูดชั่ว มี ๔ อย่าง คือ

๑) มุสาวาท พูดเท็จ หมายถึง พูดโกหกหลอกลวง พูดให้เคลือบแคลงจากความเป็นจริง โดยมุ่งจะให้ผู้ฟังเข้าใจผิดจากความจริง รวมทั้งการเขียนหนังสือโกหกหลอกลวง ก็จัดเป็นพูดเท็จเหมือนกัน

๒) ปิสุณวจา พูดส่อเสียด หมายถึง พูดยุยง นำความฝ่ายนี้ไปบอกฝ่ายโน้น นำความฝ่ายโน้น มาบอกฝ่ายนี้ ด้วยเจตนาจะให้เขาแตกสามัคคีกัน หรือให้เขามารักชობตน

๓) ผรุสวจา พูดคำหยาบ หมายถึง พูดเสียดแทง พูดด่าว่า พูดประชด พูดกระทบกระทั่ง พูดคำไม่สุภาพ โดยมุ่งจะให้ผู้ฟังเกิดความเจ็บใจ บั่นดาลโทสะ และได้รับความอับยศอดสูระคายหูไม่พอใจ

๔) สัมผัสปลापะ พูดเพ้อเจ้อ หมายถึง พูดเหลวไหลไร้สาระ พูดตลกคะนอง พูดเล่นไม่รู้กาลเทศะ หาประโยชน์แก่ผู้ฟังมิได้

๓. มโนทุจริต การทำความชั่วทางใจ หรือความคิดชั่ว มี ๓ อย่าง คือ

๑) อภิชฌา โลภอยากได้ของเขา หมายถึง คิดอยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตนเอง โดยวิธีทุจริต

๒) พยาบาทปองร้ายเขา หมายถึง ความผูกใจเจ็บ คิดมุ่งร้ายทำลายเขาให้พินาศ

๓) มิจฉาทิฎฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม หมายถึง มีความคิดเห็นขัดแย้งกับหลักธรรมหลักความเป็นจริง เช่น เห็นว่าบาปบุญไม่มี ความดีความชั่วไม่มีเหตุ คนจะดีหรือชั่วก็ดีเองชั่วเอง ไม่ใช่เพราะการกระทำ บิดามารดาไม่มีคุณจริง เป็นต้น

ในทุจริตทั้ง ๓ อย่างนี้ มโนทุจริตสำคัญที่สุด เพราะสิ่งทั้งหลายขึ้นอยู่ที่ใจ เมื่อใจคิดชั่วแล้ว พฤติกรรมทางกายและวากาก็เป็นไปในทางชั่วทั้งสิ้น

ทุจริตทั้ง ๓ อย่างนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อกุศลกรรมบถ แปลว่า ทางทำกรรมชั่ว หรือทางทำกรรมไม่ดี ควรละเสีย ไม่ควรประพฤติ เพราะทำให้เกิดความทุกข์เดือดร้อนเสียหาย ผู้ประพฤติทุจริตทั้ง ๓ อย่างนี้ย่อมได้รับโทษ ๕ อย่าง คือ ๑) ตนเองติเตียนตนเองได้ ๒) ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วติเตียนได้ ๓) ชื่อเสียงไม่ดี ย่อมฟุ้งขจรไป ๔) ตายอย่างหลงลืมสติ ๕) ตายแล้วไปเกิดในอบายภูมิ

สุจริต ๓ อย่าง

๑. ประพฤติชอบด้วยกาย เรียก กายสุจริต
๒. ประพฤติชอบด้วยวาจา เรียก วจีสุนทรียะ
๓. ประพฤติชอบด้วยใจ เรียก มโนสุจริต

กายสุจริต ๓ อย่าง

เว้นจากฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักทรัพย์ ๑ เว้นจากประพฤติผิดในกาม ๑

วจีสุนทรียะ ๔ อย่าง

เว้นจากพูดเท็จ ๑ เว้นจากพูดส่อเสียด ๑ เว้นจากพูดคำหยาบ ๑ เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ ๑

มโนสุจริต ๓ อย่าง

ไม่โลภอยากได้ของเขา ๑ ไม่พยายาบทปองร้ายเขา ๑ เห็นชอบตามคลองธรรม ๑

สุจริต ๓ อย่างนี้ เป็นกิจควรทำ ควรประพฤติ

อธิบาย

สุจริต แปลว่า การประพฤติดี หมายถึง การทำความดี การไม่ทำความผิด การทำสิ่งที่ดีงาม จัดเป็น ๓ อย่าง คือ

๑. กายสุจริต การทำความดีทางกาย มี ๓ อย่าง
๒. วจีสุนทรียะ การทำความดีทางวาจา หรือการพูดดี มี ๔ อย่าง
๓. มโนสุจริต การทำความดีทางใจ หรือความคิดดี มี ๓ อย่าง

คำอธิบายสุจริตแต่ละอย่าง ผู้ศึกษาพึงทราบโดยนัยอันตรงกันข้ามกับคำอธิบายในพุทธจตุรตถะ ๓ อย่าง

สุจริตทั้ง ๓ อย่างนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กุศลกรรมบถ แปลว่า ทางทำกรรมดี หรือทางดี ผู้ประพฤติสุจริตย่อมได้รับผลดี เพราะสุจริตเป็นเหตุให้เกิดความสุขกาย สบายใจ ผู้ประพฤติสุจริตทั้ง ๓ อย่างนี้ย่อมได้รับผลดี ๕ อย่าง คือ ๑) ตนดีเตยตนเองไม่ได้ ๒) ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วย่อมสรรเสริญ ๓) ชื่อเสียงอันดีงาม ย่อมฟังขจรไป ๔) ตายอย่างมีสติ ๕) ตายแล้วไปเกิดในสุคติภูมิ ดังนั้น ผู้ศึกษาควรสนใจในการกระทำความดี ละเว้นความชั่วให้เด็ดขาด เพราะความดีให้ผลเป็นความสุข ความชั่วส่งผลให้ได้รับความทุกข์

อกุศลมูล ๓ อย่าง

รากเหง้าของอกุศล เรียกอกุศลมูล มี ๓ อย่าง คือ

โลภะ ออยากได้ ๑ โทสะ คิดประทุษร้าย ๑ โมหะ หลงไม่รู้จริง ๑

เมื่ออกุศลมูลเหล่านี้มีอยู่แล้ว อกุศลอื่นที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็เจริญมากขึ้น เหตุนี้สมควรละเสีย

อธิบาย

อกุศลมูล แปลว่า รากเหง้าของอกุศล หมายถึง ต้นเหตุของความชั่วหรือสาเหตุให้ทำบาปอกุศล ซึ่งจัดเป็นความชั่วต่าง ๆ มี ๓ อย่าง คือ

๑. โลภะ อยากรได้ หมายถึง ความอยากได้โดยทางทุจริต อยากรได้ในทางที่ผิด เช่น อยากรได้ทรัพย์สินของคนอื่นมาเป็นของตน อยากรสอบได้จึงทุจริตในการสอบ อยากรร่ำรวยจึงค้ายาบ้า เป็นต้น ส่วนความอยากตามธรรมชาติ เช่น อยากรกินข้าว เป็นต้น หรืออยากรได้ในทางสุจริต เช่น อยากรสอบได้ แล้วขยันศึกษาเล่าเรียน อยากรร่ำรวย แล้วแสวงหาในทางที่ชอบ ไม่จัดเป็นโลภะ เมื่อโลภะเกิดขึ้น อกุศลอย่างอื่น เช่น ความเพ่งเล็งอยากได้ ความมกมาก ความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว ความหลอกลวง การลักขโมย การปล้น การทุจริตคอร์รัปชัน จนถึงฆ่ากันตายเพราะความโลภ เป็นต้น ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญมากขึ้น

๒. โทสะ คิดประทุษร้าย หมายถึง ความคิดที่จะทำร้ายผู้อื่นให้ได้รับอันตราย เช่น บาดเจ็บ เตือดร้อน เสียทรัพย์สิน เสียชีวิต เป็นต้น เมื่อโทสะเกิดขึ้นแล้ว อกุศลอย่างอื่น เช่น การล้างผลาญกัน การฆ่าฟัน การทะเลาะวิวาท การด่าว่า พุดจาหยาบค้าย การทำลายทรัพย์สินของกันและกัน เป็นต้น ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญมากขึ้น

๓. โมหะ หลงไม่รู้จริง หมายถึง ความหลงเพราะไม่รู้ตามที่เป็นจริง ความหลงมกมาย โดยไม่มีเหตุผล เช่น ไม่รู้ว่าอะไรผิดอะไรถูก อะไรเป็นกุศลอะไรเป็นอกุศล เป็นต้น เมื่อโมหะเกิดขึ้นแล้ว อกุศลอย่างอื่น เช่น ความลบหลู่คุณท่าน ความริษยา ความอวดดี ความเป็นคนหัวดี ความอกตัญญู ความเกียจคร้าน ความเชื่อง่าย ความหลงมกมาย ความเห็นผิดเป็นชอบ เป็นต้น ที่ยังไม่เกิด ก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญมากขึ้น

โลภะ โทสะ โมหะ ทั้ง ๓ อย่างนี้ จัดเป็นอกุศลมูล คือ รากเหง้าหรือมูลเหตุของความชั่ว เพราะเป็นสาเหตุให้คนทำความชั่วต่าง ๆ เมื่ออกุศลมูล ๓ อย่างนี้ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น อกุศลอย่างอื่นที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญมากขึ้น เพราะเหตุนั้น ควรละเสีย โลภะ ละได้ด้วยทาน คือ การให้ การบริจาค โทสะ ละได้ด้วยเมตตา คือ การมีความรักความปรารถนาดีต่อกัน โมหะ ละได้ด้วยปัญญา คือ ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นจริงในสิ่งนั้น ๆ

กุศลมูล ๓ อย่าง

รากเหง้าของกุศล เรียกกุศลมูล มี ๓ อย่าง คือ

อโลภะ ไม่อยากได้ ๑ อโทสะ ไม่คิดประทุษร้าย ๑ อโมหะ ไม่หลง ๑

ถ้ากุศลมูลเหล่านี้มีอยู่แล้ว กุศลอื่นที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็เจริญมากขึ้น เหตุนั้นควรให้เกิดมีในสันดาน

อธิบาย

กุศลมูล แปลว่า รากเหง้าของกุศล หมายถึง ต้นเหตุของความดีหรือสาเหตุให้ทำบุญกุศล ซึ่งจัดเป็นความดีต่าง ๆ มี ๓ อย่าง คือ

๑. **อโลภะ ไม่อยากได้** หมายถึง ความไม่อยากได้โดยทางทุจริต ความไม่อยากได้สิ่งของของผู้อื่นมาเป็นของตนด้วยอาการอันไม่ชอบธรรม เป็นต้น เมื่ออโลภะเกิดขึ้นแล้ว กุศลอย่างอื่น เช่น ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ ความมกน้อย ความเสียสละ ความไม่เห็นแก่ตัว ความสันโดษยินดีด้วยของของตน ความซื่อสัตย์สุจริต เป็นต้น ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญมากขึ้น

๒. **อโทสะ ไม่คิดประทุษร้าย** หมายถึง ความไม่คิดที่จะทำร้ายผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อนเสียหาย เป็นต้น เมื่ออโทสะเกิดขึ้น กุศลอย่างอื่น เช่น ความไม่ล้างผลาญกัน ความไม่อาฆาตพยาบาทกัน ความไม่จองเวรกัน การให้อภัย การพูดจาอ่อนโยน การประพาสสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน เป็นต้น ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เจริญมากขึ้น

๓. **อโมหะ ไม่หลง** หมายถึง ความรู้สภาพตามความเป็นจริง คือ รู้ว่าอะไรเป็นกุศล ควรประพาส อะไรเป็นอกุศลไม่ควรประพาส เป็นต้น เมื่ออโมหะเกิดขึ้น กุศลอย่างอื่น เช่น ความมีปัญญา ความไม่เชื่อง่าย ความกตัญญู ความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม ความเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย เป็นต้น ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญมากขึ้น

อโลภะ อโทสะ อโมหะ ทั้ง ๓ อย่างนี้ จัดเป็น**กุศลมูล** คือ รากเหง้าหรือมูลเหตุของความดี เพราะเป็นสาเหตุให้คนทำความดีต่าง ๆ เมื่อกุศลมูล ๓ อย่างนี้ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น กุศลอย่างอื่น ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็เจริญมากขึ้น เพราะเหตุนี้ ควรทำให้เกิดมีในจิตใจ

บุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง

สิ่งเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ เรียกว่าบุญกิริยาวัตถุ โดยย่อมี ๓ อย่าง

๑. ทานมัย	บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
๒. สීමมัย	บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
๓. ภาวนามัย	บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา

อธิบาย

คำว่า **บุญ** แปลว่า สิ่งที่น่าระจิดสันดานให้หมดจด หมายถึง ความดี ความถูกต้อง กรรมดี ที่บุคคลทำแล้วเป็นเหตุให้มีความสุข ความเจริญก้าวหน้า ความหมดจดผ่องใส จนถึงเป็นเหตุให้ถึงสุคติภูมิ และให้ถึงความสิ้นกิเลสได้ บุญ แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ บุญส่วนเหตุ ได้แก่ **บุญกิริยาวัตถุ ๓** และบุญส่วนผล ได้แก่ ความสุข ความเจริญ ความสะอาด ความผ่องแผ้วแห่งจิต บุญกิริยาวัตถุ แปลว่า เหตุเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ หมายถึง เหตุเกิดบุญ วิธีการทำบุญ หรือหลักการทำความดี โดยย่อมี ๓ อย่าง คือ

๑. **ทานมัย** บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน หมายถึง การให้ทรัพย์สินสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่คนที่ควรให้ เช่น ถวายปัจจัย ๔ แก่พระภิกษุสามเณร เพื่อบูชาคุณงามความดีที่ท่านได้ประพาสปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ให้วัตถุสิ่งของแก่บุพการี มีมารดาบิดา เป็นต้น เพื่อตอบแทนพระคุณที่ท่านได้เลี้ยงตนมา ให้วัตถุสิ่งของแก่คนประสพภัยพิบัติ คนตกทุกข์ได้ยาก ให้ทุนการศึกษา ให้ทรัพย์สินสร้างสาธารณประโยชน์ มีวัด โรงเรียน โรงพยาบาล ถนน เป็นต้น เพื่อการสงเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูล รวมถึงการให้แก่สัตว์ดิรัจฉานด้วยเมตตากรุณา

ตามปกติคนที่ถูกความตระหนี่ครอบงำจิต ไม่ต้องการจะสงเคราะห์อุปถัมภ์ใคร ไม่อยากให้อะไรแก่ใคร จึงมีจิตใจเศร้าหมอง มีดมัว จัดเป็นบาปเป็นทุกข์อยู่ในจิต การให้ทานก็เพื่อกำจัดความตระหนี่ เหนียวแน่นออกไปจากจิต จิตจะได้ผ่องใสสว่าง เป็นบุญคือเป็นสุข บุญคือความสุขนี้ เกิดด้วยการให้หรือการบริจาค จึงได้ชื่อว่าทานมัย

๒. สีสลัมย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล หมายถึง เจตนาคือความตั้งใจที่จะงดเว้นจากการทำความชั่วต่าง ๆ รักษากายวาจาให้เรียบร้อยเป็นปกติตั้งตามสมควรแก่สถานะของแต่ละบุคคล เช่น เป็นคฤหัสถ์ก็รักษาศีล ๕ หรือศีล ๘ เป็นสามเณรก็รักษาศีล ๑๐ เป็นพระภิกษุก็รักษาศีล ๒๒๗

ปกติคนที่ถูกโทสะครอบงำจิต ย่อมจะเดือดร้อนใจ ที่เรียกกันว่าคนใจร้อน ๆ มักจะเสียความประพฤติทางกาย เช่น ทูบตีฆ่าเขาบ้าง เสียความประพฤติทางวาจา พูดเท็จหักรานประโยชน์เขาบ้าง ต่ำว่าเขาบ้าง เป็นต้น ก็ชื่อว่าทำบาปเพราะโทสะ จำต้องรักษาศีล ควบคุมกายวาจาให้สงบตลอดถึงคุมจิตให้เป็นปกติหายโทสะ จิตจึงจะเป็นบุญคือสุข บุญคือความสุขที่เกิดจากการรักษาศีลดังนี้ จึงชื่อว่าสีลัมย

๓. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา หมายถึง การอบรมจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี และให้ฉลาดโดยการอบรมจิตด้วยวิธีต่าง ๆ แบ่งเป็น ๒ ระดับ คือ

๑) ระดับพื้นฐาน ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียน การฟังธรรม การวิจัยไตรตรอง หมั่นฟัง หมั่นคิด หมั่นถาม หมั่นสนทนากับท่านผู้รู้ จนเกิดความฉลาดขึ้น รวมทั้งการทำงานด้วยการพิณิจพิเคราะห์

๒) ระดับสูง ได้แก่ การอบรมจิตให้สงบเป็นสมาธิ และการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญา เรียกอีกอย่างว่า การเจริญจิตภาวนาหรือการบำเพ็ญกรรมฐาน

ตามปกติคนที่ถูกโมหะครอบงำจิต ย่อมไม่รู้จักผิดถูกชั่วดี มีความมืดมองไม่เห็นความจริงในสิ่งต่าง ๆ ที่ควรรู้ควรเห็น ย่อมจะทำพูดคิดอะไร ๆ ด้วยอำนาจโมหะ ย่อมมีแต่ความเศร้าหมองใจ เป็นบาปคือเป็นทุกข์ใจ จึงจำต้องเจริญภาวนา กำจัดโมหะเสีย เมื่อกำจัดได้จิตใจก็สว่างใสเป็นบุญคือเป็นสุขใจ บุญคือความสุขที่เกิดจากการเจริญภาวนาดังนี้ จึงชื่อว่าภาวนามัย

การทำบุญหรือการทำความดีนั้นย่อมมีหลายวิธีหลายลักษณะ กล่าวโดยย่อมีเพียง ๓ เพื่อเป็นเครื่องกำจัดกิเลส ๓ อย่าง คือ ทานสำหรับกำจัดโลภะ ศีลสำหรับกำจัดโทสะ ภาวนาสำหรับกำจัดโมหะ ส่วนการบำเพ็ญบุญกุศลด้วยวิธีอื่น ๆ นอกจากนี้ แม้จะมีมาก ล้วนจัดเข้าในบุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่างนี้ได้ทั้งสิ้น

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓

ธรรมศึกษาชั้นตรี สาระการเรียนรู้วิชาธรรม

เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในจตุกกะ หมวด ๔

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๑ รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจตุกกะ หมวด ๔

๓. สาระสำคัญ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจตุกกะ หมวด ๔ เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยการปฏิบัติตน สู่ทางแห่งความเจริญ ประกอบด้วย วุฑฒิ คือ ธรรมเป็นเครื่องเจริญ ๔ อย่าง จักร ๔ อคติ ๔ ปธาน ความเพียร ๔ อย่าง อธิษฐานธรรม คือ ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔ อย่าง อิทธิบาท คือ คุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ ๔ อย่าง พรหมวิหาร ๔ และอริยสัจ ๔ หากบุคคลยึดมั่นและปฏิบัติได้ จะเป็นคนดีมีแต่ความเจริญอยู่ในสังคมด้วยความเป็นสุข

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจตุกกะ หมวด ๔ ได้

๕. สาระการเรียนรู้/เนื้อหา

- วุฑฒิ คือ ธรรมเป็นเครื่องเจริญ ๔ อย่าง
- จักร ๔
- อคติ ๔
- ปธาน คือ ความเพียร ๔ อย่าง
- อธิษฐานธรรม คือ ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔ อย่าง
- อิทธิบาท คือ คุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ ๔ อย่าง
- พรหมวิหาร ๔
- อริยสัจ ๔

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. ครูนำวีดิทัศน์ที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับหลักธรรมทางศาสนา มาเปิดให้นักเรียนดู หลังจากนั้น สนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจตุกกะหมวด ๔ โดยใช้คำถามเพื่อพัฒนาทักษะ กระบวนการคิดและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

- นักเรียนเคยเรียนเรื่องหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจุดกาะ หมวด ๔ บ้างหรือไม่
- หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจุดกาะ หมวด ๔ มีอะไรบ้าง
- นักเรียนเคยได้ยินได้เห็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจุดกาะ หมวด ๔

จากที่ไหนบ้าง

ขั้นฝึก

๒. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๔ กลุ่ม โดยให้แต่ละกลุ่มศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจุดกาะ หมวด ๔ ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มที่ ๑ วุฑฒิ คือ ธรรมเป็นเครื่องเจริญ ๔ อย่าง จักร ๔ กลุ่มที่ ๒ อคติ ๔ ปธาน ความเพียร ๔ อย่าง กลุ่มที่ ๓ อธิษฐานธรรม คือ ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔ อย่าง อิทธิบาท คือ คุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ ๔ อย่าง และกลุ่มที่ ๔ พรหมวิหาร ๔ อริยสัจ ๔ จาก ใบความรู้ที่ ๓

๓. นักเรียนแต่ละกลุ่มสรุปสาระสำคัญของเรื่องพร้อมนำเสนอผลงานหน้าชั้นเรียน

ขั้นประยุกต์

๔. ครูให้ความรู้เพิ่มเติมตามความเหมาะสมและเปิดให้นักเรียนซักถามข้อสงสัยประเด็นต่าง ๆ

๕. นักเรียนในแต่ละกลุ่มตอบคำถามตามใบกิจกรรมที่ ๓

๖. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปในแต่ละองค์ความรู้เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ต่อไป

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจุดกาะ หมวด ๔	ใบกิจกรรมที่ ๓

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ใบความรู้ที่ ๓ เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจุดกาะ หมวด ๔
๒. ใบกิจกรรมที่ ๓
๓. วีดิทัศน์

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือวัด	เกณฑ์การประเมิน
อธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจุดกาะ หมวด ๔ ได้	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมินผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงานใบกิจกรรมที่ ๓

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๘	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นเป็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๑๕ คะแนนขึ้นไป
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๑๔ คะแนนลงมา

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับได้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๓
หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจตุกกะ หมวด ๔
ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๘ ข้อ (๒๔ คะแนน)

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของวุฑฒิ คือ ธรรมเป็นเครื่องเจริญ ๔ อย่าง

.....
.....
.....

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของจักร ๔

.....
.....
.....

๓. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอคติ ๔

.....
.....
.....

๔. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของปธาน ความเพียร ๔ อย่าง

.....
.....
.....

๕. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอริชฐานธรรม คือ ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ

๔ อย่าง

.....
.....
.....

๖. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอิทธิบาท คือ คุณเครื่องให้สำเร็จ
ความประสงค์ ๔ อย่าง

.....
.....
.....

๗. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของพรหมวิหาร ๔

.....
.....
.....

๘. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอริยสัจ ๔

.....
.....
.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๓

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจุดกาะ หมวด ๔

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของวุฑฒิ คือ ธรรมเป็นเครื่องเจริญ ๔ อย่าง

ตอบ วุฑฒิ แปลว่า ความเจริญ ความรุ่งเรือง คำเต็มว่า วุฑฒิธรรม ธรรมเป็นเหตุให้เจริญรุ่งเรือง เป็นเหตุเจริญงอกงามแห่งปัญญา เป็นธรรมมีอุปการะต่อการปฏิบัติขั้นพื้นฐานใช้สำหรับสร้างความเจริญได้ในทุกทางสุดแต่ผู้ปฏิบัติจะพึงปรารถนา ทั้งในทางโลกและทางธรรมตามสมควรแก่การปฏิบัติ มี ๔ อย่าง คือ

๑. **สัปปริสสังเสวะ คบท่านผู้ประพาศโดยชอบด้วย กาย วาจา ใจ ที่เรียกว่า สัตบุรุษ** สัตบุรุษ คือ คนดี คนมีความรู้ดี ประพาศดี ทำดี พุทธิ คดีดี และชักชวนผู้อื่นให้ทำดี พุทธิ คดีดีด้วย

๒. **สัทธัมมัสสวนะ ฟังคำสั่งสอนของท่านโดยเคารพ** หมายถึง เมื่อเข้าไปคบหา สัตบุรุษแล้วก็หมั่นรับฟังคำสั่งสอนของท่านโดยเคารพ มีสติกำกับคุมอยู่เสมอ ไม่ปล่อยใจให้ฟังชานไปในเรื่องต่าง ๆ

๓. **โยนิโสมนสิการ ตริตระองให้รู้จักสิ่งที่ดีหรือชั่วโดยอุบายที่ชอบ** หมายถึง ความเป็นผู้ฉลาดในการคิด คิดอย่างถูกวิธี คิดมีระบบ ไตร่ตรองถึงสาเหตุหรือต้นตอของเรื่อง ที่คิด แล้วประมวลความคิดให้รอบด้าน

๔. **ธัมมานุสम्मปฏิบัติ ประพาศธรรมสมควรแก่ธรรมซึ่งได้ตรองเห็นแล้ว** หมายถึง การปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักธรรม คือ หลังจากตริตระองแล้วก็ปฏิบัติตนให้เหมาะแก่ธรรม

การปฏิบัติ เราต้องเคารพนับถือพระพุทธเจ้า เชื่อฟังคำสั่งสอน นำคำสั่งสอนมาไตร่ตรอง และถือปฏิบัติตามที่ไตร่ตรอง

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของจักร ๔

ตอบ จักร แปลว่า วงล้อ มีลักษณะเป็นวงกลมหมุนรอบตัวได้ไม่ติดขัด หมายถึง จักรธรรม คือ ธรรมที่เป็นเสมือนล้อรถนำไปสู่จุดหมาย หรือนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง มี ๔ อย่าง คือ

๑. **ปฏิรูปเทสวาสะ อยู่ในประเทศอันสมควร** หมายถึง การอยู่ในประเทศที่เหมาะสม ที่ดี ที่เจริญ มีการคมนาคมสะดวก ที่มีนักปราชญ์ ราชบัณฑิต หรือสัตบุรุษอยู่อาศัย มีสิ่งแวดล้อมดี มีสภาพเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมและประกอบสัมมาอาชีพ และมีคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแพร่หลาย มีการทำบุญให้ทาน รักษาศีล บำเพ็ญภาวนา

๒. **สัปปริสุสัสสยะ คบสัตบุรุษ** หมายถึง การเข้าไปคบหา ทำความสนิทสนม สนทนาปราศรัย ปรีกษาหารือ สอบถามสิ่งที่ยังไม่รู้กับสัตบุรุษ สัตบุรุษ คือ คนที่ประพาศดี ทำดี พุทธิ คดีดี และชักชวนผู้อื่นให้ทำดี พุทธิ คดีดีด้วย

๓. **อัทธัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ชอบ** หมายถึง การตั้งกายและจิตให้ถูกต้อง ตามทำนองคลองธรรม หรือการวางตัวได้เหมาะสม มีความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย มีความประพฤติเรียบร้อย

๔. ปุพเพตปุญญตา **ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ในปางก่อน** หมายถึง การได้ทำคุณความดีมาก่อนตั้งแต่ในอดีต

การปฏิบัติ เราต้องเลือกที่อยู่ให้เหมาะสม คบกับคนดี ประพฤติตนตามทำนองคลองธรรม และหมั่นทำความดี

๓. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอคติ ๔

ตอบ อคติ แปลว่า แนวทางที่ไม่ควรดำเนิน หมายถึง ความลำเอียง ความไม่ยุติธรรม ความไม่เป็นกลาง ความไม่เที่ยงธรรม หรือแนวทางที่ไม่ควรประพฤติ เพราะเมื่อประพฤติยอมทำให้เสียความเที่ยงธรรม มี ๔ อย่าง คือ **๑. ฉันทาคติ** ลำเอียงเพราะรักใคร่กัน หมายถึง ความลำเอียงเพราะอำนาจความรักใคร่พอใจ **๒. โทสาคติ** ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน หมายถึง ความลำเอียงเพราะความเกลียดชังกันหรือเพราะโกรธกัน **๓. โมหาคติ** ลำเอียงเพราะเขลา หมายถึง ความลำเอียงเพราะความโง่เขลาไม่พิจารณาให้ถ่องแท้ **๔. ภยากติ** ลำเอียงเพราะกลัว หมายถึง ความลำเอียงเพราะความกลัวภัยหรือเกรงใจ

การปฏิบัติ เราต้องไม่ลำเอียงรักกัน เพราะไม่ชอบกัน เพราะโง่ไม่พิจารณา และเพราะกลัว

๔. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของปธาน ความเพียร ๔ อย่าง

ตอบ ปธาน แปลว่า ความทรง หรือความตั้งไว้ทั่ว หมายถึง ความเพียรที่ตั้งไว้ในใจ หรือความเพียรที่เป็นหลักใหญ่ เป็นธรรมเครื่องกำจัดความเกียจคร้าน อุดหนุนกำลังกายใจให้เข้มแข็ง มี ๔ อย่าง คือ **๑. สังวรปธาน** เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน หมายถึง เพียรระวังบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้นในจิต **๒. ปหานปธาน** เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว หมายถึง เพียรกำจัดบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วในจิต เมื่อความโลภ ความโกรธ ความหลง เกิดขึ้นก็เพียรพยายามละเสียอย่าให้มีอำนาจเหนือใจตนได้ **๓. ภาวนापธาน** เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน หมายถึง เพียรพยายามทำความดีให้ มีขึ้น เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น **๔. อนุรักษนปธาน** เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม หมายถึง เพียรพยายามรักษากุศลธรรมที่มีอยู่แล้วให้ตั้งมั่น และให้เจริญงอกงามมากยิ่งขึ้น คุณความดีต่าง ๆ ที่ตนเคยทำไว้แล้ว ก็เพียรพยายามรักษาไว้ให้คงอยู่

การปฏิบัติ เราต้องมีความเพียรไม่ให้มีบาป เมื่อมีบาปเพียรกำจัดบาป สร้างกุศล และรักษากุศล ไว้ให้คงอยู่

๕. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอิชฺฐานธรรม คือ ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔ อย่าง

ตอบ อิชฺฐานธรรม แปลว่า ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ หมายถึง ธรรมอันเป็นฐานที่มั่นคงของใจ เพราะเป็นหลักธรรมประจำใจ เป็นเครื่องนำทางแห่งความประพฤติปฏิบัติของบุคคลให้ดียิ่งขึ้นโดยลำดับ มี ๔ อย่าง คือ **๑. ปัญญา** **รอบรู้สิ่งที่ควรรู้** หมายถึง ความรู้ทั่ว ความรู้ชัด ความรู้ประจักษ์ สิ่งที่ควรรู้นั้นก็คือ เหตุแห่งความเสื่อม เหตุแห่งความเจริญ และอุบายวิธีเว้นความเสื่อม และสร้างความเจริญ **๒. สัจจะ** **ความจริงใจ** คือ ประพฤติสิ่งใดก็ให้ได้จริง หมายถึง มีความจริงใจในการประกอบกิจการต่าง ๆ ทั้งทางโลกและทางธรรม **๓. จาคะ** **สละสิ่งที่ เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ** หมายถึง การสละกิเลส คือ โลภะ โทสะ โมหะ ที่ขัดขวางความตั้งใจจริง **๔. อุปสมะ** **สงบใจจากสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความสงบ** หมายถึง การตั้งใจระงับราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น อันเป็นข้าศึกแก่

ความสงบใจ เพราะใจเป็นธรรมชาติสงบในบางครั้ง และฟุ้งซ่านในบางครั้ง ต้องอาศัยความสงบเป็นฐาน จึงจะสละกิเลสต่าง ๆ ได้

การปฏิบัติ เราต้องมีความตั้งใจให้มีความรอบรู้ ตั้งใจเรียน งดกิเลส และมีจิตใจตั้งมั่นในความดี

๖. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอิทธิบาท คือ คุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ ๔ อย่าง

ตอบ อิทธิบาท แปลว่า คุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ หมายถึง ทางให้ถึงความสำเร็จ หรือปฏิบัติหาความสำเร็จผลตามที่มุ่งหมาย มี ๔ อย่าง คือ ๑. **ฉันทะ** พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น หมายถึง พอใจในหน้าที่การทำงานที่ทำ ๒. **วิริยะ** เพียรประกอบสิ่งนั้น หมายถึง เพียรพยายาม กล้าที่จะลงมือทำ ขยันทำงาน หรือขยันทำความดี ๓. **จิตตะ** เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ หมายถึง เอาใจใส่ในงานที่ทำ ทำงานด้วยความตั้งใจ ๔. **วิมังสา** หมั่นตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น หมายถึง การใช้ปัญญาพิจารณา สอดส่องเทียบเคียงเปรียบเทียบเหตุทั้งผลในการทำงานต่าง ๆ

การปฏิบัติ เราต้องพอใจในงานที่ทำ เพียรพยายาม เอาใจใส่ และหมั่นตรองพิจารณาในผลงานที่ทำ

๗. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของพรหมวิหาร ๔

ตอบ พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ของพรหม คือ ผู้ประเสริฐ หรือผู้ใหญ่ หมายถึง ธรรมเป็นหลักประจำใจของผู้ประเสริฐ ธรรมที่ผู้ใหญ่พึงประพฤติ เป็นธรรมที่กระตุ้นให้ผู้เป็นใหญ่สงเคราะห์อนุเคราะห์ผู้น้อย มี ๔ อย่าง คือ ๑. **เมตตา** ความรักใคร่ปรารถนาจะให้เป็นผู้เป็นสุข หมายถึง ความรักใคร่สนทนินที่ปราศจากความกำหนัด ความปรารถนาดีมีไม่ตรีจิต ๒. **กรุณา** ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ หมายถึง ความห่วงใยเมื่อเห็นผู้อื่นหรือสัตว์อื่นได้รับทุกข์ร้อน ๓. **มุทิตา** ความพลอยยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี หมายถึง ความดีใจ ความเบิกบานใจ มีจิตผ่องใสบันเทิง เมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีมีสุข ๔. **อุเบกขา** ความวางเฉย ไม่ดีใจไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง เมื่อเห็นผู้อื่นได้รับวิบัติ โดยพิจารณาว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตน

การปฏิบัติ เราต้องปรารถนาดีต่อผู้อื่น ช่วยเมื่อผู้อื่นเป็นทุกข์ ยินดีเมื่อผู้อื่นเป็นสุข และพิจารณาว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นไปตามกรรมของตนเอง

๘. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอริยสัจ ๔

ตอบ อริยสัจ แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงเป็นอริยะ อริยสัจนี้เป็นหลักธรรมสำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา เป็นหลักแห่งความจริง มี ๔ อย่าง คือ ๑. **ทุกข์** คือ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ ที่ได้ชื่อว่าทุกข์ เพราะเป็นของทนได้ยาก ๒. **สมุทัย** คือ เหตุให้ทุกข์เกิด หมายถึง สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา คือ ความทะยานอยาก ๓. **นิโรธ** คือ ความดับทุกข์ หมายถึง ความดับตัณหาได้สิ้นเชิง ทุกข์ดับไปหมด ๔. **มรรค** คือ **ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์** หมายถึง ทางดำเนินให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ ปัญญา อันเห็นชอบว่า สิ่งนี้ทุกข์ สิ่งนี้เหตุให้ทุกข์เกิด สิ่งนี้ความดับทุกข์ สิ่งนี้ทางให้ถึงความดับทุกข์

การปฏิบัติ เราต้องรู้เหตุแห่งทุกข์ หาทางดับทุกข์ และปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์นั้น

ใบความรู้ที่ ๓

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในจตุกกะ หมวด ๔

จตุกกะ หมวด ๔

วุฑฒิ คือ ธรรมเป็นเครื่องเจริญ ๔ อย่าง

๑. สัปปุริสสังเสวะ คบท่านผู้ประพฤติชอบด้วย กาย วาจา ใจ ที่เรียกว่า สัตบุรุษ
๒. สัทธัมมัสสวนะ ฟังคำสั่งสอนของท่านโดยเคารพ
๓. โยนิโสมนสิการ ตริตตรองให้รู้จักสิ่งที่ดีหรือชั่วโดยอุบายที่ชอบ
๔. ธัมมานุธัมมปฏิปัตติ ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรมซึ่งได้ตรองเห็นแล้ว

อธิบาย

วุฑฒิ แปลว่า ความเจริญ ความรุ่งเรือง คำเต็มว่า วุฑฒิธรรม ธรรมเป็นเหตุให้เจริญ รุ่งเรือง เป็นเหตุเจริญงอกงามแห่งปัญญา เป็นธรรมมีอุปการะต่อการปฏิบัติขั้นพื้นฐาน ใช้สำหรับสร้างความเจริญได้ในทุกทาง สุดแต่ผู้ปฏิบัติจะฟังปรารภณา ทั้งในทางโลกและทางธรรมตามสมควร แก่การปฏิบัติ มี ๔ อย่าง คือ

๑. สัปปุริสสังเสวะ คบท่านผู้ประพฤติชอบด้วย กาย วาจา ใจ ที่เรียกว่า สัตบุรุษ สัตบุรุษ คือ คนดี คนมีความรู้ดี ประพฤติดี ทำดี พุทธิ คดีดี และชักชวนผู้อื่นให้ทำดี พุทธิ คดีดีด้วย สัตบุรุษสูงสุด ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นต้น

การคบ หมายถึง การเข้าไปคบหา ทำความสนิทสนม สนทนาปราศรัย ปรีกษาหารือ สอบถาม และฟังคำสั่งสอนของท่าน

๒. สัทธัมมัสสวนะ ฟังคำสั่งสอนของท่านโดยเคารพ หมายถึง เมื่อเข้าไปคบหาสัตบุรุษแล้ว ก็หมั่นรับฟังคำสั่งสอนของท่านโดยเคารพ มีสติกำกับคุมอยู่เสมอ ไม่ปล่อยใจให้ฟังชานไปในเรื่องต่าง ๆ กำหนดจดจำถ้อยคำที่ท่านสั่งสอนแล้วนำไปประพฤติปฏิบัติตาม ในทางธรรม คือ การยอมรับนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ที่ระลึกแล้วฟังธรรมและนำไปปฏิบัติตามสมควรแก่อัธยาศัยของตน

๓. โยนิโสมนสิการ ตริตตรองให้รู้จักสิ่งที่ดีหรือชั่วโดยอุบายที่ชอบ หมายถึง ความเป็นผู้ฉลาดในการคิด คิดอย่างถูกวิธี คิดมีระบบ ไตร่ตรองถึงสาเหตุหรือต้นตอของเรื่อง que คิด แล้วประมวลความคิดให้รอบด้านจนสามารถสรุปออกมาได้ว่า สิ่งนั้นควรหรือไม่ควร ดีหรือไม่ดี มีประโยชน์หรือไม่ประโยชน์ เป็นต้น โดยมีเหตุผลรองรับ ได้แก่ การทำในใจโดยแยบคาย คือ พิจารณาให้เห็นตามเป็นจริง ในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าไม่เที่ยง ในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นทุกข์ ในสิ่งที่มิใช่ตนว่าไม่เป็นตน ในสิ่งไม่งามว่าไม่งาม โยนิโสมนสิการนี้ เป็นวิถีทางแห่งปัญญา เป็นบ่อเกิดแห่งสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ

๔. ธัมมานุষ্ঠัมมปฏิบัติ ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรมซึ่งได้ตรองเห็นแล้ว หมายถึง การปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักธรรม คือ หลังจากตรองแล้วก็ปฏิบัติตนให้เหมาะแก่ธรรม โดยเริ่มต้นปฏิบัติธรรมขั้นพื้นฐานก่อน เมื่อมั่นคงแล้วก็ปฏิบัติให้สูงขึ้นรุดหน้าไปตามลำดับ จนถึงมรรคผลขั้นสูงกล่าวในทางโลก เช่น เมื่อปฏิบัติหน้าที่ก็ปฏิบัติตามหน้าที่นั้น ๆ เติบโตตามความรู้ความสามารถของตนตามฐานะภาวะ เพศ และวัย การทำตนให้สอดคล้องกับสังคม ไม่ละเมิดกฎประเพณีอันดีงามนั้น ๆ

ธรรมทั้ง ๔ อย่างนี้ พุทให้จำง่ายว่า “คบคนดี ฟังจี้โดยเคารพ นอบนบด้วยพินิจ ทำกิจด้วยปฏิบัติ” เป็นเหตุเป็นผลเนื่องกัน คือ การคบสัตบุรุษ เป็นเหตุให้ได้ฟังคำสั่งสอนโดยเคารพ แล้วใช้ความตรองหาเหตุผลโดยถูกอุบายวิธี และประพฤติปฏิบัติธรรมตามที่ได้ตรองพิจารณาแล้ว เมื่อปฏิบัติตามครบทั้ง ๔ อย่างแล้ว ย่อมทำให้เกิดความเจริญทางปัญญาได้อย่างยิ่ง

จักร ๔

๑. ปฏิรูปเทสวาสะ	อยู่ในประเทศอันสมควร
๒. สัมปยุตฺตสยยะ	คบสัตบุรุษ
๓. อตฺตสัมมาปณิธิ	ตั้งตนไว้ชอบ
๔. ปุพเพตฺตปุญฺญตา	ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ในปางก่อน

ธรรม ๔ อย่างนี้ ดุจลัทธิร่นนำไปสู่ความเจริญ

อธิบาย

จักร แปลว่า วงล้อ มีลักษณะเป็นวงกลมหมุนรอบตัวได้ไม่ติดขัด หมายถึง จักรธรรม คือ ธรรมที่เป็นเสมือนลัทธิร่นนำไปสู่จุดหมาย หรือนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง มี ๔ อย่าง คือ

๑. ปฏิรูปเทสวาสะ อยู่ในประเทศอันสมควร หมายถึง การอยู่ในประเทศที่เหมาะสม ที่ดีที่เจริญ มีการคมนาคมสะดวก ที่มีนักปราชญ์ ราชบัณฑิต หรือสัตบุรุษอยู่อาศัย มีสิ่งแวดล้อมดี มีสภาพเหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมและประกอบสัมมาอาชีพ และมีคำสอนของพระพุทธเจ้าแพร่หลาย มีการทำบุญให้ทาน รักษาศีล บำเพ็ญภาวนา เป็นต้น

คำว่า สมควร โดยสรุป ได้แก่ สัมปายะ ๔ อย่าง คือ ๑) อาวาสสัมปายะ สถานที่สบาย คือ ดิน ฟ้า อากาศดี ๒) บุคคลสัมปายะ บุคคลในถิ่นนั้นก็เป็นคนดีมีศีลธรรม ๓) อาหารสัมปายะ อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ ๔) ธรรมสัมปายะ มีการปฏิบัติธรรมแพร่หลาย มีหลักการปกครอง กฎ ระเบียบ และจารีตประเพณีที่ดีเกื้อกูลต่อการทำความดี

๒. สัมปยุตฺตสยยะ คบสัตบุรุษ หมายถึง การเข้าไปคบหา ทำความสนิทสนม สนทนา ปราศรัย ปกึษาหารือ สอบถามสิ่งที่ยังไม่รู้กับสัตบุรุษ สัตบุรุษ คือ คนที่ประพฤติดี ทำดี พุทธิ คิทธิ และชักชวนผู้อื่นให้ทำดี พุทธิ คิทธิด้วย สัตบุรุษสูงสุด ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นต้น

๓. อัตตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ชอบ หมายถึง การตั้งกายและจิตให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม หรือการวางตัวได้เหมาะสม มีความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย มีความประพฤติเรียบร้อย มีการศึกษาหาความรู้ มีความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน มีความรอบรู้เท่าทันต่อเหตุการณ์ ตั้งใจทำสิ่งที่ดีเป็นสุจริต เว้นวิถีทางที่เป็นทุจริต ทำตัวเหมาะสมแก่ฐานะภาวะและหน้าที่ของตน

๔. ปุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ในปางก่อน หมายถึง การได้ทำความดีมาก่อนตั้งแต่ในอดีต เช่น เคยให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เป็นต้น คุณความดีที่ทำไว้แต่ปางก่อนนั้น อาจเป็นอดีตอันใกล้ เช่น ในวันก่อน เดือนก่อน ปีก่อน หรืออดีตที่ไกลออกไปในชาติก่อน

จักรธรรม ๔ อย่างนี้ เป็นเหตุและผลเนื่องถึงกัน คือ การได้อยู่ในประเทศอันสมควร เป็นเหตุให้ได้คบกับสัตบุรุษ เมื่อได้คบกับสัตบุรุษแล้ว ย่อมเป็นเหตุให้ได้ตั้งตนไว้ชอบ คุณธรรม ๓ อย่างข้างต้นสืบเนื่องแต่การที่ได้ทำความดีไว้ในปางก่อนทั้งนั้น

ในจักรธรรม ๔ อย่างนี้ **อัตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ** นับว่าสำคัญยิ่ง เพราะการที่ได้ทำความดีไว้ในปางก่อนจะสำเร็จผลได้ ก็ต้องอาศัยการตั้งตนไว้ชอบ แม้บุคคลจะอยู่ในประเทศอันสมควร แต่ไม่รู้จักตั้งตนในทางที่ชอบ การอยู่ในประเทศนั้นก็ไม้อาจอำนวยผลให้ได้ ถึงบุคคลได้ทำความดีไว้ในปางก่อน แต่ภายหลังไม่รู้จักตั้งตนไว้ชอบ ความดีนั้นก็ไม้อาจส่งเสริมได้

อคติ ๔

๑. ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรักใคร่กัน
๒. โทสาคติ ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน
๓. โมหาคติ ลำเอียงเพราะเขลา
๔. ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว

อคติ ๔ ประการนี้ ไม่ควรประพฤติ

อธิบาย

อคติ แปลว่า แนวทางที่ไม่ควรดำเนิน หมายถึง ความลำเอียง ความไม่ยุติธรรม ความไม่เป็นกลาง ความไม่เที่ยงธรรม หรือแนวทางที่ไม่ควรประพฤติ เพราะเมื่อประพฤติย่อมทำให้เสียความเที่ยงธรรม มี ๔ อย่าง คือ

๑. ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรักใคร่กัน หมายถึง ความลำเอียงเพราะอำนาจความรักใคร่พอใจ เช่น การตัดสินคดีความ โดยตัดสินให้ผู้ที่ชอบพอกันเป็นผู้ชนะทั้ง ๆ ที่ไม่ควรชนะ การแบ่งปันสิ่งของ การพิจารณาให้ยศหรือรางวัล โดยให้สิ่งของที่ดีให้ยศหรือรางวัลแก่ผู้ที่ชอบพอกันทั้ง ๆ ที่ไม่ควรจะได้ ด้วยอำนาจความพอใจรักใคร่กัน ซึ่งเป็นการไม่ยุติธรรมประการหนึ่ง

๒. โทสาคติ ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน หมายถึง ความลำเอียงเพราะความเกลียดชังกัน หรือเพราะโกรธกัน เช่น การตัดสินคดีด้วยอำนาจความโกรธเกลียดชังกัน โดยให้ผู้ที่โกรธเกลียดชังกันนั้นเป็นผู้แพ้ทั้ง ๆ ที่ไม่ควรแพ้ ให้ของที่ไม่ดีแก่ผู้ที่ตนเกลียดชังทั้ง ๆ ที่เขาควรจะได้ของดี ไม่ให้ยศหรือรางวัลแก่ผู้ที่ไม่ชอบกันทั้ง ๆ ที่เขาควรได้ ซึ่งเป็นการไม่ยุติธรรมประการหนึ่ง

๓. โมหาคติ ลำเอียงเพราะเขลา หมายถึง ความลำเอียงเพราะความโง่เขลา ไม่พิจารณาให้ถ่องแท้ เช่น ผู้มีหน้าที่ตัดสินคดีความ เมื่อได้รับคำฟ้องแล้ว ยังไม่ทันได้สอบสวน ให้รอบคอบก็ด่วนตัดสิน ทำให้เกิดความผิดพลาดนี้จัดเป็นความไม่ยุติธรรมประการหนึ่ง

๔. ภยากติ ลำเอียงเพราะกลัว หมายถึง ความลำเอียงเพราะความกลัวภัยหรือเกรงใจ เช่น ผู้มีอำนาจหรือผู้มีอิทธิพลทำผิด ผู้พิพากษาไม่กล้าตัดสินลงโทษ เพราะกลัวเขาจะทำร้ายตอบ เจ้าหน้าที่ตำรวจเห็นคนทำผิดกฎหมายไม่จับกุมเพราะเกรงต่ออำนาจและอิทธิพลของคนผิดนี้ จัดเป็นการไม่ยุติธรรมประการหนึ่ง

อคติเป็นสิ่งที่ผู้ปกครองหรือผู้นำควรเว้น ถ้าไม่เว้นก็จะเสียความยุติธรรม ความเสื่อมทางการปกครอง ล้วนมีอคติ ๔ อย่างนี้เป็นมูลเหตุทั้งสิ้น หากผู้ปกครองทำอะไรโดยมีอคติอย่างใด อย่างหนึ่ง การปกครองก็ไม่เรียบร้อย ผู้อยู่ใต้ปกครองก็จะเดือดร้อนไม่สงบสุข แต่ถ้าผู้ปกครองทำอะไรโดยไม่มีอคติ การปกครองก็เป็นไปโดยเรียบร้อย ผู้อยู่ใต้ปกครองก็ไม่เดือดร้อน มีแต่ความสงบสุข เพราะเหตุนี้ อคติ ๔ อย่างนี้ไม่ควรประพฤติ

ปธาน คือ ความเพียร ๔ อย่าง

๑. สัจวรปธาน	เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน
๒. ปหานปธาน	เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว
๓. ภาวนापธาน	เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน
๔. อนุรักษนปธาน	เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม
- ความเพียร ๔ อย่างนี้ เป็นความเพียรชอบ ควรประกอบให้มีในตน

อธิบาย

ปธาน แปลว่า ความทรง หรือความตั้งไว้ทั่ว หมายถึง ความเพียรที่ตั้งไว้ในใจหรือความเพียรที่เป็นหลักใหญ่ เป็นธรรมเครื่องกำจัดความเกียจคร้าน อุทหนุนกำลังกายใจให้เข้มแข็ง มี ๔ อย่าง คือ

๑. สัจวรปธาน เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน หมายถึง เพียรระวังบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้นในจิต โดยการสำรวมอินทรีย์ ๖ คือ สำรวมตาในเวลาดูรูป สำรวมหูในเวลาฟังเสียง สำรวมจมูกในเวลาได้กลิ่น สำรวมลิ้นในเวลาลิ้มรส สำรวมกายในเวลาถูกต้องสัมผัส และสำรวมใจในเวลาคิดนึกอารมณ์ต่าง ๆ การสำรมนั้นก็คือ เลือกดู เลือกฟัง เลือกพูดม เลือกลิ้ม เลือกสัมผัส และเลือกนึกคิด ระวังอย่าให้อารมณ์เหล่านั้นมีอำนาจเข้าครอบงำได้ ระวังใจอย่าให้ยินดียินร้ายไปตามอารมณ์นั้น ๆ

๒. ปหานปธาน เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว หมายถึง เพียรกำจัดบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วในจิต เมื่อความโลภ ความโกรธ ความหลง เกิดขึ้นก็เพียรพยายามละเสีย อย่าให้มีอำนาจเหนือใจตนได้

๓. **ภาวนาปธาน** เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน หมายถึง เพียรพยายามทำความดีให้มีขึ้น เช่น หมั่นให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ให้มากยิ่งขึ้น เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

๔. **อนุรักษนาปธาน** เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม หมายถึง เพียรพยายามรักษากุศลธรรมที่มีอยู่แล้วให้ตั้งมั่น และให้เจริญงอกงามมากยิ่งขึ้น คุณความดีต่าง ๆ ที่ตนเคยทำไว้แล้ว ก็เพียรพยายามรักษาไว้ให้คงอยู่

ความเพียร ๔ อย่างนี้ เรียกอีกอย่างว่า **สัมมัปปธาน** แปลว่า ความเพียรชอบ ควรประกอบให้มีในตน ผู้ใดประกอบด้วยความเพียร ๔ อย่างนี้ ผู้นั้นย่อมสามารถป้องกันความชั่วไม่ให้เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็สามารถกำจัดได้ ทำความดีให้เกิดขึ้นและรักษาความดีไว้ได้

อธิษฐานธรรม คือ ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ๔ อย่าง

๑. ปัญญา	รอบรู้สิ่งที่ควรรู้
๒. สัจจะ	ความจริงใจ คือประพฤตีสั่งใดก็ให้ได้จริง
๓. จาคะ	สละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ
๔. อุปสมะ	สงบใจจากสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความสงบ

อธิบาย

อธิษฐานธรรม แปลว่า ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ หมายถึง ธรรมอันเป็นฐานที่มั่นคงของใจ เพราะเป็นหลักธรรมประจำใจ เป็นเครื่องนำทางแห่งความประพฤติปฏิบัติของบุคคลให้ดียิ่งขึ้น โดยลำดับ มี ๔ อย่าง คือ

๑. **ปัญญา รอบรู้สิ่งที่ควรรู้** หมายถึง ความรู้ทั่ว ความรู้ชัด ความรู้ประจักษ์ สิ่งที่ควรรู้นั้นก็คือ เหตุแห่งความเสื่อม เหตุแห่งความเจริญ และอุบายวิธีเว้นความเสื่อมและสร้างความสำเร็จ เหตุเกิด แห่งปัญญานั้น มี ๓ อย่าง คือ

๑) สุตมยปัญญา	ปัญญาเกิดจากการศึกษาเล่าเรียน
๒) จินตามยปัญญา	ปัญญาเกิดจากความนึกคิดพิจารณาหาเหตุผล
๓) ภาวนามยปัญญา	ปัญญาเกิดจากการฝึกอบรมลงมือปฏิบัติ

๒. **สัจจะ ความจริงใจ คือ ประพฤติสิ่งใดก็ให้ได้จริง** หมายถึง มีความจริงใจ ในการประกอบกิจการต่าง ๆ ทั้งทางโลกและทางธรรม ทางโลก เช่น ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ตั้งใจในการทำงาน ทางธรรม เช่น ตั้งใจในการละความชั่ว ทำความดี ทำใจให้ผ่องใส เป็นต้น

๓. **จาคะ สละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ** หมายถึง การสละกิเลส คือ โลภะ โทสะ โมหะ ที่ขัดขวางความตั้งใจจริง เช่น สละความเห็นแก่ตัว ความตระหนี่ ความใจแคบ ความเกียจคร้าน ตลอดจนความประพฤติน่าติทั้งหลายที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ

๔. **อุปสมะ สงบใจจากสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความสงบ** หมายถึง การตั้งใจระงับราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น อันเป็นข้าศึกแก่ความสงบใจ เพราะใจเป็นธรรมชาติสงบในบางครั้ง และฟุ้งซ่านในบางครั้ง ต้องอาศัยความสงบเป็นฐาน จึงจะสละกิเลสต่าง ๆ ได้

อธิษฐานธรรมสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ เช่น เมื่อตั้งใจจะทำสิ่งใด ต้องใช้ปัญญาพิจารณาสิ่งนั้นให้เห็นว่าดีว่าชอบแล้วตั้งใจทำอย่างจริงจัง สละกิเลสที่มาขัดขวางเสียได้ ใจก็จะสงบระงับ การปฏิบัติธรรมทั้ง ๔ อย่างนี้ พึงปฏิบัติตามพุทธภาษิตที่ว่า บุคคลไม่ควรละเลยการใช้ปัญญา หมั่นรักษาสัจจะ เพิ่มพูนจาคะ ศึกษาสันติ คือ ความสงบใจ

อิทธิบาท คือ คุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ ๔ อย่าง

๑. ฉันทะ	พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น
๒. วิริยะ	เพียรประกอบสิ่งนั้น
๓. จิตตะ	เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ
๔. วิมังสา	หมั่นตรិตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น

คุณ ๔ อย่างนี้ มีบริบูรณ์แล้ว อาจชักนำบุคคลให้ถึงสิ่งที่ต้องประสงค์ซึ่งไม่เหลือวิสัย

อธิบาย

อิทธิบาท แปลว่า คุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ หมายถึง ทางให้ถึงความสำเร็จ หรือปฏิบัติแห่งความสำเร็จผลตามที่มุ่งหมาย มี ๔ อย่าง คือ

๑. ฉันทะ พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น หมายถึง พอใจในหน้าที่การทำงานที่ทำ เช่น นักเรียน รักการเรียน ครูรักการสอน เป็นต้น และพอใจทำความดี เป็นคุณธรรมอันสำคัญเบื้องต้น ผู้ปรารถนา ความเจริญก้าวหน้าพึงทำให้เกิดมีในตน เพราะถ้าขาดคุณธรรมข้อนี้แล้ว แม้จะมีปัจจัยภายนอก สนับสนุนมาก ก็ยากที่จะประสบความสำเร็จได้

๒. วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น หมายถึง เพียรพยายาม กล้าที่จะลงมือทำ ขยันทำงาน หรือขยันทำความดี คุณธรรมข้อนี้เป็นเครื่องพุงความพอใจไม่ให้ทอดทิ้งในการทำงาน เพราะว่าการทำงานทุกชนิดมักจะทำง่ายตอนคิดแต่ยากจะติดตอนทำ จึงจำเป็นต้องใช้ความเพียรพยายามเรื่อยไป จนกว่าจะสำเร็จผลตามที่ตั้งเป้าหมายไว้

๓. จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ หมายถึง เอาใจใส่ในงานที่ทำ ทำงานด้วยความตั้งใจ จดจ่อกับงานที่ทำ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ไม่ทอดทิ้งการทำงาน

๔. วิมังสา หมั่นตริตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น หมายถึง การใช้ปัญญาพิจารณา สอดส่องเทียบเคียงเปรียบเทียบทั้งเหตุทั้งผลในการทำงานต่าง ๆ ที่ทำมาแล้ว คือ ย้อนกลับไปดูว่าตนได้ ทำเหตุ คือ ได้ปลูกฉันทะ ใช้วิริยะ ได้ตั้งจิตตะ ในการนั้น ๆ ไว้มากน้อยเท่าไร แล้วได้ผลเท่าไร ถ้ายังไม่ดีก็ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

อิทธิบาททั้ง ๔ นี้ ฉันทะเป็นคุณธรรมอันสำคัญเบื้องต้น เพราะเมื่อฉันทะเกิดขึ้นแล้ว อิทธิบาทข้ออื่น ๆ ย่อมเกิดตามมา ดังนั้น ฉันทะจึงนับเป็นพื้นฐานนำไปสู่ความสำเร็จ มีฉันทะก็เต็มใจทำ มีวิริยะก็จะมีกำลังใจทำ มีจิตตะก็จะใส่ใจทำ มีวิมังสาก็จะเข้าใจทำ งานจึงสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ในสิ่งที่ไม่เหลือวิสัย

พรหมวิหาร ๔

๑. เมตตา ความรักใคร่ ปรารถนาจะให้มีความสุข
๒. กรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์
๓. มุทิตา ความพลอยยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี
๔. อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ตีใจไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ

๔ อย่างนี้ เป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้ใหญ่

อธิบาย

พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ของพรหม คือ ผู้ประเสริฐ หรือผู้ใหญ่ หมายถึง ธรรมเป็นหลักประจำใจของผู้ประเสริฐ ธรรมที่ผู้ใหญ่พึงประพฤติ เป็นธรรมที่กระตุ้นให้ผู้เป็นใหญ่ สงเคราะห์อนุเคราะห์ผู้น้อย มี ๔ อย่าง คือ

๑. เมตตา ความรักใคร่ ปรารถนาจะให้มีความสุข หมายถึง ความรักใคร่สนิทสนมที่ปราศจากความกำหนด ความปรารถนาดีไม่มีไตรจิต ต้องการให้ผู้อื่นและสัตว์อื่นมีความสุขความเจริญ

๒. กรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ หมายถึง ความห่วงใยเมื่อเห็นผู้อื่น และสัตว์อื่นได้รับทุกข์ร้อน คิดจะช่วยเหลือปลดปล่อยจากความทุกข์

๓. มุทิตา ความพลอยยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี หมายถึง ความดีใจ ความเบิกบานใจ มีจิตผ่องใสบันเทิง เมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีมีความสุข ได้รับความสำเร็จ เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ตีใจไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ หมายถึง ความวางใจ เป็นกลาง เมื่อเห็นผู้อื่นได้รับวิบัติ โดยพิจารณาว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตน ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว ไม่ตีใจไม่เสียใจเมื่อผู้อื่นถึงความวิบัตินั้น ๆ

พรหมวิหาร ๔ อย่างนี้ ควรเจริญต่างเวลากันตามความเหมาะสม คือ เมตตาควรเจริญในเวลาปกติทั่วไป กรุณาควรเจริญเมื่อเห็นผู้อื่นได้รับความทุกข์ มุทิตาควรเจริญเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี อุเบกขาควรเจริญเมื่อเห็นผู้อื่นถึงความวิบัติ ซึ่งไม่สามารถจะช่วยเหลือได้ เช่น เห็นคนกำลังจะถูกประหารชีวิต หรือเมื่อเห็นผู้อื่นเจริญรุ่งเรือง เช่น เห็นคนสร้างเนื้อสร้างตัวมีหลักฐานมั่นคง เป็นต้น

ธรรมทั้ง ๔ อย่างนี้ ที่แผ่ไปโดยจำเพาะเจาะจงตัว จัดเป็นพรหมวิหาร ส่วนที่แผ่ไปโดยไม่จำเพาะเจาะจงตัว ไม่มีจำกัดจำนวน ไม่มีประมาณ ไม่มีเขตแดน จัดเป็นอัปมัณฺญา แปลว่า ภาวนามีสัตว์หาประมาณมิได้เป็นอารมณ์

อริยสัจ ๔

๑. ทุกข์ คือ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ
๒. สมุทัย คือ เหตุให้ทุกข์เกิด
๓. นิโรธ คือความดับทุกข์
๔. มรรค คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

อธิบาย

อริยสัจ แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงเป็นอริยะ อริยสัจนี้เป็นหลักธรรมสำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา เป็นหลักแห่งความจริง มี ๔ อย่าง คือ

๑. ทุกข์ คือ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ ที่ได้ชื่อว่าทุกข์ เพราะเป็นของทนได้ยาก กล่าวคือ สภาพที่ทนได้ยาก สภาพที่บีบคั้น สภาพที่ขัดแย้ง ทุกข์ในที่นี้ ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ ความเศร้าโศก ความพิโรธรำพัน ความทุกข์กายทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพราก จากสิ่งอันเป็นที่รัก ความปรารถนาที่ไม่ได้ดังหวัง กล่าวโดยย่อ คือ อุปาทานชั้น ๕ เป็นทุกข์

๒. สมุทัย คือ เหตุให้ทุกข์เกิด หมายถึง สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา คือ ความทะยานอยาก มี ๓ อย่าง คือ ๑) ความอยากในอารมณ์ที่น่าใคร่ เรียกว่า กามตัณหา ๒) ความอยากเป็นโน่นเป็นนี่ เรียกว่า ภวตัณหา ๓) ความอยากไม่เป็นโน่นเป็นนี่ เรียกว่า วิภวตัณหา

๓. นิโรธ คือ ความดับทุกข์ หมายถึง ความดับตัณหาได้สิ้นเชิง ทุกข์ดับไปหมด ที่ได้ชื่อว่านิโรธ เพราะเป็นความดับทุกข์ โดยดับตัณหาอันเป็นสาเหตุให้เกิดทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง ได้แก่ นิพพาน

๔. มรรค คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ หมายถึง ทางดำเนินให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ ปัญญา อันเห็นชอบว่า สิ่งนี้ทุกข์ สิ่งนี้เหตุให้ทุกข์เกิด สิ่งนี้ความดับทุกข์ สิ่งนี้ทางให้ถึงความดับทุกข์ ที่ได้ชื่อว่ามรรค เพราะเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

มรรคนั้นมีองค์ ๘ ประการ คือ

๑) ปัญญาเห็นชอบ	๒) ความดำริชอบ	๓) การเจรจาชอบ
๔) การงานชอบ	๕) การเลี้ยงชีพชอบ	๖) ความเพียรชอบ
๗) ความระลึกชอบ	๘) ความตั้งใจชอบ	

มรรคมีองค์ ๘ นี้เรียกอีกอย่างว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง

อริยสัจ ๔ นี้ ทุกข์ เป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้ สมุทัย เป็นสิ่งที่ควรละ นิโรธ เป็นสิ่งที่ควรทำให้แจ้ง มรรค เป็นสิ่งที่ควรทำให้เจริญ ทุกข์ เป็นผล สมุทัย เป็นเหตุ นิโรธ เป็นผล มรรค เป็นเหตุ

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔

ธรรมศึกษาชั้นตรี สาระการเรียนรู้วิชาธรรม

เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในปัญญาจะ หมวด ๕

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๑ รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญญาจะ หมวด ๕

๓. สาระสำคัญ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญญาจะ หมวด ๕ เป็นหลักธรรมที่สร้างกำลังใจให้เกิดความกล้าหาญ ประกอบด้วย อนันตริยกรรม ๕ เวสาร์ชชกรณธรรม คือ ธรรมทำความกล้าหาญ ๕ อย่าง ัมมัสสวนานิสส คือ อานิสงส์แห่งการฟังธรรม ๕ อย่าง พละ คือ ธรรมเป็นกำลัง ๕ อย่าง และ ชั้นธ ๕ หากบุคคลยึดมั่นและปฏิบัติได้จะเป็นคนดีมีความกล้าหาญอยู่ในสังคมด้วยความเป็นสุข

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญญาจะ หมวด ๕ ได้
๒. นักเรียนสามารถนำกระบวนการกลุ่มมาใช้ในการทำงานได้

๕. สาระการเรียนรู้/เนื้อหา

- อนันตริยกรรม ๕
- เวสาร์ชชกรณธรรม คือ ธรรมทำความกล้าหาญ ๕ อย่าง
- ัมมัสสวนานิสส คือ อานิสงส์แห่งการฟังธรรม ๕ อย่าง
- พละ คือ ธรรมเป็นกำลัง ๕ อย่าง
- ชั้นธ ๕

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. ให้นักเรียนเล่าข่าวและเหตุการณ์เกี่ยวกับการทำดีกับบิดามารดาและการทำร้ายบิดามารดา มาเล่าให้เพื่อน ๆ ฟัง ร่วมกันสนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญญาจะ หมวด ๕ โดยใช้คำถามเพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการคิดและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

- นักเรียนเคยเรียนเรื่องหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญญาจะ หมวด ๕ บ้างหรือไม่อย่างไร

- หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญญาจะ หมวด ๕ มีอะไรบ้าง
- นักเรียนเคยได้ยินได้เห็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญญาจะ หมวด ๕

จากที่เห็นบ้าง

ขั้นฝึก

๒. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๕ กลุ่ม โดยให้แต่ละกลุ่มศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญหาจะ หมวด ๕ ซึ่งประกอบด้วย อนันตริยกรรม ๕ เวสัชชกรณธรรม คือ ธรรมทำความ กัลหาญ ๕ อย่าง อัมมัสสวนานิสงส์ คือ อานิสงส์แห่งการฟังธรรม ๕ อย่าง พละ คือ ธรรมเป็นกำลัง ๕ อย่าง และ ชั้นที่ ๕ จากใบความรู้ที่ ๔

๓. นักเรียนแต่ละกลุ่มจัดอภิปรายและร่วมกันสรุปความรู้เป็นแผนผังความคิด

ขั้นประยุกต์

๔. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอตามหัวข้อที่ตนเองได้รับมอบหมายเพื่อ แลกเปลี่ยนเรียนรู้

๕. นักเรียนในแต่ละกลุ่มตอบคำถามตามใบกิจกรรมที่ ๔

๖. ครูให้ความรู้เพิ่มเติมและเปิดโอกาสให้นักเรียนถามข้อสงสัยในประเด็นต่าง ๆ เป็น แนวทางในการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๗. ฝึกสมาธิให้จิตใจสงบสุข ๑๐ นาที

๗. การรายงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญหาจะ หมวด ๕	ใบกิจกรรมที่ ๔

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ใบความรู้ที่ ๔ เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญหาจะ หมวด ๕

๒. ใบกิจกรรมที่ ๔

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือวัด	เกณฑ์การประเมิน
๑. อธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญหาจะ หมวด ๕ ได้	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมินผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐
๒. สามารถนำกระบวนการกลุ่มมาใช้ในการทำงานได้			

แบบประเมินผลงานใบกิจกรรมที่ ๔

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๕	ตอบคำถามได้ถูกต้องตรงประเด็น	ตอบคำถามได้ถูกต้องตรงประเด็นเป็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามได้ถูกต้องตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๙ คะแนนขึ้นไป
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๘ คะแนนลงมา

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับได้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๔
หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญญาละ หมวด ๕
ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๕ ข้อ (๑๕ คะแนน)

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอนันตริยกรรม ๕

.....
.....
.....

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของเวสาร์ชกรณธรรม คือ ธรรมทำความกล้าหาญ ๕

.....
.....
.....

๓. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของธัมมัสสวนานิสงส์ คือ อานิสงส์แห่งการฟังธรรม ๕

.....
.....
.....

๔. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของพละ คือ ธรรมเป็นกำลัง ๕ อย่าง

.....
.....
.....

๕. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของขันธ ๕

.....
.....
.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๔

หลักการของพระพุทธศาสนา ในปัญญาละ หมวด ๕

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอนันตริยกรรม ๕

ตอบ อนันตริยกรรม แปลว่า กรรมที่ให้ผลไม่มีระหว่าง คือ ให้ผลในทันที ไม่มีกรรมอื่นแทรกโดยให้ผลก่อน กรรมอื่นทั้งหมด มี ๕ อย่าง คือ **๑. มาตุฆาต** และ **๒. ปิตุฆาต** คือ การฆ่ามารดาหรือบิดา **๓. อรหันตฆาต** ฆ่าพระอรหันต์ หมายถึง การมีเจตนาฆ่าพระอรหันต์ ผู้หมดสิ้นอาสวะกิเลสแล้วให้ตาย **๔. โลหิตุปบาท** ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงยังพระโลหิตให้ห้อขึ้นไป หมายถึง การทำร้ายพระพุทธเจ้า เพียงทำพระโลหิตให้ห้อขึ้นไม่ถึงกับเป็นแผล **๕. สังฆเภท** ยังสงฆ์ให้แตกจากกัน หมายถึง การพยายามทำสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันให้แตกกัน

การปฏิบัติ เราต้องไม่ฆ่าบิดามารดา พระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้า และยุยงส่งเสริมให้หมู่สงฆ์แตกแยก

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของเวสาร์ชกรณธรรม คือ ธรรมทำความกล้าหาญ ๕

ตอบ เวสาร์ชกรณธรรม แปลว่า ธรรมที่ทำให้เกิดความกล้าหาญ หมายถึง ธรรมเป็นหลักเครื่องสนับสนุนใจให้กล้าหาญ มี ๕ อย่าง คือ **๑. สัทธา** เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ หมายถึง ความเชื่อที่มีเหตุผล **๒. ศีล** รักษากายวาจาให้เรียบร้อย หมายถึง การละเว้นจากการกระทำผิดทางกายและวาจา การควบคุมกายวาจาให้เรียบร้อยงดงามไม่ให้ผิดปกติธรรมดา **๓. พาหุสัจจะ** ความเป็นผู้ศึกษามาก หมายถึง ความเป็นผู้ได้สดับตรับฟังมาก ในทางโลก หมายถึง ผู้มีปัญญารอบรู้ ผู้ศึกษาเล่าเรียน ศิลปวิทยาการมามาก ได้ยินได้ฟังเรื่องราวต่าง ๆ มาก และสามารถทรงจำไว้ได้เป็นอย่างดี **๔. วิริยารัมภะ** ปรารถนาความเพียร หมายถึง ลงมือทำความเพียรอย่างเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว มีใจตั้งมั่น ริเริ่มทำความเพียรอยู่เสมอ ไม่กลัวต่อความเหนื่อยยาก **๕. ปัญญา** รอบรู้สิ่งที่ควรรู้ หมายถึง ความรู้ทั่ว ความรู้ชัด ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ตีข่าว คุณโทษ ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์

การปฏิบัติ เราต้องเชื่ออย่างมีเหตุผล ไม่กระทำความผิดทางกายและวาจา ศึกษาหาความรู้ให้มากขยันหมั่นเพียร และรู้ให้ชัดเจน

๓. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของธัมมัสสวนานิสงส์ คือ อานิสงส์แห่งการฟังธรรม ๕

ตอบ ธัมมัสสวนานิสงส์ อานิสงส์แห่งการฟังธรรม หมายถึง ผลดีที่ได้รับจากการฟังธรรม ผู้ฟังธรรมะจะได้รับอานิสงส์อย่างแท้จริงนั้น ต้องอาศัยการฟังโดยเคารพ มีสติสัมปชัญญะควบคุมใจให้มุ่งไปตามกระแสธรรมที่ท่านแสดง โดยไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ จึงจะได้รับอานิสงส์ ๕ อย่าง คือ **๑. ผู้ฟังยอมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง** หมายความว่า พระธรรมในพระพุทธศาสนา มีมากเหมือนน้ำในมหาสมุทร ส่วนธรรมที่ผู้ฟังเคยฟังมาแล้วเพียงเล็กน้อยเหมือนน้ำในถ้วยแก้วเท่านั้น เพราะฉะนั้น ผู้ฟังธรรมบ่อย ๆ เมื่อตั้งใจฟังโดยเคารพยอมได้ฟังธรรมที่ยังไม่เคยฟัง

เพิ่มมากขึ้นโดยลำดับ **๒. สิ่งใดได้เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจในสิ่งนั้นชัด** หมายความว่า ผู้แสดงแต่ละท่านย่อมมีปฏิภาณโวหารไพเราะ และแนวความคิดดี ที่จะอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ไม่เหมือนกันเสมอไป ข้ออรรถข้อธรรมบางข้อ จะต้องฟังซ้ำหลายหน หรือจะต้องฟังจากหลาย ๆ ท่าน อธิบายจึงเข้าใจ ด้วยเหตุนี้การฟังธรรมที่เคยฟังแล้วจึงทำให้แตกฉานมากยิ่งขึ้น **๓. บรรเทาความสงสัยเสียได้** หมายความว่า โดยปกติบุคคลย่อมมีความสงสัยในข้ออรรถข้อธรรม อยู่เสมอ เมื่อฟังธรรมบ่อย ๆ ย่อมบรรเทาความสงสัยเสียได้ **๔. ทำให้ความเห็นให้ถูกต้องได้** หมายความว่า โดยปกติบุคคลที่ยังมี โลภ โกรธ หลง บางครั้งอาจมีความเห็นถูก บางครั้งอาจมีความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรมไปบ้าง เมื่อได้ฟังธรรมที่ท่านผู้รู้ยกหลักธรรมประกอบด้วยเหตุด้วยผลขึ้นมาแสดง ผู้ฟังก็จะเข้าใจ เปลี่ยนความเห็นผิดเป็นถูกได้ ดังนั้น การฟังธรรมจึงทำให้ความเห็นให้ถูกต้องได้ **๕. จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส** หมายความว่า โดยปกติจิตของบุคคล บางครั้งผ่องใส บางครั้งเศร้าหมอง ขึ้นอยู่กับอารมณ์ที่มากระทบ เมื่อได้ฟังธรรมแล้วจิตย่อมผ่องใส เพราะในขณะที่ฟังธรรม จิตย่อมคลายความสงสัย มีความเห็นที่ถูกต้องแล้วก็จะผ่องใสเบิกบาน

การปฏิบัติ การฟังธรรมเราต้องฟังให้มาก ฟังหลายหลายท่าน เมื่อสงสัยให้ฟังอีก ไตร่ตรอง ขณะฟัง และให้ฟังจนรู้ใจจึงสบาย

๔. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของพละ คือ ธรรมเป็นกำลัง ๕ อย่าง

ตอบ พละ แปลว่า กำลังหรือพลัง หมายถึง หลักธรรมอันทำให้เกิดกำลังทางใจ ทำให้เกิดความมั่นคงทางด้านจิตใจ มี ๕ อย่าง คือ **๑. สัทธา ความเชื่อ** หมายถึง ความเชื่อที่ประกอบด้วย เหตุและผล สามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ **๒. วิริยะ ความเพียร** หมายถึง ความบากบั่น ความแก่ล้ากล้า ความเพียรเพื่อจะละความชั่ว ประพาศความดี ความพยายามทำกิจไม่ทอดถอย **๓. สติ ความระลึกได้** หมายถึง ความระลึกหรือนึกขึ้นได้ ความไม่เผลอ การคุมใจไว้กับกิจ **๔. สมာธิ ความตั้งใจมั่น** หมายถึง ความมีใจตั้งมั่น ความตั้งมั่นแห่งจิต การทำให้ใจสงบแน่วแน่มิพองซ่าน **๕. ปัญญา ความรอบรู้** หมายถึง ความรู้ทั่ว ปรึกษาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์

การปฏิบัติ เราต้องเชื่อมเหตุผล มีความเพียร มีสติ มีความตั้งมั่น และใช้ปัญญาแยกดีชั่ว

๕. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของขันธ ๕

ตอบ ขันธ แปลว่า กอง หมายถึง กองแห่งรูปธรรมและนามธรรม ที่ประชุมรวมกัน เข้าเป็นก้อน ซึ่งบัญญัติเรียกว่า สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เป็นต้น มี ๕ อย่าง คือ **๑. รูปขันธ กองรูป** หมายถึง ส่วนที่เป็นร่างกาย ซึ่งประกอบด้วยธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ประชุมกัน มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง กระดูก **๒. เวทนาขันธ กองเวทนา** หมายถึง ส่วนที่รับรู้อารมณ์ว่า เป็นสุข เป็นทุกข์ หรือเฉย ๆ ไม่สุข ไม่ทุกข์ **๓. สัญญาขันธ กองสัญญา** หมายถึง ส่วนที่กำหนดจดจำอารมณ์ได้ คือ จำ รูป เสียง กลิ่น รส อารมณ์ที่เกิดกับใจได้ **๔. สังขารขันธ กองสังขาร** หมายถึง ส่วนที่ปรุงแต่งจิตให้คิดดี คิดชั่ว หรือกลาง ๆ ได้แก่ ความคิดดี คิดชั่ว คิดไม่ดีไม่ชั่ว **๕. วิญญาณขันธ กองวิญญาณ** หมายถึง ส่วนที่รู้แจ้งอารมณ์ ได้แก่ ความรู้อารมณ์เมื่ออายตนะภายในกับอายตนะภายนอกมากระทบกัน

การปฏิบัติ เราต้องยึดมั่นในการทำดีรู้ตัวตนเสมอ

ใบความรู้ที่ ๔

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในปัญจกะ หมวด ๕

ปัญจกะ หมวด ๕

อนันตริยกรรม ๕

๑. มาตุฆาต	ฆ่ามารดา
๒. ปิตุฆาต	ฆ่าบิดา
๓. อรหัตตฆาต	ฆ่าพระอรหันต์
๔. โลหิตุปบาท	ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงยังพระโลหิตให้ห้อขึ้นไป
๕. สังฆเภท	ยังสงฆ์ให้แตกจากกัน

กรรม ๕ อย่างนี้ เป็นบาปอันหนักที่สุด ห้ามสวรรค์ ห้ามนิพพาน ตั้งอยู่ในฐานปาราชิกของผู้ถือพระพุทธศาสนา ห้ามไม่ให้ทำเป็นอันขาด

อธิบาย

อนันตริยกรรม แปลว่า กรรมที่ให้ผลไม่มีระหว่าง คือ ให้ผลในทันทีไม่มีกรรมอื่นแทรก โดยให้ผลก่อน กรรมอื่นทั้งหมด เช่น ผู้ที่บริจาครทรัพย์ทำบุญ หมดทรัพย์นี้ไม่ถ้วน แต่ไปทำอนันตริยกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเข้า พอตายไปอนันตริยกรรมก็จะส่งผลให้ตกเวจิมหานรกทันที มี ๕ อย่าง คือ

๑. มาตุฆาต และ ๒. ปิตุฆาต คือ การฆ่ามารดาหรือบิดา ได้แก่ บุตรฆ่ามารดาหรือบิดาบังเกิดเกล้า ด้วยตนเองหรือสั่งให้คนอื่นฆ่า เมื่อมารดาหรือบิดาตาย จัดเป็นอนันตริยกรรม

๓. อรหัตตฆาต ฆ่าพระอรหันต์ หมายถึง การมีเจตนาฆ่าพระอรหันต์ผู้หมดสิ้นอาสวะกิเลสแล้วให้ตาย

๔. โลหิตุปบาท ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงยังพระโลหิตให้ห้อขึ้นไป หมายถึง การทำร้ายพระพุทธเจ้า เพียงทำพระโลหิตให้ห้อขึ้นไม่ถึงกับเป็นแผล เช่น พระเทวทัตกลิ้งก้อนหินลงจากเขาชิลฉณภูฏหวังจะทำร้ายพระพุทธเจ้า เศษหินกระทบพระบาททำให้ห้อพระโลหิต

๕. สังฆเภท ยังสงฆ์ให้แตกจากกัน หมายถึง การพยายามทำสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันให้แตกกัน เป็นพวก เป็นหมู่ จนถึงกับแยกทำอุปสมถสังฆกรรม แม้สงฆ์จะห้ามปรามตักเตือนให้เลิกละพฤติกรรมอย่างนั้นเสีย ก็ยังฝืนทำไม่เลิก

กรรม ๕ อย่างนี้ แต่ละอย่าง ๆ จัดเป็นบาปอันหนักที่สุด เพราะมารดาบิดาเป็นผู้มีพระคุณต่อบุตรมากที่สุด พระอรหันต์เป็นผู้หมดจดจากกิเลสมีความบริสุทธิ์อย่างยิ่ง เป็นเนื้อนาบุญสูงสุดของชาวโลก พระพุทธเจ้าเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนา ทรงเป็นพระธรรมราชาที่เคารพสูงสุดของพุทธศาสนิกชน หมู่สงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน นำพระศาสนาสืบต่อกันมาไม่ขาดสาย เป็นหมู่ที่สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา ฉะนั้น ผู้ทำกรรม ๕ อย่างนี้แม้เพียงอย่างเดียว ก็ชื่อว่าทำบาปหนักที่สุด ห้ามสวรรค์ ห้ามนิพพาน ท่านจึงห้ามมิให้ทำเป็นอันขาด

เวสาลีขจรณธรรม คือ ธรรมทำความกล้าหาญ ๕ อย่าง

๑. สัทธา	เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ
๒. คีล	รักษากายวาจาให้เรียบร้อย
๓. พาหุสัจจะ	ความเป็นผู้ศึกษามาก
๔. วิริยารัมภะ	ปรารถนาคความเพียร
๕. ปัญญา	รอบรู้สิ่งที่ควรรู้

อธิบาย

เวสาลีขจรณธรรม แปลว่า ธรรมที่ทำให้เกิดความกล้าหาญ หมายถึง ธรรมเป็นหลักเครื่องสนับสนุนใจให้กล้าหาญ มี ๕ อย่าง คือ

๑. สัทธา เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ หมายถึง ความเชื่อที่มีเหตุผลประกอบด้วยปัญญา ความเชื่อที่ปราศจากปัญญา ไม่จัดเป็นศรัทธาในที่นี้ ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ มี ๔ อย่าง คือ

๑) กัมมสัทธา เชื่อกรรม คือ เชื่อการกระทำของบุคคล ถ้าทำดีก็เป็นเหตุดี ทำชั่วก็เป็นเหตุชั่ว

๒) วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าการกระทำแล้วต้องมีผล ผลดีเกิดจากเหตุดี ผลชั่วเกิดจากเหตุชั่ว

๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน ตนเป็นเจ้าของกรรมที่ตนทำ ทำกรรมใดไว้ ต้องรับผลของกรรมนั้น

๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้ อริยสัจ ๔ จริง ความเชื่อทั้ง ๔ อย่างนี้ เป็นคุณสมบัติของชาวพุทธ เป็นเหตุให้เกิดความกล้าหาญที่จะทำความดี ด้วยตนเอง ไม่มัวงายเชื่อง่าย ไม่หลงเชื่อเรื่องการดลบันดาล เป็นต้น

๒. คีล รักษากายวาจาให้เรียบร้อย หมายถึง การละเว้นจากการกระทำผิดทางกาย และวาจา การควบคุมกายวาจาให้เรียบร้อยงดงามไม่ให้ผิดปกติธรรมดา เมื่อคนมีเจตนาละเว้นจากการกระทำผิดพูดผิดแล้ว ย่อมมองอาจกล้าหาญ ไม่หวาดหวั่นต่อการทักท้วงด้วยการโจทก์ในทางทุจริต

๓. พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ศึกษามาก หมายถึง ความเป็นผู้ได้สดับตรับฟังมาก ในทางโลก หมายถึง ผู้มีปัญญารอบรู้ ผู้ศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาการมามาก ได้ยินได้ฟังเรื่องราวต่าง ๆ มาก และสามารถทรงจำไว้ได้เป็นอย่างดี จนนับได้ว่าเป็นผู้รู้ เป็นนักปราชญ์ ในทางธรรม หมายถึง ผู้ได้เล่าเรียนหรือได้ฟังพระพุทธพจน์ และทรงจำไว้ได้มาก เป็นผู้ฉลาดรู้ในศาสนธรรม โดยวิธี “เรียนจากครู ดูจากตำราสดับเทศนา” คนมีการศึกษามากย่อมเป็นผู้เฉลียวฉลาด สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ทันต่อเหตุการณ์

๔. วิริยารัมภะ ปรารถนาคความเพียร หมายถึง ลงมือทำความเพียรอย่างเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว มีใจตั้งมั่นริเริ่มทำความเพียรอยู่เสมอ ไม่กลัวต่อความเหนื่อยยาก ไม่หวาดหวั่นต่อภัยอันตรายใด ๆ หากมีปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้น ก็เพียรพยายามละอุปสรรคนั้นให้หมดสิ้นไป ไม่ย่อท้อมุ่งมั่นทำจนกว่า

จะบรรลุปเป้าหมายที่ประสงค์ ผู้ปรารถนาความเพียรอยู่เสมอ ย่อมเป็นผู้กล้าหาญองอาจสามารถ ขจัดปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ได้

๕. ปัญญา รอบรู้สิ่งที่ควรรู้ หมายถึง ความรู้ทั่ว ความรู้ชัด ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ รอบรู้ในกองสังขารตามความเป็นจริงโดยปริยาย ได้แก่ ความรู้ประจักษ์ สิ่งทีควรรู้นั้นก็คือ เหตุแห่ง ความเสื่อม เหตุแห่งความเจริญ และอุบายวิธีเว้นความเสื่อมและสร้างความเจริญ ในทางโลก ได้แก่ ศิลปวิทยาสาขาต่าง ๆ ที่เป็นแนวทางประกอบสัมมาชีพ ให้ทรัพย์สมบัติและอิสริยยศเกิดขึ้น ในทางธรรม ได้แก่ เรื่องบาปบุญ คุณโทษ ทุกข์สุข พร้อมทั้งเหตุเกิด เมื่อบุคคลมีปัญญาความรอบรู้สิ่งที่ควรรู้ ดังกล่าวแล้ว ย่อมกล้าคิดกล้าทำกล้าพูดในสิ่งที่ถูกต้อง สามารถทำประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น ให้สำเร็จบริบูรณ์ได้

เวสารัชชกรณธรรม ๕ อย่างนี้ เมื่อบุคคลปฏิบัติครบถ้วนเต็มความสามารถแล้ว ย่อมทำให้เป็นคนกล้าหาญ เพราะศรัทธาทำให้ใจหนักแน่น ศิลทำให้กายวาจาปกติไม่ทำชั่วพูดชั่ว พาหุสัจจะทำให้ประกอบกิจถูกหลักวิชา วิริยารัมภะทำให้ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค และปัญญาทำให้ รอบรู้ในสิ่งทั้งปวง

ธัมมัสสวนานิสงส์ คือ อานิสงส์แห่งการฟังธรรม ๕ อย่าง

๑. ผู้ฟังย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
๒. สิ่งใดได้เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจในสิ่งนั้นชัด
๓. บรรเทาความสงสัยเสียได้
๔. ทำความเห็นให้ถูกต้องได้
๕. จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส

อธิบาย

ธัมมัสสวนานิสงส์ อานิสงส์แห่งการฟังธรรม หมายถึง ผลดีที่ได้รับจากการฟังธรรม ผู้ฟังธรรมะจะได้รับอานิสงส์อย่างแท้จริงนั้น ต้องอาศัยการฟังโดยเคารพ มีสติสัมปชัญญะควบคุมใจ ให้มุ่งไปตามกระแสธรรมที่ท่านแสดง โดยไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ จึงจะได้รับ อานิสงส์ ๕ อย่าง คือ

๑. **ผู้ฟังย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง** หมายความว่า พระธรรมในพระพุทธศาสนามีมาก เหมือนน้ำในมหาสมุทร ส่วนธรรมที่ผู้ฟังเคยฟังมาแล้วเพียงเล็กน้อยเหมือนน้ำในถ้วยแก้วเท่านั้น เพราะฉะนั้น ผู้ฟังธรรมบ่อย ๆ เมื่อตั้งใจฟังโดยเคารพย่อมได้ฟังธรรมที่ยังไม่เคยฟังเพิ่มมากขึ้นโดยลำดับ

๒. **สิ่งใดได้เคยฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจในสิ่งนั้นชัด** หมายความว่า ผู้แสดง แต่ละท่านย่อมมีปฏิภาณโวหารไหวพริบ และแนวความคิดดีที่จะอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน เสมอไป ข้ออรรถข้อธรรมบางข้อ จะต้องฟังซ้ำหลายหน หรือจะต้องฟังจากหลาย ๆ ท่านอธิบาย จึงเข้าใจ ด้วยเหตุนี้การฟังธรรมที่เคยฟังแล้วจึงทำให้แตกฉานมากยิ่งขึ้น

๓. **บรรเทาความสงสัยเสียได้** หมายความว่า โดยปกติบุคคลย่อมมีความสงสัยในข้ออรธข้อธรรม อยู่เสมอ เมื่อฟังธรรมบ่อย ๆ ย่อมบรรเทาความสงสัยเสียได้

๔. **ทำความเข้าใจให้ถูกต้องได้** หมายความว่า โดยปกติบุคคลที่ยังมี โลก โกรธ หลง บางครั้งอาจมีความเห็นถูก บางครั้งอาจมีความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรมไปบ้าง เมื่อได้ฟังธรรมที่ท่านผู้รู้ยกหลักธรรมประกอบด้วยเหตุด้วยผลขึ้นมาแสดง ผู้ฟังก็จะเข้าใจเปลี่ยนความเห็นผิดเป็นถูกได้ ดังนั้น การฟังธรรมจึงทำความเข้าใจให้ถูกต้องได้

๕. **จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส** หมายความว่า โดยปกติจิตของบุคคล บางครั้งผ่องใส บางครั้งเศร้าหมอง ขึ้นอยู่กับอารมณ์ที่มากระทบ เมื่อได้ฟังธรรมแล้วจิตย่อมผ่องใส เพราะในขณะที่ฟังธรรม จิตย่อมคลายความสงสัย มีความเห็นที่ถูกต้องแล้วก็จะผ่องใสเบิกบาน

ผู้หวังได้อานิสงส์แห่งการฟังธรรม ต้องตั้งใจฟังด้วยความเคารพ ส่งกระแสจิตไปตามกระแสธรรม ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านไปในที่อื่น ย่อมได้รับอานิสงส์แห่งการฟังธรรม ๕ อย่างดังกล่าวมา เช่น ท่านพระยสกุลบบุตรได้ฟังพระธรรมครั้งแรก ได้เป็นพระโสดาบัน ภายหลังได้ฟังพระธรรมเรื่องเดิม ซ้ำอีกก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ เป็นต้น

พละ คือ ธรรมเป็นกำลัง ๕ อย่าง

๑. สัทธา	ความเชื่อ
๒. วิริยะ	ความเพียร
๓. สติ	ความระลึกได้
๔. สมาธิ	ความตั้งใจมั่น
๕. ปัญญา	ความรอบรู้

อธิบาย

พละ แปลว่า กำลังหรือพลัง หมายถึง หลักธรรมอันทำให้เกิดกำลังทางใจ ทำให้เกิดความมั่นคงทางด้านจิตใจ มี ๕ อย่าง คือ

๑. **สัทธา ความเชื่อ** หมายถึง ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุและผล สามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ ความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย ตลอดจนจนถึงเชื่อในเรื่องกรรม ผลของกรรม ทุกคนมีกรรมเป็นของของตน และเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ไม่มั่งงายเชื่อง่าย ไม่หลงเชื่อเรื่องการดลบันดาล เรื่องปาฏิหาริย์ เป็นต้น สัทธานี้เป็นคุณธรรมให้เกิดพลังความเข้มแข็งทางจิตใจที่จะทำความดีได้

๒. **วิริยะ ความเพียร** หมายถึง ความบากบั่น ความแกล้วกล้า ความเพียรเพื่อจะละความชั่ว ประพฤติความดี ความพยายามทำกิจไม่ท้อถอย เช่น เพียรระวังไม่ให้บาปอกุศลเกิดขึ้นในสันดาน เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรให้กุศลเกิดขึ้น เพียรรักษากุศลที่ได้ทำไว้แล้ว ไม่ให้เสื่อมสูญไป วิริยะนี้เป็นคุณธรรมพยุ่งจิตไม่ให้ท้อถอยในการทำกิจต่าง ๆ

๓. **สติ ความระลึกได้** หมายถึง ความระลึกหรือนึกขึ้นได้ ความไม่เผลอ การคุมใจไว้กับกิจ หรือกมฺจิตไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง จำการที่ทำและคำที่พูดแล้วแม่นยำได้ สตินี้เป็นคุณธรรมให้เกิดพลังที่กำกับควบคุมใจให้ระลึกได้ ในเวลาก่อนจะทำจะพูด หรือช่วยให้นึกคิดล่วงหน้าอย่างรอบคอบก่อนจะแสดงพฤติกรรมใด ๆ ออกมา เพื่อมิให้ผิดมิให้พลาดประมาทเลินเล่อเผลอตัว

๔. **สมาธิ ความตั้งใจมั่น** หมายถึง ความมีใจตั้งมั่น ความตั้งมั่นแห่งจิต การทำให้ใจสงบ แน่วแน่ไม่ฟุ้งซ่าน การมีจิตกำหนดแน่วแน่อยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ การประคองจิตไว้ในอารมณ์ใด อารมณ์หนึ่ง สมาธินี้เป็นคุณธรรมให้จิตมีกำลังมั่นคงในกุศลธรรม

๕. **ปัญญา ความรอบรู้** หมายถึง ความรู้ทั่ว ปรึกษาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ความรอบรู้ในกองสังขาร มองเห็นตามเป็นจริง รู้เหตุแห่งสุขและทุกข์ เหตุแห่งความเสื่อม และเหตุแห่งความเจริญ ปัญญานี้เป็นคุณธรรมให้รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวง

ธรรม ๕ อย่างนี้ เรียกว่า พละ เป็นคุณธรรมให้เกิดความเข้มแข็งมั่นคง เป็นพลังทำให้บุคคลดำเนินชีวิตด้วยความมั่นใจ เป็นเครื่องเกื้อหนุนแก่อริยมรรค เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินทรีย์ เพราะเป็นใหญ่ในกิจของตน คือ สัทธา เป็นใหญ่ในการเชื่อ วิริยะ เป็นใหญ่ในการพากเพียร สติ เป็นใหญ่ในการระลึก สมาธิ เป็นใหญ่ในการตั้งจิตให้มั่น ปัญญา เป็นใหญ่ในการรอบรู้ ต่างฝ่ายต่างทำหน้าที่เฉพาะของตน

ชั้น ๕

กายกับใจนี้ แบ่งออกเป็น ๕ กอง เรียกว่า ชั้น ๕ คือ

๑. รูปชั้น	กองรูป
๒. เวทนาชั้น	กองเวทนา
๓. สัญญาชั้น	กองสัญญา
๔. สังขารชั้น	กองสังขาร
๕. วิญญาณชั้น	กองวิญญาณ

ธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ประชุมกันเป็นกายนี้เรียกว่า รูป
ความรู้สึกรมณ์ว่าเป็นสุข คือ ความสบายกายสบายใจ หรือเป็นทุกข์ คือ ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ หรือเฉย ๆ คือ ไม่ทุกข์ไม่สุข เรียกว่า เวทนา

ความจำได้หมายรู้ คือ จำรูป เสียง กลิ่น รส โสภณัฐพะ อารมณ์ที่เกิดกับใจได้ เรียกว่า สัญญา
เจตสิกธรรม คือ อารมณ์ที่เกิดกับใจ เป็นส่วนดีเรียกกุศล เป็นส่วนชั่วเรียกอกุศล เป็นส่วนกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่ว เรียก อัพยากฤต เรียกว่า สังขาร

ความรู้อารมณ์ในเวลาเมื่อรูปมากระทบตา เป็นต้น เรียกว่า วิญญาณ

ชั้น ๕ นี้ ย่นเรียกว่า นามรูป

เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รวมเข้าเป็นนาม

รูปคงเป็นรูป

อธิบาย

ขั้น แปลว่า กอง หมายถึง กองแห่งรูปธรรมและนามธรรม ที่ประชุมรวมกันเข้าเป็นก้อน ซึ่งบัญญัติเรียกว่า สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เป็นต้น มี ๕ อย่าง คือ

๑. รูปขั้น กองรูป หมายถึง ส่วนที่เป็นร่างกาย ซึ่งประกอบด้วยธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ประชุมกัน มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง กระดูก เป็นต้น

๒. เวทนาขั้น กองเวทนา หมายถึง ส่วนที่รับรู้อารมณ์ว่า เป็นสุข เป็นทุกข์ หรือเฉยๆ ไม่สุข ไม่ทุกข์ กล่าวคือ ความรู้สึกเป็นสุข สบายกาย สบายใจ หรือเป็นทุกข์ ไม่สบายกาย ไม่สบายใจ หรือเฉย ๆ

๓. สัญญาขั้น กองสัญญา หมายถึง ส่วนที่กำหนดจดจำอารมณ์ได้ คือ จำ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อารมณ์ที่เกิดกับใจได้

๔. สังขารขั้น กองสังขาร หมายถึง ส่วนที่ปรุงแต่งจิตให้คิดดี ชั่ว หรือกลาง ๆ ได้แก่ ความคิดดี คิดชั่ว คิดไม่ดีไม่ชั่ว

๕. วิญญาณขั้น กองวิญญาณ หมายถึง ส่วนที่รู้แจ้งอารมณ์ ได้แก่ ความรู้อารมณ์ เมื่ออายตนะภายในกับอายตนะภายนอกมากระทบกัน เช่น ตากระทบรูป แล้วเกิดจักขุวิญญาณ ความรู้แจ้งทางตา เป็นต้น

ขั้น ๕ หรือ เบญจขั้นนี้ ย่อเป็น ๒ ส่วน คือ รูป และนาม รูปจัดเป็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จัดเป็นนาม ขั้น ๕ ที่บุคคลเข้าไปยึดมั่นถือมั่นได้ชื่อว่าเป็นทุกข์ เพราะเป็นบ่อเกิดแห่งกองทุกข์ทั้งปวง มีชาติ ชรา มรณะ เป็นต้น

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕

ธรรมศึกษาชั้นตรี สาระการการเรียนรู้วิชาธรรม

เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในฉัฎกะ หมวด ๖

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๑ รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉัฎกะ หมวด ๖

๓. สาระสำคัญ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉัฎกะ หมวด ๖ เป็นหลักธรรมที่บุคคลที่อยู่ด้วยกัน ย่อมเคารพนับถือซึ่งกันและกัน ประกอบด้วย คารวะ ๖ และ สาราณียธรรม ๖ อย่าง หากบุคคลยึดมั่น และปฏิบัติได้จะทำให้บุคคลอยู่ในสังคมด้วยความเป็นสุข

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉัฎกะ หมวด ๖ ได้
๒. นักเรียนปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉัฎกะ หมวด ๖ ได้

๕. สาระการเรียนรู้/เนื้อหา

- คารวะ ๖
- สาราณียธรรม ๖ อย่าง

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. นำบัตรคำว่า “ความเคารพ” ให้นักเรียนดู แล้วให้นักเรียนช่วยกันคิดความหมายของคำ โดยครูบันทึกความหมายบนกระดานดำ

๒. ครูและนักเรียนสนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉัฎกะ หมวด ๖ โดยใช้คำถามเพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการคิดและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

- นักเรียนเคยเรียนเรื่องหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉัฎกะ หมวด ๖ บ้างหรือไม่อย่างไร

- หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉัฎกะ หมวด ๖ มีอะไรบ้าง
- นักเรียนเคยได้ยินได้เห็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉัฎกะ หมวด ๖ จากที่ไหนบ้าง

ขั้นฝึก

๓. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๒ กลุ่ม โดยให้แต่ละกลุ่มศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉัฎกะ หมวด ๖ ซึ่งประกอบด้วย คารวะ ๖ และ สาราณียธรรม ๖ อย่าง จากใบความรู้ที่ ๕

๔. นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์ อภิปราย และสรุปความรู้จากหลักธรรมดังกล่าว แนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นตรี วิชาธรรม

ขั้นประยุกต์

๕. นักเรียนแต่ละกลุ่มออกนำเสนอผลสรุปของกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้
๖. ครูให้ความรู้เพิ่มเติมและเปิดโอกาสให้นักเรียนซักถามข้อสงสัยในประเด็นต่าง ๆ
๗. นักเรียนในแต่ละกลุ่มตอบคำถามตามใบกิจกรรมที่ ๕
๘. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปความรู้เป็นแผนผังความคิด
๙. ฝึกการแสดงความเคารพตามหลักคารวะ

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉีกะ หมวด ๖	ใบกิจกรรมที่ ๕

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ใบความรู้ที่ ๕ เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉีกะ หมวด ๖
๒. ใบกิจกรรมที่ ๕
๓. บัตรคำ

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือวัด	เกณฑ์การประเมิน
๑. อธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉีกะ หมวด ๖ ได้ ๒. ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉีกะ ได้	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมินผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงานใบกิจกรรมที่ ๕

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๔-๕ คะแนน	๒-๓ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๒	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นเป็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๖ คะแนนขึ้นไป
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๕ คะแนนลงมา

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับได้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๕
หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉักกะ หมวด ๖
ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๒ ข้อ (๑๐ คะแนน)

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของคารวะ ๖

.....
.....
.....
.....

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของสราณียธรรม ๖ อย่าง

.....
.....
.....
.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๕

หลักการของพระพุทธศาสนา ในฉกกะ หมวด ๖

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของคารวะ ๖

ตอบ ความเอื้อเฟื้อ หมายถึง ความเคารพ ตรงกับคำในภาษาบาลีว่า **คารวะ หรือ คารวตา** คือ การแสดงความเคารพนับถือบูชาต่อบุคคลหรือสิ่งที่ควรบูชาสักการะ มี ๖ ประการ คือ

๑. **ความเอื้อเฟื้อในพระพุทธเจ้า** (พุทธคารวตา ความเคารพในพระพุทธเจ้า) คือ การแสดงความเคารพด้วยความศรัทธาเลื่อมใส ทางกาย วาจา ใจ ในพระพุทธเจ้า
๒. **ความเอื้อเฟื้อในพระธรรม** (ธัมมคารวตา ความเคารพในพระธรรม) คือ การแสดงความเคารพด้วยความศรัทธาเลื่อมใสในพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน
๓. **ความเอื้อเฟื้อในพระสงฆ์** (สังฆคารวตา ความเคารพในพระสงฆ์) คือ การแสดงความเคารพด้วยความศรัทธาเลื่อมใสในพระอริยสงฆ์และสมมติสงฆ์
๔. **ความเอื้อเฟื้อในการศึกษา** (สิกขาคารวตา ความเคารพในการศึกษา) คือ การแสดงความเคารพด้วยความศรัทธาเลื่อมใสในการศึกษาทางพระพุทธศาสนา
๕. **ความเอื้อเฟื้อในความไม่ประมาท** (อัปมาทคารวตา ความเคารพในความไม่ประมาท) คือ การเป็นผู้ไม่เลินเล่อเผลอสติ
๖. **ความเอื้อเฟื้อในปฏิสันถาร** (ปฏิสันถารคารวตา ความเคารพในปฏิสันถาร) คือ ความเอาใจใส่ในการต้อนรับสนทนาปราศรัยกับอาคันตุกะผู้มาเยี่ยมเยียนด้วยความฉลาดรอบรู้

การปฏิบัติ เราต้องเคารพในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ หมั่นศึกษาพระธรรมวินัย ไม่กระทำการใดโดยประมาท และเคารพในแขกผู้มาเยือน

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของสาราณียธรรม ๖ อย่าง

ตอบ สาราณียธรรม หรือ สารณียธรรม หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งการระลึกนึกถึงกันและกัน หลักธรรมที่หมู่คณะยึดถือปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน มี ๖ อย่าง ดังนี้

๑. **เมตตากายกรรม** หมายถึง การช่วยเหลือกิจธุระของเพื่อนหรือหมู่คณะที่อยู่ร่วมกัน
๒. **เมตตาวจีกรรม** หมายถึง การช่วยแนะนำตักเตือน พร่ำสอนเพื่อนต่อหน้า ในเวลาประพฤติน่ากลัวด้วยความหลงผิด
๓. **เมตตามโนกรรม** หมายถึง ความมีจิตคิดแต่ประโยชน์เกื้อกูลปรารถนาจะให้เพื่อนมีความสุข ไม่คิดริษยา ไม่คิดพยาบาทปองร้าย
๔. **สาธารณโภคี** หมายถึง ความไม่หวงลาภ ผลประโยชน์ โภคทรัพย์ที่ได้มาโดยสุจริตชอบธรรมไว้บริโภคผู้เดียว ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว
๕. **สีลสามัญญตา** หมายถึง การตั้งอยู่ในศีลธรรม การมีความประพฤติเสมอเหมือนคนอื่น ๆ ในสังคม ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของคนอื่น
๖. **ทัญญูสามัญญตา** หมายถึง การมีความเห็นที่ถูกต้องร่วมกัน การมีความคิดเห็นลงกันได้

การปฏิบัติ เราต้องปฏิบัติตนในหมู่คณะโดยให้ความช่วยเหลือ ช่วยแนะนำตักเตือนไม่ริษยา ไม่โลภ มีศีลธรรม และอยู่ร่วมกันในหมู่คณะได้

ใบความรู้ที่ ๕

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในฉักกะ หมวด ๖

ฉักกะ หมวด ๖

การวระ ๖

๑. ความเอื้อเฟื้อในพระพุทธเจ้า ๓. ความเอื้อเฟื้อในพระสงฆ์ ๕. ความเอื้อเฟื้อในความไม่ประมาท	๒. ความเอื้อเฟื้อในพระธรรม ๔. ความเอื้อเฟื้อในการศึกษา ๖. ความเอื้อเฟื้อในปฏิสันถาร

อธิบาย

ความเอื้อเฟื้อ หมายถึง ความเคารพ ตรงกับคำในภาษาบาลีว่า **การวระ** หรือ **การวตา** คือ การแสดงความเคารพนับถือบูชาต่อบุคคลหรือสิ่งที่ควรบูชาสักการะ โดยเอาใจใส่อย่างจริงจัง และปฏิบัติด้วยความเคารพ เอื้อเฟื้อ แสดงกิริยาอาการนอบน้อมเทิดทูนไว้เหนือตน เพราะมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของบุคคลหรือสิ่งที่เคารพนั้น มี ๖ ประการ คือ

๑. ความเอื้อเฟื้อในพระพุทธเจ้า (พุทธคารวตา ความเคารพในพระพุทธเจ้า) คือ การแสดงความเคารพด้วยความศรัทธาเลื่อมใส ทางกาย วาจา ใจ ในพระพุทธเจ้า ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า รวมถึง การแสดงความเคารพพระบรมสารีริกธาตุ สังฆเนยยสถาน พระพุทธรูป และปูชนียสถานที่สร้างอุทิศถวายพระพุทธเจ้า โดยแสดงกิริยาอาการเคารพนับถือยำเกรง ไม่นำเอาพระพุทธเจ้าและสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้ามาล้อเลียนสนุกสนานอันเป็นการขาดความเคารพ

๒. ความเอื้อเฟื้อในพระธรรม (ธัมมคารวตา ความเคารพในพระธรรม) คือ การแสดงความเคารพด้วยความศรัทธาเลื่อมใสในพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ระลึกถึงคุณของพระธรรม รวมถึงการแสดงความเคารพคัมภีร์ที่จารึกหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา รวมถึงเอกสาร หนังสือ ใบลาน แผ่นศิลาจารึก ปูชนียวัตถุ ปูชนียสถานที่จารึกหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา โดยไม่แสดงกิริยาเหยียบย่ำทำลาย ไม่ก้าวข้าม และไม่นำเอาพระธรรมวินัยไปพูดเล่นสนุกสนาน

๓. ความเอื้อเฟื้อในพระสงฆ์ (สังฆคารวตา ความเคารพในพระสงฆ์) คือ การแสดงความเคารพด้วยความศรัทธาเลื่อมใสในพระอริยสงฆ์และสมมติสงฆ์ ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์ โดยแสดงความเคารพนับถือบูชา อุปัถม์บำรุงด้วยปัจจัย ๔ รับฟังคำสั่งสอนโดยเคารพยำเกรง รวมถึงการไม่แสดงกิริยาดูหมิ่นเหยียดหยาม ไม่เหยียบย่ำผ้า กาสาวพัสตร์ ไม่แต่งกายเลียนแบบพระสงฆ์อันเป็นการขาดความเคารพ

๔. ความเอื้อเฟื้อในการศึกษา (สิกขาการวตา ความเคารพในการศึกษา) คือ การแสดงความเคารพด้วยความศรัทธาเลื่อมใสในการศึกษาทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การตั้งใจศึกษาหลัก

ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) อันเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์อย่างสมบูรณ์แบบ ทั้งทางกาย วาจา ใจ และสติปัญญา ส่วนทางโลก ได้แก่ ความเอาใจใส่ ไม่เกียจคร้านต่อการเล่าเรียน วิชาการต่าง ๆ ที่ดีไม่มีโทษ เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถให้ทันโลก ทันเหตุการณ์

๕. ความเอื้อเฟื้อในความไม่ประมาท (อัปมาทคารวตา ความเคารพในความไม่ประมาท) คือ การเป็นผู้ไม่เลินเล่อเปลออสติ ได้แก่ ความมีสติสัมปชัญญะ ระลึกได้ก่อนทำ ก่อนพูด ก่อนคิด และรู้ตัวตลอดในขณะที่ทำ ขณะพูด ขณะคิด รวมถึงทำความไม่ประมาทมัวเมา ระวังใจไม่ให้กำหนด ชัดเคือง ลุ่มหลง มัวเมาในอารมณ์ อันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด ชัดเคือง ลุ่มหลง มัวเมา อันเป็นเหตุ ให้ละหุจริตและประพฤตสุจริต

๖. ความเอื้อเฟื้อในปฏิสันถาร (ปฏิสันถารคารวตา ความเคารพในปฏิสันถาร) คือ ความเอาใจใส่ในการต้อนรับสนทนาปราศรัยกับอาคันตุกะผู้มาเยี่ยมเยียนด้วยความฉลาดรอบรู้ และเอื้อเฟื้อด้วยน้ำใจไมตรีตามสมควรแก่ฐานะ การปฏิสันถาร มี ๒ อย่าง คือ **๑) อามิสปฏิสันถาร** ต้อนรับด้วยอามิส ได้แก่ การต้อนรับด้วยวัตถุสิ่งของเพื่อความสุขกาย เช่น เครื่องดื่ม ข้าวปลา อาหาร เสื้อผ้าเครื่องนุ่มห่ม ที่อยู่อาศัย เป็นต้น และ **๒) ธรรมปฏิสันถาร** ต้อนรับด้วยธรรม ได้แก่ การแนะนำในทางธรรมด้วยอัธยาศัยไมตรีที่丁寧 เจรจาปราศรัยตามหลักธรรมที่ให้ระลึกถึงคุณความดี และให้เกิดความสบายใจแก่ผู้มาเยี่ยมเยียน

ความเอื้อเฟื้อหรือความเคารพ ๖ อย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมจากพระพุทธศาสนา และคุณธรรมแก่ผู้ปฏิบัติตาม และเกิดผลดี คือ ผู้มีความเคารพในพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ย่อมได้ต้นแบบที่ดี และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้อื่น เป็นผู้ที่มีพึงที่ระลึก อันประเสริฐ ตั้งมั่นอยู่ในธรรม ชีวิตไม่ตกต่ำ ไม่ตกไปสู่อบายภูมิ และมีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต ผู้มีความเคารพในการศึกษา ย่อมได้รับความเจริญด้วยวิชาการต่าง ๆ เป็นผู้ฉลาดรอบรู้ เชี่ยวชาญ ในกิจการงานทั้งปวง ผู้มีความเคารพในความไม่ประมาท ย่อมมีสติสัมปชัญญะอยู่เสมอ สามารถ ประกอบกิจการงานทุกอย่างให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี และผู้มีความเคารพในปฏิสันถาร ย่อมได้รับน้ำใจ ไมตรีอันดีจากญาติมิตรเป็นจำนวนมาก

สาราณียธรรม ๖ อย่าง

ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง เรียกสาราณียธรรม มี ๖ อย่าง คือ

๑. เข้าไปตั้งกายกรรม ประกอบด้วย เมตตาในเพื่อนภิกษุสามเณร ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยชวนชววยกิจธุระของเพื่อนกันด้วยกาย มีพยาบาลภิกษุไข้ เป็นต้น ด้วยจิตเมตตา

๒. เข้าไปตั้งวจีกรรม ประกอบด้วย เมตตาในเพื่อนภิกษุสามเณร ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยชวนชววยกิจธุระของเพื่อนกันด้วยวาจา มีกล่าวสั่งสอน เป็นต้น ด้วยจิตเมตตา

๓. เข้าไปตั้งมโนกรรม ประกอบด้วย เมตตาในเพื่อนภิกษุสามเณร ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ คิดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เพื่อนกัน

๔. แบ่งปันลาภที่ตนได้มาแล้วโดยชอบธรรม ให้แก่เพื่อนภิกษุสามเณร ไม่หวงไว้บริโภคนำเฉพาะผู้เดียว

๕. รักษาศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนภิกษุสามเณรอื่นๆ ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของผู้อื่น

๖. มีความเห็นร่วมกันกับภิกษุสามเณรอื่น ๆ ไม่วิวาทกับใคร ๆ เพราะมีความเห็นผิดกัน
ธรรม ๖ อย่างนี้ ทำผู้ประพฤติกให้เป็นที่รักที่เคารพของผู้อื่น เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันและกัน เป็นไปเพื่อความไม่วิวาทกันและกัน เป็นไปเพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

อธิบาย

สาราณียธรรม หรือ สารณียธรรม หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งการระลึกรู้ถึงกันและกัน หลักธรรมที่หมู่คณะยึดถือปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน นับว่าเป็นหลักธรรมเครื่องประสานสัมพันธ์ให้อยู่ร่วมกันอย่างสนิทสนมกลมเกลียว เป็นเหตุให้รักถึงกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน จะอยู่ก็เป็นที่รัก จะจากไปก็ระลึกรู้ถึงกันเสมอ เป็นหลักการอยู่ร่วมกัน สาราณียธรรมนี้แม้พระพุทธเจ้าตรัสสอนแก่พระภิกษุสามเณร แต่คนทั่วไปก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้เช่นกัน มี ๖ อย่าง ดังนี้

๑. เมตตากายกรรม หมายถึง การช่วยเหลือกิจธุระของเพื่อนหรือหมู่คณะที่อยู่ร่วมกัน ด้วยน้ำใสใจจริง ไม่นิ่งดูตายและไม่รังเกียจ มีความชวนช่วยช่วยเหลือ รับผิดชอบการทำงานร่วมกัน แสดงให้เห็นน้ำใจของกันและกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาวจีกรรม หมายถึง การช่วยแนะนำตักเตือน พร่ำสอนเพื่อนต่อหน้า ในเวลาประพฤติกไม่ดีด้วยความหลงผิด และเมื่อลับหลังก็ปรารภถึงด้วยความห่วงใย ปรารภนาดี ไม่มีอคติ เจือปน

๓. เมตตามโนกรรม หมายถึง ความมีจิตคิดแต่ประโยชน์เกื้อกูลปรารภนาดีให้เพื่อน มีความสุข ไม่คิดริษยา ไม่คิดพยาบาทปองร้าย ไม่คิดโลภอยากได้ของเพื่อน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๔. สาธารณโภคี หมายถึง ความไม่หวงลาภ ผลประโยชน์ โภคทรัพย์ที่ได้มาโดยสุจริต ชอบธรรมไว้บริโภคนำคนเดียว ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว รู้จักแบ่งปันสิ่งของที่ได้มาแก่เพื่อนอย่างทั่วถึง โดยไม่เลือกว่าผู้สมควรให้ ผู้ที่ไม่สมควรให้ เพื่อเป็นการผูกน้ำใจไมตรี เอื้ออาทรต่อกัน

๕. สีสามัญญตา หมายถึง การตั้งอยู่ในศีลธรรม การมีความประพฤติเสมอเหมือนคนอื่น ๆ ในสังคม ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของคนอื่น ตลอดถึงประพฤติปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบกฎกติกา วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของสังคม ไม่ล่วงละเมิด เพราะจะนำความเดือดร้อนมาให้ทั้งแก่ตนและผู้อื่น

๖. ทิฏฐีสามัญญตา หมายถึง การมีความเห็นที่ถูกต้องร่วมกัน การมีความคิดเห็นลงกันได้ ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อไม่ให้เกิดการทะเลาะวิวาทโต้แย้งกัน ตลอดถึงการปรับทัศนคติในทุกเรื่องให้เสมอเหมือนกัน เคารพสิทธิในการตัดสินใจที่ถูกต้องชอบธรรมของคนส่วนใหญ่

สาราณียธรรม ๖ ประการนี้ ย่อมทำให้ผู้ปฏิบัติตามให้เป็นที่รักที่เคารพของผู้อื่น เป็นไปเพื่อความอนุเคราะห์สงเคราะห์กันและกัน เป็นไปเพื่อความไม่ทะเลาะวิวาทแก่งแย่ง ชิงดีชิงเด่นกัน และเป็นไปเพื่อความสามัคคีในหมู่คณะ มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันตลอดไป

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๖

ธรรมศึกษาชั้นตรี สาระการเรียนรู้อริยธรรม

เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในสัตตกะ หมวด ๗

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๑ รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสัตตกะ หมวด ๗

๓. สาระสำคัญ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสัตตกะ หมวด ๗ เป็นหลักธรรมที่เป็นความดีที่อยู่ภายในของบุคคลที่ประพฤติดีทั้งกาย วาจา และใจ ประกอบด้วย อริยทรัพย์ ๗ และสัปปุริสธรรม ๗ หากบุคคลยึดมั่นและปฏิบัติได้จะทำให้เป็นคนดีอยู่ในสังคมด้วยความเป็นสุข

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสัตตกะ หมวด ๗ ได้

๕. สาระการเรียนรู้/เนื้อหา

- อริยทรัพย์ ๗
- สัปปุริสธรรม ๗

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. ครูและนักเรียนสนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสัตตกะ หมวด ๗ โดยใช้คำถามเพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการคิดและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

- นักเรียนเคยเรียนเรื่องหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสัตตกะ หมวด ๗ บ้างหรือไม่
อย่างไร

- หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสัตตกะ หมวด ๗ มีอะไรบ้าง

- นักเรียนเคยได้ยินได้เห็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสัตตกะ หมวด ๗ จาก
ที่ไหนบ้าง

ขั้นฝึก

๒. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๒ กลุ่ม โดยให้แต่ละกลุ่มศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสัตตกะ หมวด ๗ ซึ่งประกอบด้วย อริยทรัพย์ ๗ และสัปปุริสธรรม ๗ จากใบความรู้ที่ ๖

๓. นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์ อภิปราย และสรุปความรู้เป็นแผนผังความคิด

ขั้นประยุกต์

๔. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอตามหัวข้อที่ตนเองได้รับมอบหมาย เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีครูให้คำแนะนำปรึกษาอย่างใกล้ชิด

๕. นักเรียนในแต่ละกลุ่มตอบคำถามตามใบกิจกรรมที่ ๖

๖. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปในแต่ละหัวข้อ เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสัตตกะ หมวด ๗	ใบกิจกรรมที่ ๖

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ใบความรู้ที่ ๖ เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสัตตกะ หมวด ๗

๒. ใบกิจกรรมที่ ๖

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือวัด	เกณฑ์การประเมิน
อธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสัตตกะ หมวด ๗ ได้	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมินผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงานใบกิจกรรมที่ ๖

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๔-๕ คะแนน	๒-๓ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๒	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นเป็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๖ คะแนนขึ้นไป
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๕ คะแนนลงมา

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับได้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๒
หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสังคตกะ หมวด ๗
ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๒ ข้อ (๑๐ คะแนน)

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอริยทรัพย์ ๗

.....
.....
.....

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของสัพปุริสธรรม ๗

.....
.....
.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๒

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสัตตะกะ หมวด ๗

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอริยทรัพย์ ๗

ตอบ อริยทรัพย์ แปลว่า ทรัพย์อันประเสริฐ หมายถึง ทรัพย์ที่มีอยู่ภายในจิตใจของท่านผู้ประเสริฐ ซึ่งดีกว่าทรัพย์ภายนอก เพราะไม่มีใครแย่งชิงไปได้ ไม่สูญหายไปด้วยภัยอันตรายต่าง ๆ เป็นเหตุให้ได้ทรัพย์ภายนอกด้วย มี ๗ อย่าง คือ **๑. ศรัทธา เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ** หมายถึง ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุและผล สามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ **๒. ศีล รักษากาย วาจาให้เรียบร้อย** หมายถึง การควบคุมกายวาจาให้เป็นปกติ การประพฤติถูกต้องดีงาม **๓. ทิริ ความละเอียดต่อบาปทุจริต** หมายถึง ความละเอียดใจต่อการทำบาปทุจริต ทั้งต่อหน้าและลับหลัง **๔. โอตตปปะ สะดุ้งกลัวต่อบาป** หมายถึง ความเกรงกลัวต่อบาปทุจริตและผลของกรรมชั่วที่จะส่งผลในภายหลัง **๕. พาหุสลัจจะ ความเป็นคนเคยได้ยินได้ฟังมามาก** คือ จำทรงธรรมและรู้ศิลปวิทยามาก หมายถึง ความเป็นผู้คงแก่เรียน อันเกิดจากการศึกษาหาความรู้ด้วยการฟัง การคิด การสอบถาม และการบันทึก แล้วทรงจำนำไปปฏิบัติได้ **๖. จาคะ สละให้ปันสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ปัน** หมายถึง ความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันสิ่งของแก่ผู้อื่น **๗. ปัญญา รอบรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์** หมายถึง ความรู้ความเข้าใจถ่องแท้ในเหตุผล ดีชั่ว ถูกผิด คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ รู้คิด รู้พิจารณา และรู้ที่จะจัดทำ

การปฏิบัติ เราต้องเชื่อด้วยเหตุผล ประพฤติดีทั้งกาย วาจา ใจ ละเอียดต่อการทำบาป ตั้งใจศึกษาหาความรู้ รู้จักเสียสละ และศึกษาให้ถ่องแท้

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของสัปปุริสธรรม ๗

ตอบ สัปปุริสธรรม แปลว่า ธรรมของสัตบุรุษ หรือธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คำว่า **สัตบุรุษ** หมายถึง คนดี คนที่มีความประพฤติทางกาย วาจา ใจ ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เรียบร้อยดี ไม่มีโทษ สัตบุรุษสูงสุดคือพระพุทธเจ้า **ธรรมของสัตบุรุษ** หมายถึง หลักธรรมที่ปฏิบัติแล้วทำให้เป็นคนดี มีศีลธรรม เป็นที่เคารพยำเกรงของคนทั่วไป มี ๗ อย่าง คือ **๑. อัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ** หมายถึง รู้หลักความจริงที่จะทำให้เกิดผล **๒. อตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผล** หมายถึง รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่สืบเนื่องมาจากเหตุ สามารถสาวไปหาเหตุได้ถูกต้อง **๓. อตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักตน** หมายถึง รู้สถานะของตนว่า มีชาติตระกูล ยศศักดิ์ สมบัติ บริวาร ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น **๔. มัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ** หมายถึง รู้จักความพอดี ไม่มากหรือน้อยจนเกินไปในทุกเรื่อง **๕. กาลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักกาล** หมายถึง รู้จักกาลเวลาอันเหมาะสม **๖. ปริสัจญตา ความเป็นผู้รู้จักประชุมชน** หมายถึง รู้จักชุมชน สังคม องค์กร และสถานที่ที่ตนต้องติดต่อปฏิสัมพันธ์ **๗. ปุคคัลปิโรปรัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคล** หมายถึง รู้จักการเลือกคบคน รู้จักเลือกเพื่อนพิจารณาถึงอุปนิสัยใจคอ ความแตกต่างแห่งบุคคล

การปฏิบัติ เราต้องรู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ชุมชน และรู้เลือกคบคน

ใบความรู้ที่ ๖

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในสัตตะกะ หมวด ๗

สัตตะกะ หมวด ๗

อริยทรัพย์ ๗

๑. ศรัทธา เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ
๒. ศีล รักษากาย วาจาให้เรียบร้อย
๓. หิริ ความละอายต่อบาปทุจริต
๔. โอตตัปปะ สะดุ้งกลัวต่อบาป
๕. พหุสัจจะ ความเป็นคนเคยได้ยินได้ฟังมามาก คือ จำทรงธรรมและ
รู้ศิลปวิทยามาก
๖. จาคะ สละให้ปันสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ปัน
๗. ปัญญา รอบรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์

อธิบาย

อริยทรัพย์ แปลว่า ทรัพย์อันประเสริฐ หมายถึง ทรัพย์ที่มีอยู่ภายในจิตใจของท่าน ผู้ประเสริฐ ซึ่งดีกว่าทรัพย์ภายนอก เพราะไม่มีใครแย่งชิงไปได้ ไม่สูญหายไปด้วยภัยอันตรายต่าง ๆ เป็นเหตุให้ได้ทรัพย์ภายนอกด้วย มี ๗ อย่าง คือ

๑. **ศรัทธา เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ** หมายถึง ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุและผล สามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ ความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย ตลอดจนถึงเชื่อในเรื่องกรรม ผลของกรรม ทุกคนมีกรรมเป็นของของตน และเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

๒. **ศีล รักษากาย วาจาให้เรียบร้อย** หมายถึง การควบคุมกายวาจาให้เป็นปกติ การประพฤติถูกต้องดีงาม มีกิริยามารยาทสงบเสงี่ยม พุดจาสุภาพเรียบร้อย ศีลนั้นเป็นที่พึ่งแรกของมนุษย์ เป็นมารดาแห่งความดีงาม และเป็นประมุขของคุณธรรมทั้งปวง ผู้มีศีลสมบูรณ์ย่อมเจริญด้วย โภคทรัพย์ มีชื่อเสียงอันดีงาม เป็นผู้องอาจกล้ากล้าในสังคม มีสติเวลาใกล้ตาย และบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์

๓. **หิริ ความละอายต่อบาปทุจริต** หมายถึง ความละอายใจต่อการทำบาปทุจริต ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ความกระตือรือร้นในการทำความชั่วทางกาย วาจา ใจ เพราะนึกถึงชาติตระกูล ความรู้ ความสามารถ คุณธรรม เป็นต้น ของตน จึงไม่ทำความชั่ว ไม่ผิดต่อศีลธรรมและกฎหมาย บ้านเมืองเปรียบเสมือนคน ผู้รักสะอาด รักสวยรักงาม รังเกียจสิ่งปฏิกูลของสกปรกฉะนั้น

๔. **โอตตัปปะ สะดุ้งกลัวต่อบาป** หมายถึง ความเกรงกลัวต่อบาปทุจริตและผลของกรรมชั่วที่จะส่งผลในภายหลัง หรือทุกข์โทษที่จะได้รับจากการทำความผิดนั้น ๆ เปรียบเสมือนคนกลัวอสรพิษ แมตัวเล็ก ๆ ก็ไม่ยอมเข้าใกล้ฉะนั้น

๕. **พหุสัจจะ** ความเป็นคนเคยได้ยินได้ฟังมามาก คือ จำทรงธรรมและรู้ศิลปวิทยามากมายถึง ความเป็นผู้คงแก่เรียน อันเกิดจากการศึกษาหาความรู้ด้วยการฟัง การคิด การสอบถาม และการบันทึก แล้วทรงจำนำไปปฏิบัติได้

๖. **จาคะ** สละให้ปันสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ปัน หมายถึง ความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันสิ่งของแก่ผู้อื่น และการสละความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น เป็นการกำจัดความเห็นแก่ตัว ความตระหนี่ใจแคบให้ออกไปจากจิตใจ

๗. **ปัญญา** รอบรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ หมายถึง ความรู้ความเข้าใจ ถ่องแท้ในเหตุผล ดีชั่ว ถูกผิด คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ รู้คิด รู้พิจารณา และรู้ที่จะจัดทำเหตุเกิดปัญญา มี ๓ คือ ๑) สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียน ๒) จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาหาเหตุผล ๓) ภวานามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฝึกอบรมลงมือปฏิบัติ ตลอดจนจนถึงปัญญากำหนดเห็นสามัญญลักษณะ ๓ คือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นสภาวะไร้ตัวตนของสังขารธรรม เห็นความเกิดดับของสังขาร กำจัดกิเลส ถึงความสิ้นทุกข์ เข้าถึงความ เป็นพระอรหันต์บุคคล

อริยทรัพย์ ๗ อย่างนี้ เรียกอีกอย่างว่า **พหุการธรรม** ธรรมมีอุปการะมาก เพราะเป็นกำลังหนุนช่วยส่งเสริมในการบำเพ็ญคุณธรรมต่าง ๆ ยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จได้อย่างกว้างขวางไพบูรณ์ เปรียบเสมือนคนมีทรัพย์มาก ย่อมสามารถใช้จ่ายทรัพย์เลี้ยงตนเลี้ยงผู้อื่น ให้มีความสุข และบำเพ็ญประโยชน์ต่าง ๆ ได้เป็นอันมาก

สัปปุริสธรรม ๗

๑. รัทมัญญุตตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ เช่น รู้จักว่า สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งสุข สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งทุกข์
๒. อตถัญญุตตา ความเป็นผู้รู้จักผล เช่น รู้จักว่า สุขเป็นผลแห่งเหตุอันนี้ ทุกข์เป็นผลแห่งเหตุอันนี้
๓. อตตัญญุตตา ความเป็นผู้รู้จักตนว่าเรา ว่าโดยชาติตระกูล ยศศักดิ์ สมบัติ บริวาร ความรู้ความสามารถและคุณธรรมเพียงเท่านี้ ๆ แล้วประพฤติตนให้สมควรแก่ที่เป็นอยู่อย่างไร
๔. มัตตัญญุตตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการแสวงหาเครื่องเลี้ยงชีวิต แต่โดยทางที่ชอบและรู้จักประมาณในการบริโภคแต่พอควร
๕. กาลัญญุตตา ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลาอันสมควรในอันประกอบกิจนั้น ๆ
๖. ปริสัจญุตตา ความเป็นผู้รู้จักประชุมชน และกิริยาที่จะต้องประพฤติ ต่อประชุมชนนั้น ๆ ว่า หมู่นี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ เป็นต้น
๗. บุคคลปโรปรัญญุตตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคลว่า ผู้นี้เป็นคนดี ควรคบ ผู้นี้เป็นคนไม่ดี ไม่ควรคบ เป็นต้น

อธิบาย

สัปปริสธรรม แปลว่า ธรรมของสัตบุรุษ หรือธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คำว่า **สัตบุรุษ** หมายถึง คนดี คนที่มีความประพฤติทางกาย วาจา ใจ ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เรียกร้อยดีไม่มีโทษ สัตบุรุษสูงสุดคือพระพุทธเจ้า **ธรรมของสัตบุรุษ** หมายถึง หลักธรรมที่ปฏิบัติแล้วทำให้เป็นคนดี มีศีลธรรม เป็นที่เคารพยำเกรงของคนทั่วไป มี ๗ อย่าง คือ

๑. ธัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ หมายถึง รู้หลักความจริงที่จะทำให้เกิดผล เช่น รู้ว่าการทำความดีเป็นเหตุแห่งความสุข การทำความชั่วเป็นเหตุแห่งความทุกข์ รู้ว่าอะไรเป็นเหตุแห่งความชั่ว ความเสื่อม อะไรเป็นเหตุแห่งความดี ความเจริญ เป็นต้น ก็จักคาดคะเนผลล่วงหน้าได้ แล้วเลือกทำแต่ความดี ละเว้นความชั่วเสีย

๒. อัตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผล หมายถึง รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่สืบเนื่องมาจากเหตุ สามารถหาไปหาเหตุได้ถูกต้อง เช่น รู้ว่าสุขเป็นผลมาจากเหตุนี้ ทุกข์เป็นผลมาจากเหตุนี้ รู้ว่าได้ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ ก็เป็นผลมาจากประพฤติดุจจริต เป็นต้น

๓. อัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักตน หมายถึง รู้สถานะของตนว่า มีชาติตระกูล ยศศักดิ์ สมบัติ บริวาร ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป เช่น เป็นผู้ใหญ่ต้องปฏิบัติต่อผู้น้อยด้วยพรหมวิหารธรรม ส่วนผู้น้อย ก็ต้องมีความเคารพ อ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ เป็นต้น

๔. มัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ หมายถึง รู้จักความพอดี ไม่มากหรือน้อย จนเกินไปในทุกเรื่อง เช่น ในการแสวงหา การรับ การใช้จ่าย เป็นต้น ไม่ใช่จ่ายสุรุ่ยสุร่ายจนเกินฐานะของตน มีรายได้ มีรายจ่าย แต่ก็ต้องมีรายเหลือ หากเป็นบรรพชิต ต้องรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัย ๔ ส่วนคฤหัสถ์ ต้องรู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ในการเลี้ยงชีพ โดยปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๕. กาลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักกาล หมายถึง รู้จักกาลเวลาอันเหมาะสม รู้จักระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจการงานต่าง ๆ รู้ว่าสิ่งไหนควรทำก่อน สิ่งไหนควรทำหลัง รู้ถึงคุณค่าของเวลา และใช้เวลาที่ล่วงเลยไปอย่างคุ้มค่า มีประโยชน์ที่สุด เพื่อให้ตรงเวลา ให้ทันเวลา ผู้รู้จักกาล จึงเป็นคนตรงต่อเวลา

๖. ปริสัณญตา ความเป็นผู้รู้จักประชุมชน หมายถึง รู้จักชุมชน สังคม องค์กร และสถานที่ที่ตนต้องติดต่อปฏิสัมพันธ์ รู้หลักการปฏิบัติ กฎกติกา กิริยามารยาทในสถานที่นั้น ๆ แล้วปรับตัวให้เข้ากับชุมชน สังคม องค์กร ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เช่น รู้จักว่าสังคมนี้ต้องปฏิบัติอย่างนี้ ต้องพูดอย่างนี้ เป็นต้น ผู้รู้จักชุมชนเช่นนี้จึงเป็นผู้ไม่เก้อเขิน มีความมองอาจแก่กล้าในที่ทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อ

๗. บุคคลปโรปรัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคล หมายถึง รู้จักการเลือกคบคน รู้จักเลือกเฟ้นพิจารณาถึงอุปนิสัยใจคอ ความแตกต่างแห่งบุคคล เป็นต้นว่า ผู้นี้เป็นคนดีมีศีลธรรม ควรคบ ผู้นี้เป็นคนไม่ดีไร้ศีลธรรม ไม่ควรคบ เป็นต้น ในที่บางแห่งใช้คำว่า บุคคลัญญตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคลก็มี

สัปปุริสธรรม ๗ อย่างนี้ เป็นคุณธรรมเครื่องกำหนดให้รู้ว่าเป็นคนดี ทำให้ผู้ปฏิบัติตามฉลาด รอบรู้เท่าทันทุกเหตุการณ์ ควรแก่การยกย่องนับถือของคนทั่วไป แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระเจ้าจักรพรรดิ ก็ทรงประกอบด้วยสัปปุริสธรรมนี้ จึงทรงสามารถประกาศหลักพุทธธรรม และปกครองอาณาจักรให้เป็นไปด้วยดี

ในสัปปุริสธรรม ๗ อย่างนี้ ชื่อว่า ธัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ สำคัญที่สุด เพราะธรรมทั้งหลายทั้งปวงล้วนเกิดจากเหตุ จะดับก็เพราะเหตุดับก่อน ผู้รู้จักเหตุสามารถคาดคะเนผลข้างหน้าได้ถูกต้อง จะปฏิบัติกิจการใดก็ไม่ผิดพลาดเสียหาย

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๗

ธรรมศึกษาชั้นตรี สาระการเรียนรู้วิชาธรรม

เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในอัฐกัะ หมวด ๘

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๑ รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐกัะ หมวด ๘

๓. สาระสำคัญ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐกัะ หมวด ๘ เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยความเป็นไปตามธรรมดาของโลกและทางดับทุกข์ ประกอบด้วย โลกธรรม ๘ และมรรคมีองค์ ๘ หากบุคคลยึดมั่นและปฏิบัติได้จะทำให้รู้ถึงสัจธรรมและรู้วิธีดับทุกข์จะอยู่ในสังคมด้วยความเป็นสุข

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐกัะ หมวด ๘ ได้

๕. สาระการเรียนรู้/เนื้อหา

- โลกธรรม ๘
- มรรคมีองค์ ๘

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นแลเชื่อมโยง

๑. นำชีวิตที่ศึนเกี่ยวกับข่าวและเหตุการณ์เกี่ยวกับโลกธรรม ๘ มาให้นักเรียนร่วมแสดงความคิดเห็นและสนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐกัะ หมวด ๘ โดยใช้คำถามเพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการคิดและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

- นักเรียนเคยเรียนเรื่องหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐกัะ หมวด ๘ บ้างหรือไม่อย่างไร

- หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐกัะ หมวด ๘ มีอะไรบ้าง

- นักเรียนเคยได้ยินได้เห็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐกัะ หมวด ๘ จาก

ที่ไหนบ้าง

ขั้นฝึก

๒. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๒ กลุ่ม โดยให้แต่ละกลุ่มศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐกัะ หมวด ๘ ซึ่งประกอบด้วย โลกธรรม ๘ และมรรคมีองค์ ๘ จากใบความรู้ที่ ๗

๓. นักเรียนแต่ละกลุ่มช่วยกันสรุปและยกตัวอย่างหลักธรรมโลกธรรม ๘ และมรรคมีองค์ ๘ ว่ามีอะไรบ้าง

ขั้นประยุกต์

๔. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอตามหัวข้อที่ตนเองได้รับมอบหมาย เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีครูคอยให้คำแนะนำและเพิ่มเติมความรู้ตามสมควร
๕. นักเรียนในแต่ละกลุ่มตอบคำถามตามใบกิจกรรมที่ ๗
๖. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปหลักธรรมโลกธรรม ๘ และมรรคมีองค์ ๘
๗. สุ่มนักเรียนแสดงบทบาทสมมติการปฏิบัติตามหลักธรรม และชื่นชมผลงานกลุ่มที่แสดงได้ดีที่สุด

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐกะ หมวด ๘	ใบกิจกรรมที่ ๗

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ใบความรู้ที่ ๗ เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐกะ หมวด ๘
๒. ใบกิจกรรมที่ ๗
๓. วีดิทัศน์

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือวัด	เกณฑ์การประเมิน
๑. อธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐกะ หมวด ๘ ได้	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมินผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงานใบกิจกรรมที่ ๗

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๔-๕ คะแนน	๒-๓ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๒	ตอบคำถามได้ถูกต้องตรงประเด็น	ตอบคำถามได้ถูกต้องตรงประเด็นเป็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามได้ถูกต้องตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๖ คะแนนขึ้นไป
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๕ คะแนนลงมา

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับได้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๗
หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐฐกะ หมวด ๘
ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๒ ข้อ (๑๐ คะแนน)

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของโลกธรรม ๘

.....
.....
.....

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของมรรคมืองค์ ๘

.....
.....
.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๗

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐธัมม หมวด ๘

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของโลกธรรม ๘

ตอบ **โลกธรรม** แปลว่า ธรรมที่ครอบงำสัตว์โลก หมายถึง หลักธรรมดาของโลก มีอยู่คู่กับโลก ซึ่งมีมนุษย์ในโลกจำต้องประสบด้วยกันทุกคน ไม่มีใครหนีพ้นไปได้ ไม่ว่าจะต้องการหรือไม่ต้องการก็ตาม มี ๘ อย่าง คือ **๑. มีลาภ** หมายถึง การได้ทรัพย์สินสิ่งของตามที่ปรารถนา **๒. ไม่มีลาภ** หมายถึง การไม่ได้สิ่งที่ต้องการหรือการเสื่อมจากสิ่งที่ได้มาแล้ว **๓. มียศ** หมายถึง การมีตำแหน่งหน้าที่ที่ชอบใจ **๔. ไม่มียศ** หมายถึง การไม่ได้ตำแหน่งหน้าที่หรือการเสื่อมจากตำแหน่งหน้าที่ที่ได้แล้ว **๕. นิินทา** หมายถึง การถูกตำหนิติเตียน การถูกนิินทาวว่าร้ายลับหลัง **๖. สรรเสริญ** หมายถึง การได้รับคำพรรณนาคุณความดี การได้รับยกย่องเชิดชูเกียรติคุณ **๗. สุข** หมายถึง ความสบายกายและสบายใจ **๘. ทุกข์** หมายถึง ความไม่สบายกายและไม่สบายใจ

การปฏิบัติ ให้เราถือเสียว่าสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นธรรมดา ขอให้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบไว้

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของมรรคมีองค์ ๘

ตอบ **มรรค** แปลว่า ทาง หมายถึง ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เป็นข้อปฏิบัติที่พอดี ไม่หย่อนไม่ตึงเกินไป ข้อปฏิบัติแต่ละข้อ เรียกว่า องค์ มีอยู่ ๘ องค์ จึงเรียกว่า มรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. **สัมมาทิฐิ** ความเห็นชอบ หมายถึง ความเห็นที่ถูกต้อง ปัญญาที่แจ่ม
 ๒. **สัมมาสังกัปปะ** ความดำริชอบ หมายถึง ความดำริที่ถูกต้อง ความดำริในการพรากออกจากกาม การไม่ผูกพยาบาท และในการไม่เบียดเบียนผู้อื่น
 ๓. **สัมมาวาจา** การเจรจาชอบ หมายถึง การพูดที่ถูกต้อง การพูดที่ปราศจากวจีทุจริต
 ๔. **สัมมากัมมันตะ** การงานชอบ หมายถึง การทำงานที่ถูกต้อง ไม่มีโทษ ปราศจากกายทุจริต
 ๕. **สัมมาอาชีวะ** การเลี้ยงชีพชอบ หมายถึง การเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง ประกอบแต่อาชีพสุจริต
 ๖. **สัมมาวายามะ** ความพยายามชอบ หมายถึง ความเพียรพยายามที่ถูกต้อง
 ๗. **สัมมาสติ** ความระลึกชอบ หมายถึง ความระลึกที่ถูกต้อง
 ๘. **สัมมาสมาธิ** ความตั้งใจชอบ หมายถึง ความตั้งใจมั่นที่ถูกต้อง
- การปฏิบัติ** เราต้องเรียนรู้ให้แจ้ง คิดในทางที่ดี พุดในสิ่งที่ถูกต้อง ทำงานที่สุจริต และมีความตั้งใจจริง

ใบความรู้ที่ ๗

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในอัฐฐกะ หมวด ๘

อัฐฐกะ หมวด ๘

โลกธรรม ๘

๑. มีลาภ	๒. ไม่มีลาภ
๓. มียศ	๔. ไม่มียศ
๕. นินทา	๖. สรรเสริญ
๗. สุข	๘. ทุกข์

อธิบาย

โลกธรรม แปลว่า ธรรมที่ครอบงำสัตว์โลก หมายถึง หลักธรรมตาของโลก มีอยู่คู่กับโลก ซึ่งมนุษย์ในโลกจำต้องประสบด้วยกันทุกคน ไม่มีใครหนีพ้นไปได้ ไม่ว่าจะต้องการหรือไม่ต้องการก็ตาม มี ๘ อย่าง คือ

๑. **มีลาภ** หมายถึง การได้ทรัพย์สินสิ่งของตามที่ปรารถนา
๒. **ไม่มีลาภ** หมายถึง การไม่ได้สิ่งที่ต้องการหรือการเสื่อมจากสิ่งที่ได้มาแล้ว
๓. **มียศ** หมายถึง การมีตำแหน่งหน้าที่ที่ชอบใจ มี ๓ อย่าง คือ ๑) อีสริยยศ ได้แก่ ความเป็นใหญ่ มีอำนาจเหนือผู้อื่น ๒) เกียรติยศ ได้แก่ การมีชื่อเสียงดังกาม ๓) บริวารยศ ได้แก่ การมีบริวารแวดล้อม
๔. **ไม่มียศ** หมายถึง การไม่ได้ตำแหน่งหน้าที่หรือการเสื่อมจากตำแหน่งหน้าที่ที่ได้แล้ว
๕. **นินทา** หมายถึง การถูกตำหนิติเตียน การถูกนินทาว่ำร้ายลับหลัง
๖. **สรรเสริญ** หมายถึง การได้รับคำพรรณนาคุณความดี การได้รับยกย่องเชิดชูเกียรติคุณ
๗. **สุข** หมายถึง ความสบายกายและสบายใจ เช่น มีร่างกายแข็งแรง มีสุขภาพจิตดี

เป็นต้น

๘. **ทุกข์** หมายถึง ความไม่สบายกายและไม่สบายใจ เช่น มีสุขภาพกายทรุดโทรม มีจิตใจเศร้าหมอง เป็นต้น

โลกธรรมนั้น แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ

๑. **อิฏฐารมณ์** อารมณ์ที่น่าปรารถนา ที่คนทั่วไปต้องการ ได้แก่ มีลาภ มียศ สรรเสริญ และสุข
๒. **อนิฏฐารมณ์** อารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา ที่คนทั่วไปไม่ต้องการ ได้แก่ ไม่มีลาภ ไม่มียศ นินทา และทุกข์

โลกธรรมทั้ง ๘ อย่างนี้ ย่อมเกิดขึ้นแก่ปุถุชนและอริยชน แต่ที่แตกต่างกัน คือ ปุถุชนเมื่อประสบโลกธรรม ย่อมไม่เข้าใจสภาพตามความเป็นจริง จึงลุ่มหลงเพลิดเพลิน ยินดียินร้าย ปลอ่ยให้โลกธรรมเข้าครอบงำอำยิจิตใจ พุยุบเรื่อยไปตามโลกธรรม ทั้งที่เป็นอภิวุทธมณเฑาะและอนิภูทุฐมณเฑาะ จึงไม่พ้นจากควมทุทุข์ ควมโศกเศร้้าเสียใจ ส่วนอริยชน เมื่อประสบโลกธรรม ย่อมพิจารณาเห็นว่าโลกธรรมเหล่านั้เกิดขึ้นแล้ว ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุทุข์ มีความเปลี่ยนแปรเป็นธรรมดา จึงไม่ลุ่มหลงมัวเมาในอภิวุทธมณเฑาะ และไม่เศร้้าโศกเสียใจในอนิภูทุฐมณเฑาะ เพราะมีสตรูรู้เท่าทันตามควมเป็นจริง

ในโลกธรรม ๘ ประการนี้ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ควรพิจารณาว่า สิ่งนี้เกิดขึ้นแล้วแก่เรากั้แต่ว่ามันไม่เที่ยง เป็นทุทุข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรรู้ตามที่เป็นจริง อย่าให้มันครอบงำจิตได้ คือ อย่ายินดีในส่วนที่ปรารณา อย่ายินดีในส่วนที่ไม่ปรารณา

ผู้ประสบโลกธรรม ๘ อย่างนี้ แล้วไม่ยินดีในฝ่่ายอภิวุทธมณเฑาะ และไม่ยินดีในฝ่่ายอนิภูทุฐมณเฑาะ ย่อมถึงควมเจริญงอกงามไพบุลยัในธรรม เป็นมงคลแห่งชีวิตอันสูงสุด ดังที่พระพุทธรองคั้ตรัสไว้ในมงคลสุดตราว่า “จิตของผู้ถูกโลกธรรม ๘ ครอบงำแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหว ไม่เศร้้าโศก ปราศจากกิเลสจูลี ปลอดโปร่ง นับเป็นมงคลสูงสุด”

มรรคมีองคั้ ๘

๑. สั้มมาทิภูทุฐิ	ปัญญานันเห็นชอบ คือ เห็นอริยสัจ ๔
๒. สั้มมาสังกัปะปะ	ดำริชอบ คือ ดำริจะออกจากกาม ๑ ดำรินอนันไม่พยาบาท ๑ ดำรินอนันไม่เปียดเปียนผู้อื่น ๑
๓. สั้มมาวาจา	เจรจาชอบ คือ เว้นจากวจิทุจริต ๔
๔. สั้มมากั้มนันตะ	ทำกรงานชอบ คือ เว้นจากกายทุจริต ๓
๕. สั้มมาอาชีวะ	เลีียงชีวิตชอบ คือ เว้นจากควมเลีียงชีวิตโดยทางที่ผิด
๖. สั้มมาวายามะ	เพียรชอบ คือ เพียรในที่ ๔ สถาน
๗. สั้มมาสติ	ระลึกชอบ คือ ระลึกในสติปัญญานันทั้ง ๔
๘. สั้มมาสมาธิ	ตั้งใจไว้ชอบ คือ เจริญณานันทั้ง ๔

อธิบาย

มรรค แปลว่า ทาง หมายถึง ทางปฏิบัติให้ถึงควมดับทุทุข์ เป็นข้อปฏิบัติที่พอดี ไม่หย่อนไม่ตึงเกินไป ข้อปฏิบัติแต่ละข้อ เรียกว่า องคั้ มีอยู่ ๘ องคั้ จึงเรียกว่า มรรคมีองคั้ ๘ ได้แก่

๑. สั้มมาทิภูทุฐิ ความเห็นชอบ หมายถึง ความเห็นที่ถูกต้อง ปัญญารู้แจ้งในอริยสัจ ๔ คือ ทุทุข์ สมุทุทัย นิโรธ และมรรค ปัญญารู้แจ้งในไตรลั้กษณั้ ในปฏิจจสมุปะปาบาท

๒. สั้มมาสังกัปะปะ ความดำริชอบ หมายถึง ความดำริที่ถูกต้อง ความดำรินันการพรากออกจากกาม การไม่ผูกพยาบาท และนันการไม่เปียดเปียนผู้อื่น

๓. **สัมมาวาจา การเจรจาชอบ** หมายถึง การพูดที่ถูกต้อง การพูดที่ปราศจากวจีทุจริต ๔ อย่าง คือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ

๔. **สัมมากัมมันตะ การงานชอบ** หมายถึง การทำงานที่ถูกต้อง ไม่มีโทษ ปราศจาก กายทุจริต ๓ อย่าง คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ และไม่ประพฤตินอกในกาม

๕. **สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ** หมายถึง การเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง ประกอบแต่อาชีพ สุจริต งดเว้นจากมิถฉาชีพที่ผิดศีลธรรม ผิดกฎหมาย มีโทษทั้งทางโลกและทางพุทธบัญญัติ

๖. **สัมมาวายามะ ความพยายามชอบ** หมายถึง ความเพียรพยายามที่ถูกต้อง ความเพียรพยายามในสัมมัปธาน ๔ คือ เพียรระวังไม่ให้บาปอกุศลเกิดขึ้น เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรให้บุญกุศลเกิดขึ้น และเพียรรักษาบุญกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว

๗. **สัมมาสติ ความระลึกชอบ** หมายถึง ความระลึกที่ถูกต้อง ความระลึกไปในสติปัฏฐาน ๔ คือ กาย เวทนา จิต และธรรม

๘. **สัมมาสมาธิ ความตั้งใจชอบ** หมายถึง ความตั้งใจมั่นที่ถูกต้อง ความตั้งใจมั่นในการ เจริญฌาน ๔ คือ ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน

มรรคมีองค์ ๘ นี้ เรียกอีกอย่างว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง ข้อปฏิบัติ อย่างกลาง ๆ พอดี ๆ ไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป ไม่เกี่ยวข้องกับทางสุดโต่ง ๒ อย่าง คือ กามสุขัลลิก กานุโยค และอัตตกิลมกานุโยค เป็นปฏิปทานำไปสู่จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน สงเคราะห์เข้าในไตรสิกขา ดังนี้

๑) สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สงเคราะห์เข้าใน ปัญญาสิกขา

๒) สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สงเคราะห์เข้าใน สीलสิกขา

๓) สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สงเคราะห์เข้าใน จิตตสิกขา

ในองค์มรรคทั้ง ๘ นั้น เห็นชอบ ดำริชอบ สงเคราะห์เข้าในปัญญาสิกขา เจริญชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีวิตชอบ สงเคราะห์เข้าในศีลสิกขา พยายามชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ สงเคราะห์เข้าใน จิตตสิกขา

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๘

ธรรมศึกษาชั้นตรี สาระการเรียนรู้วิชาธรรม

เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ จตุกกะ

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๑ รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ จตุกกะ

๓. สาระสำคัญ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ จตุกกะ เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยการปฏิบัติตน ให้เป็นคนดีและการคบมิตร ประกอบด้วย กรรมกิเลส คือ กรรมเครื่องเศร้าหมอง ๔ อย่าง ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง มิตรปฏิรูป คือ มิตรเทียม ๔ จำพวก มิตรแท้ ๔ จำพวก สังคหวัตถุ ๔ และธรรมของฆราวาส ๔ หากบุคคลยึดมั่นและปฏิบัติได้จะทำให้ เป็นคนดีตลอดถึงเลือกคบมิตรที่ดีแล้วจะอยู่ในสังคมด้วยความมีความสุข

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ จตุกกะ ได้
๒. นักเรียนบอกแนวปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ จตุกกะ ได้

๕. สาระการเรียนรู้/เนื้อหา

- กรรมกิเลส คือ กรรมเครื่องเศร้าหมอง ๔ อย่าง
- ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง
- มิตรปฏิรูป คือ มิตรเทียม ๔ จำพวก
- มิตรแท้ ๔ จำพวก
- สังคหวัตถุ ๔
- ธรรมของฆราวาส ๔

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. นำข่าวและเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันมาเล่าให้นักเรียนฟัง หลังจากนั้นสนทนาเกี่ยวกับ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ จตุกกะ โดยใช้คำถามเพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการคิด และเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

- นักเรียนเคยเรียนเรื่องหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ จตุกกะ บ้างหรือไม่ อย่างไร
- หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ จตุกกะ มีอะไรบ้าง

- นักเรียนเคยได้ยินได้เห็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิธิปฏิบัติ จตุกกะ จากที่ไหนบ้าง

ขั้นฝึก

๒. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๓ กลุ่ม โดยให้แต่ละกลุ่มศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิธิปฏิบัติ จตุกกะ ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มที่ ๑ กรรมกิเลส คือ กรรมเครื่องเศร้าหมอง ๔ อย่าง ทัฎฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง กลุ่มที่ ๒ มิตรปฏิรูป คือ เทียมมิตรคน ๔ จำพวก มิตรแท้ ๔ จำพวก และกลุ่มที่ ๓ สังคหัตถ ๔ ธรรมของฆราวาส ๔ จากใ้บทความที่ ๘

๓. นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์ อภิปราย สรุปความรู้จากเรื่องที่อ่าน ตามความเข้าใจของกลุ่ม

ขั้นประยุกต์

๔. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอตามหัวข้อที่ตนเองได้รับมอบหมาย เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๕. ครูเพิ่มเติมความรู้ในประเด็นที่ไม่สมบูรณ์ เพื่อเป็นแนวทางนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๖. นักเรียนในแต่ละกลุ่มตอบคำถามตามใบกิจกรรมที่ ๘

๗. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปแนวปฏิบัติตนตามหลักธรรมดังกล่าว เพื่อเป็นแนวทางนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๗. การระงาน/ชิ้นงาน

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิธิปฏิบัติ จตุกกะ	ใบกิจกรรมที่ ๘

๑. ใบความรู้ที่ ๘ เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิธิปฏิบัติ จตุกกะ

๒. ใบกิจกรรมที่ ๘

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือวัด	เกณฑ์การประเมิน
๑. อธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิธิปฏิบัติ จตุกกะ ได้ ๒. บอกแนวปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิธิปฏิบัติ จตุกกะ ได้	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมินผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงานใบกิจกรรมที่ ๘

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๖	ตอบคำถามได้ถูกต้องตรงประเด็น	ตอบคำถามได้ถูกต้องตรงประเด็นเป็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามได้ถูกต้องตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๑๑ คะแนนขึ้นไป
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๑๐ คะแนนลงมา

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับได้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๘
หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ จตุกกะ
 ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....
 ชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....
 ชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๖ ข้อ (๑๘ คะแนน)

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของกรรมกิเลส คือ กรรมเครื่องเศร้าหมอง ๔ อย่าง

.....

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง

.....

๓. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของมิตรปฏิรูป คือ มิตรเทียม ๔ จำพวก

.....

๔. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของมิตรแท้ ๔ จำพวก

.....

๕. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของสังคหวัตถุ ๔

.....

๖. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของธรรมของฆราวาส ๔

.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๘

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ จตุกกะ

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของกรรมกิเลส คือ กรรมเครื่องเศร้าหมอง ๔ อย่าง

ตอบ กรรมกิเลส แปลว่า กรรมเครื่องเศร้าหมอง หมายถึง การกระทำที่เป็นเหตุให้บุคคลผู้กระทำเศร้าหมอง ไม่ผ่องใสสะอาดบริสุทธิ์ เป็นคนผู้น่ารังเกียจที่สุด มี ๔ อย่าง คือ **๑. ปาณาติบาต** การทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป คือ การฆ่ามนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน รวมถึงการทำร้ายเบียดเบียนผู้อื่น **๒. อทินนาทาน** การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ หรือการลักขโมยด้วยวิธีการต่าง ๆ ไม่ละเมิดลิขสิทธิ์ กรรมสิทธิ์ ทรัพย์สินของคนอื่น **๓. กาเมสุ มิจฉาจาร** ความประพฤติดีในกาม หมายถึง การประพฤติดีล่วงประเวณีในชายหญิงที่มีเจ้าของหวงแหน **๔. มุสาวาท** การพูดเท็จ หมายถึง การพูดโกหกหลอกลวง บิดเบือนจากความจริง

การปฏิบัติ เราต้องไม่ฆ่าสัตว์หรือทำร้ายผู้อื่น ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติดีประเวณี และไม่พูดโกหก

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง

ตอบ ทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขในปัจจุบันชาติ มี ๔ อย่าง คือ **๑. อุฏฐานสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยความหมั่น หมายถึง ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต **๒. อารักขสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยการรักษา หมายถึง รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์ที่ตนหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม **๓. กัลยาณมิตตตา** ความมีเพื่อนเป็นคนดี หมายถึง รู้จักเลือกเสวนาคบหาแต่คนดี มีศรัทธาศีล จาคะ ปัญญา และไม่คบค้าเสวนากับคนชั่ว **๔. สมชีวิตา** ความเลี้ยงชีวิตตามสมควร หมายถึง รู้จักดำรงชีวิตที่พอดี รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายแล้วเลี้ยงชีวิตแต่พอดี

การปฏิบัติ เราต้องขยันหมั่นเพียร ใช้จ่ายไม่ฟุ้งเฟ้อ คบแต่คนดี และรู้วิธีการวางแผนชีวิต

๓. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของมิตรปฏิรูป คือ เทียมมิตรคน ๔ จำพวก

ตอบ มิตรปฏิรูป คือ คนเทียมมิตร คนที่พึงทราบว่าเป็นศัตรูผู้มาในร่างของมิตร มี ๔ จำพวก คือ **๑. คนปกอลอก** คือ คนที่มุ่งจะถือเอาของเพื่อนไปอย่างเดียว **๒. คนดีแต่พูด** คือ คนผู้กระทำเพียงคำพูดเท่านั้น แต่ไม่ลงมือกระทำ **๓. คนหัวประจบ** คือ คนที่มีกค้อยตามเพื่อนที่จะให้ผลประโยชน์แก่ตนได้ **๔. คนชักชวนในทางฉิบหาย** คือ คนผู้ชักชวนในทางเสื่อมแห่ง โภคทรัพย์ทั้งหลาย ทำให้ชีวิตเสียหายล่มจม

การปฏิบัติ เราไม่พึงคบมิตรที่ปกอลอก ดีแต่พูด หัวประจบ และชวนไปในทางฉิบหาย
แนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นตรี วิชาธรรม

๔. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของมิตรแท้ ๔ จำพวก

ตอบ มิตรแท้ คือ มิตรมีใจดี มิตรที่จริงใจมีความสนิทชิดเชื้อเอื้ออาทรต่อกัน นับว่า เป็นกัลยาณมิตร และควรคบค้าสมาคมกับมิตรเหล่านี้ มีอธิบายดังนี้ **๑. มิตรมีอุปการะ** คือ มิตรที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลในสถานการณ์ต่าง ๆ **๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์** คือ มิตรผู้อยู่ด้วยตลอด ไม่ทอดทิ้ง เวลาเพื่อนมีสุขก็สุขด้วย พลอยยินดีด้วย เวลาเพื่อนมีความทุกข์ ก็พลอยทุกข์ด้วย ประหนึ่งว่าทุกข์ของเพื่อนคือทุกข์ของตน **๓. มิตรแนะนำประโยชน์** คือ มิตรผู้คอยแนะนำ พร่ำสอนในสิ่งที่เป็นสารประโยชน์ เป็นไปเพื่อความเจริญก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต **๔. มิตรมีความรักใคร่** คือ มิตรที่มีน้ำใจไมตรี มีความรักใคร่ปรารถนาดี

การปฏิบัติ เราพึงเลือกคบมิตรที่คอยช่วยเหลือ ไม่ทอดทิ้งแม้ยามเรามีทุกข์ แนะนำทางดี และมีน้ำใจไมตรีที่ดี

๕. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของสังคหัตถ์ ๔

ตอบ สังคหัตถ์ แปลว่า ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว หมายถึง หลักธรรมเครื่องสงเคราะห์กันและกัน ที่ยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่คนไว้ในสามัคคี มี ๔ อย่าง คือ **๑. ทาน** คือ การให้ การแบ่งปันสิ่งของแก่ผู้อื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ **๒. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ** คือ การพูดด้วยวาจาเป็นที่รัก ดุดตีมั่นใจ หรือซาบซึ้งใจ **๓. อตถจริยา** คือ ความประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น **๔. สมานัตตตา** คือ ความเป็นผู้วางตนได้เหมาะสม ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย

การปฏิบัติ เราต้องรู้จักแบ่งปันผู้อื่น พูดจาไพเราะ ประพฤติตนเป็นประโยชน์ และประพฤติตนเสมอต้นเสมอปลาย

๖. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของธรรมของฆราวาส ๔

ตอบ ฆราวาสธรรม แปลว่า ธรรมของฆราวาส หมายถึง ธรรมสำหรับการครองเรือน หรือหลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ อันนำไปสู่ความสุข ความเจริญ คือ มี ๔ อย่าง คือ **๑. สัจจะ** สัตย์ซื่อต่อกัน หมายถึง ความจริงใจซื่อตรงต่อกัน ไม่คดโกง ไม่หลอกลวงกันและกัน **๒. ทมะ** รู้จักข่มจิตของตน หมายถึง การฝึกฝนข่มใจ ฝึกนิสัยปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัยแก้ไขข้อบกพร่อง **๓. ขันติ** อุตทน หมายถึง มีความอดทนต่อการทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร **๔. จาคะ** สละให้ปันสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ปัน หมายถึง ความเสียสละ

การปฏิบัติ เราต้องมีความซื่อสัตย์ รู้จักข่มใจ ขยันหมั่นเพียร และรู้จักเสียสละ

ใบความรู้ที่ ๘

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในคิธิปฏิบัติ จตุกกะ

คิธิปฏิบัติ จตุกกะ

กรรมกิเลส คือ กรรมเครื่องเศร้าหมอง ๔ อย่าง

๑. ปาณาติบาต	การทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง
๒. อทินนาทาน	การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้
๓. กาเมสุ มิจฉาจาร	ความประพฤติดัดในกาม
๔. มุสาวาท	การพูดเท็จ

อธิบาย

กรรมกิเลส แปลว่า กรรมเครื่องเศร้าหมอง หมายถึง การกระทำที่เป็นเหตุให้บุคคลผู้กระทำเศร้าหมอง ไม่ผ่องใสสะอาดบริสุทธิ์ เป็นคนผู้น่ารังเกียจที่สุด มี ๔ อย่าง คือ

๑. ปาณาติบาต การทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป คือ การฆ่ามนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน รวมถึงการทำร้ายเบียดเบียนผู้อื่น ด้วยจิตใจโหดร้ายทารุณ ปาณาติบาตนี้ต้องละด้วยการมีเมตตากรุณา

๒. อทินนาทาน การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ หรือการลักขโมยด้วยวิธีการต่าง ๆ ไม่ละเมิดลิขสิทธิ์ กรรมสิทธิ์ ทรัพย์สินของคนอื่น อทินนาทานนี้ต้องละด้วยทานและการประกอบสัมมาชีพ เลี้ยงชีวิตในทางที่ถูกต้องชอบธรรม

๓. กาเมสุ มิจฉาจาร ความประพฤติดัดในกาม หมายถึง การประพฤติดัดล่วงประเวณี ในชายหญิงที่มีเจ้าของหวงแหน การเป็นหญิงหลายใจชายหลายคู่ คบขู้สูกชายหญิงที่ไม่ใช่คู่ครองของตน กาเมสุ มิจฉาจารนี้ต้องละด้วยความสำรวมในกามคุณ ยินดีในคู่ครองของตน

๔. มุสาวาท การพูดเท็จ หมายถึง การพูดโกหกหลอกลวง บิดเบือนจากความจริง มุสาวาทนี้ต้องละด้วยการรักษาสัจจะ พูดแต่คำจริง

กรรมกิเลส ๔ อย่างนี้ ตรงกับพฤติกรรมที่ว่าโหดร้าย มีอหิว ใจเร็ว และพูดปด ผู้ที่ทำแม้ข้อใดข้อหนึ่ง ชื่อว่าดำเนินชีวิตผิดจากครรลองคลองธรรมอันดีงามของมนุษย์ เป็นผู้เศร้าหมอง ผู้รู้ดีแต่ใจไม่มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต และมีอบายภูมิเป็นที่ไปในภพหน้า

กรรม ๔ อย่างนี้ นักปราชญ์ไม่สรรเสริญเลย

วิถุธรรมมีกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นในการประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีวิตที่ดีในการศึกษาเล่าเรียนก็ดี ในการทำธุระหน้าที่ของตนก็ดี

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ด้วย ความหมั่นไม่ให้เป็นอันตรายก็ดี รักษาการงานของตัวไม่ให้เสื่อมเสียไปก็ดี

๓. กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว

๔. สมชีวิตา ความเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ฝืดเคืองนัก
ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก

อธิบาย

ทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขในปัจจุบันชาตินี้มี ๔ อย่าง คือ

๑. **อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น** หมายถึง ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุบายวิธีสามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี ผู้ที่ขยันหมั่นเพียรเลี้ยงชีพด้วยปัญญา ย่อมประสบความสำเร็จได้โดยไม่ยาก ดังพุทธภาษิตว่า “ปฏิรูปการี จรูวา อุฏฐาตา วินทเต ธนั ผู้มีความหมั่นเอาธุระทำกิจเหมาะสม ย่อมหาทรัพย์ได้”

๒. **อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา** หมายถึง รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์ที่ตนหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสียไปเพราะทรัพย์สมบัติที่แสวงหาได้ หากไม่รู้จักเก็บรักษาไว้ด้วยดี ก็ย่อมหมดสิ้นไปแน่นอน

๓. **กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี** หมายถึง รู้จักเลือกเสวนาคบหาแต่คนดี มีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา และไม่คบค้าเสวนากับคนชั่ว คนผู้มีความประพฤติต่ำทราม การคบคนดีมีศีลธรรม ก็เหมือนการมีคนคอยคุ้มครองรักษาในที่มียกอันตราย เหมือนมีประทีปแสงสว่างในที่มืดมืด ส่วนการคบคนชั่ว ไม่มีศีลธรรม ก็เหมือนการจุดไฟเผาเรือนตนเอง เพราะคนช้วนำแต่ภัยพิบัติมาให้

๔. **สมชีวิตา ความเลี้ยงชีวิตตามสมควร** หมายถึง รู้จักดำรงชีวิตที่พอดี รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายแล้วเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือยจนเกินไป รู้จักประหยัดเก็บออมไว้ใช้ชีวิตให้พอเหมาะกับฐานะความเป็นอยู่ของตนเอง

ธรรม ๔ อย่างนี้ เรียกเต็มว่า ทิวฐธัมมิกัตถสังวัตตินิกัณโถกรรม ย่อให้จำง่ายว่า อุ. อา. ก. ส. เรียกหัวใจเศรษฐี ผู้ที่ปฏิบัติธรรม ๔ อย่างนี้ คือ ขยันหา รักษาดี มีกัลยาณมิตร เลี้ยงชีวิตแต่พอเหมาะ ย่อมมีชีวิตที่สมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ ลาภ ยศ สรรเสริญ และมีมิตรไมตรีในปัจจุบันชาตินี้

มิตรปฏิรูป คือ มิตรเทียม ๔ จำพวก

๑. คนปอกลอก	๒. คนดีแต่พูด
๓. คนหัวประจบ	๔. คนชักชวนในทางฉิบหาย

อธิบาย

มิตรปฏิรูป คือ คนเทียมมิตร คนที่ฟังทราบว่าเป็นศัตรูผู้มาในร่างของมิตร หรือ อมิตร ในสิ่งกาลกสุตระ พระพุทธองค์ทรงแสดงมิตรเทียม มิตรแท้ แก่สิ่งกาลกมาณพผู้มีปกตินอบน้อมนทิส ๖ ตามคำสั่งของบิดา คนเทียมมิตร มี ๔ จำพวก คือ

๑. คนปอกลอก มีลักษณะ ๔ อย่าง

- ๑) คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว
- ๒) เสียให้น้อย คิดเอาให้ได้มาก
- ๓) เมื่อมีภัยแก่ตัว จึงรีบทำกิจของเพื่อน
- ๔) คบเพื่อน เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ของตัวฝ่ายเดียว

อธิบาย

คนปอกลอก คือ คนที่มุ่งจะถือเอาของเพื่อนไปอย่างเดียว มีลักษณะ ๔ อย่าง คือ

๑) **คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว** คือ คนผู้มีมือเปล่ามาแล้ว นำเอาของอย่างใดอย่างหนึ่งไปโดยข้างเดียว มีนิสัยหนักไปในทางเห็นแก่ตัว มิได้คิดถึงประโยชน์ของผู้อื่นว่าจะได้รับความเสียหายจากการกระทำของตนแต่อย่างใด

๒) **เสียให้น้อย คิดเอาให้ได้มาก** คือ ให้ของอย่างใดอย่างหนึ่งแต่น้อย แล้วปรารถนาของมากจากเขา เป็นคนเอาเปรียบคน คบกับใครไม่ยอมขาดทุน

๓) **เมื่อมีภัยแก่ตัว จึงรีบทำกิจของเพื่อน** คือ เมื่อภัยเกิดขึ้นแก่ตน จึงทำกิจนั้น ๆ เหมือนทาสของเขา คนประเภทนี้ไม่ทำกิจในกาลทั้งปวง เมื่อภัยเกิดขึ้นเท่านั้นจึงทำ ไม่ทำด้วยความรัก ไม่ทำด้วยความเต็มใจทำเพียงเพื่อให้ตนเองรอดพ้นจากความผิดจากภัยเท่านั้น

๔) **คบเพื่อน เพราะเห็นแก่ประโยชน์ของตนฝ่ายเดียว** คือ คบเพราะรู้ว่าตนจะได้ผลประโยชน์ จากเพื่อน ๓ ทาง คือ กำลังทรัพย์ กำลังกาย และกำลังความคิด

๒. คนดีแต่พูด มีลักษณะ ๔ อย่าง

- ๑) เก็บเอาของที่ล่วงแล้วมาปราศรัย
- ๒) อ้างเอาของที่ยังไม่มีมาปราศรัย
- ๓) สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้
- ๔) ออกปากฟังมิได้

อธิบาย

คนดีแต่พูด คือ คนผู้กระทำเพียงคำพูดเท่านั้น แต่ไม่ลงมือกระทำ มีลักษณะ ๔ อย่าง คือ

๑) **เก็บเอาของที่ล่วงแล้วมาปราศรัย** คือ คนดีแต่พูด มักอ้างเหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้วว่าตนจะทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ให้แต่ไม่ได้ทำ เช่นว่า ทำไม่ฟังมา เมื่อวันนั้นทำไม่ไม่มา เราเตรียมวัตถุสิ่งของไว้ให้ท่านเรียบร้อยแล้ว นั่งรอคอยท่าน แต่ก็ไม่เห็นท่านมา เป็นต้น

๒) **อ้างเอาของที่ยังไม่มีมาปราศรัย** คือ คนดีแต่พูด ย่อมพูดเหมือนจะสงเคราะห์ด้วยสิ่งที่ยังมาไม่ถึงอย่างนี้ว่า ในวันข้างหน้าถ้ากิจการของเราประสบความสำเร็จ เราจะให้ความช่วยเหลือท่าน เป็นต้น

๓) สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้ คือ คนดีแต่พูด มักพูดว่าเราจะให้สิ่งของเหมาะสมแก่ท่าน ของที่ท่านชอบใจ แต่เมื่อให้กลับไม่เป็นของตามที่พูดไว้ หรือให้ของที่ไร้ประโยชน์มิได้

๔) ออกปากฟังไม่ได้ คือ คนดีแต่พูด เมื่อเพื่อนมีธุระจำเป็นเกิดขึ้น ออกปากขอความช่วยเหลือก็แสดงความขัดข้อง โดยอ้างแต่เหตุขัดข้อง เช่น เมื่อเพื่อนพูดว่า เราต้องการใช้รถไปทำธุระจำเป็น ทั้งที่รถสภาพดีอยู่ แต่ก็พูดว่าน่าจะเสียดายจริง รถของเราเสียกำลังซ่อมอยู่ เป็นต้น

๓. คนหัวประจบ มีลักษณะ ๔

- ๑) จะทำชั่วก็คล้อยตาม
- ๒) จะทำดีก็คล้อยตาม
- ๓) ต่อหน้าว่าสรรเสริญ
- ๔) กลับหลังตั้งนินทา

อธิบาย

คนหัวประจบ คือ คนที่มักคล้อยตามเพื่อนที่จะให้ผลประโยชน์แก่ตนได้ มีลักษณะ ๔ อย่างตามหัวข้อที่ตั้งไว้ โดยคนหัวประจบ ๒ ประเภทแรก แสดงให้เห็นถึงความเป็นคนโลเล ฟังไม่ได้ จะทำตามใจเพื่อนทุกอย่าง แม้ให้ทำความชั่วก็ทำตาม แม้เมื่อเพื่อนพูดว่า พวกเราจะไปลักทรัพย์กัน คนหัวประจบจะไม่คัดค้านห้ามปรามแต่กลับสนับสนุนส่งเสริม แม้ในการทำดีก็คล้อยตาม จะตามใจไม่ขัดเพื่อนทุกอย่างเช่นกัน

ส่วน ๒ ประเภทหลัง มีลักษณะเป็นคนกลับกลอก ตรงกับคำที่ว่า “ต่อหน้ามะพลับ กลับหลังตะโก หรือ หน้าไหว้หลังหลอก” เมื่ออยู่ต่อหน้าเพื่อนก็จะยกแต่ความดีขึ้นพูดสรรเสริญ มิได้มีความจริงใจอย่างที่พูด ครั้นพอกลับหลังก็พูดเอาแต่เรื่องไม่ดี ซึ่งจริงบ้างไม่จริงบ้างมานินทาว่าร้าย

๔. คนชักชวนในทางฉิบหาย มีลักษณะ ๔

- ๑) ชักชวนดื่มน้ำเมา
- ๒) ชักชวนเที่ยวกลางคืน
- ๓) ชักชวนให้มัวเมาในการเล่น
- ๔) ชักชวนเล่นการพนัน

อธิบาย

คนชักชวนในทางฉิบหาย คือ คนผู้ชักชวนในทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ทั้งหลาย ทำให้ชีวิตเสียหายล่มจม มีลักษณะ ๔ อย่าง คือ

๑) ชักชวนดื่มน้ำเมา คือ ชักชวนไปดื่มสุราเมรัยของมีนเมา อันทำให้ประมาทขาดสติ แล้วไปก่อความชั่วต่าง ๆ ตามมาอีกเป็นอันมาก

๒) **ชักชวนเที่ยวกลางคืน** คือ ชักชวนกันเที่ยวระเริงสนุกสนานในเวลาค่ำคืน ซึ่งเป็นเวลาพักผ่อนของคนโดยทั่วไป พากันไปเที่ยวเตร่ตามสถานบันเทิง

๓) **ชักชวนให้มัวเมาในการเล่น** คือ ชักชวนกันไปดูการแสดงมหรสพต่าง ๆ มากเกินไป หามรุ่งหามค่ำ จนไม่มีเวลาพักผ่อน ทำให้เกิดโทษแก่ร่างกายและชีวิตตามมาอย่างแน่นอน

๔) **ชักชวนเล่นการพนัน** คือ ชักชวนกันไปตามสถานการพนัน บ่อน คาสีโน เพื่อเล่นไพ่ ไฮโล ถั่ว ม้า มวย หวย การพนันทางด้านกีฬา มีการพนันบอล เป็นต้น เป็นเหตุให้เสียทรัพย์สินเงินทอง บ้าน ที่ดิน และสิ่งมีค่าอื่น ๆ จนหมดเนื้อหมดตัว

มิตรปฏิรูป คือ มิตรเทียม (หรือคนเทียมมิตร) ไม่ใช่มิตรแท้ หรือเพื่อนไมตรี ซึ่งมีลักษณะดังกล่าวมานี้ ไม่ควรคบ หากใครคบเขาก็เสื่อมเสีย เปรียบเหมือนปลาเน่า ใครถูกต้องก็พลอยเหม็นไปด้วย เพราะคนที่คบค้าสมาคมกับมิตรเทียม ย่อมมีแต่ความเสียหายล้มเหลวในชีวิต คนเทียมมิตรนั้นเป็นเหมือนเรือที่ไฟไหม้ คอยนำ แต่ภัยพิบัติมาให้ผู้ที่ทำตาม ก่อแต่ความเสียหายแห่งชีวิตอย่างใหญ่หลวงให้ เช่น พระเจ้าอชาตศัตรูที่คบหาสมาคมกับพระเทวทัตผู้เป็นมิตรชั่ว เชื่อฟังคำยุยงของพระเทวทัต จึงได้ทำปิตุฆาตอันเป็นอนันตริยกรรม เป็นเหตุให้ตัดอุบิสายแห่งโสดาปัตติผลที่จะพึงได้รับในชาตินั้น เพราะฉะนั้น ผู้หวังความเจริญในชีวิต ไม่ควรคบคนชั่วมิตรเทียมเป็นอันขาด ควรหลีกเลี่ยงเสียให้ห่างไกล

มิตรแท้ ๔ จำพวก

๑. มิตรมีอุปการะ
๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์
๓. มิตรแนะนำประโยชน์
๔. มิตรมีความรักใคร่

มิตร ๔ จำพวกนี้ เป็นมิตรแท้ ควรคบ

อธิบาย

มิตรแท้ คือ มิตรมีใจดี มิตรที่จริงใจมีความสนิทชิดเชื่อเอื้ออาทรต่อกัน นับว่าเป็นกัลยาณมิตร และควรคบค้าสมาคมกับมิตรเหล่านี้ มีอธิบายดังนี้

๑. มิตรมีอุปการะ มีลักษณะ ๔ อย่าง
 - ๑) ป้องกันเพื่อนผู้ประมาทแล้ว
 - ๒) ป้องกันทรัพย์สมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว
 - ๓) เมื่อมีภัย เป็นที่พึ่งพำนักได้
 - ๔) เมื่อมีธุระ ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก

อธิบาย

มิตรมีอุปการะ คือ มิตรที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลในสถานการณ์ต่าง ๆ มีลักษณะ ๔ อย่าง คือ

๑) ป้องกันเพื่อนผู้ประมาทแล้ว คือ มิตรมีอุปการะ เมื่อเห็นเพื่อนประมาท เผลอสติ ซึ่งจะก่อให้เกิดภัยอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เห็นเพื่อนดื่มน้ำเมาแล้วขาดสติ คิดว่าเมื่อเพื่อนเป็นอย่างนี้ใคร ๆ พึงทำร้ายหรือขโมยทรัพย์สินไป จึงดูแลใกล้ชิด และเมื่อได้สติก็ช่วยตักเตือน เป็นต้น

๒) ป้องกันทรัพย์สินสมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว คือ คอยป้องกันรักษาทรัพย์สินสมบัติของเพื่อน ผู้พลั้งเผลอ เช่น เพื่อนไปข้างนอก ไม่มีคนเฝ้าบ้าน โจรจะพึงลักของอย่างใดอย่างหนึ่งไป จึงช่วยสอดส่องดูแลป้องกันทรัพย์สินสมบัติของเพื่อนจากภัยต่าง ๆ เพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของเพื่อน เป็นต้น

๓) เมื่อมีภัย เป็นที่พึ่งพำนักได้ คือ เมื่อภัยอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น มิตรมีอุปการะ กล่าวว่ายากลำบาก เมื่อสหายเช่นเรายังอยู่ท่านจะกลัวอะไร แล้วขจัดภัยนั้นออกไป เป็นที่พึ่งพำนักได้ หรือ เมื่อเพื่อนมีภัยอันตรายก็สามารถช่วยระงับได้

๔) เมื่อมีธุระ ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก คือ เพิ่มทรัพย์ให้มากกว่าที่เพื่อนออกปากขอ เมื่อธุระที่ควรทำเกิดขึ้น มิตรมีอุปการะเห็นสหายมาหาตนแล้วด้วยต้องการใช้สอยทรัพย์ เพื่อระงับทุกข์ที่เกิดขึ้น ก็ยินดีออกทรัพย์ของตนช่วยเหลือด้วยความจริงใจ

๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มีลักษณะ ๔ อย่าง

- ๑) ขยายความลับของตนแก่เพื่อน
- ๒) ปิดความลับของเพื่อนไม่ให้แพร่งพราย
- ๓) ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ
- ๔) แม้ชีวิตก็อาจสละแทนได้

อธิบาย

มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ คือ มิตรผู้อยู่ด้วยตลอดไม่ทอดทิ้ง เวลาเพื่อนมีสุขก็สุขด้วย พลอยยินดีด้วย เวลาเพื่อนมีความทุกข์ ก็พลอยทุกข์ด้วย ประหนึ่งว่าทุกข์ของเพื่อนคือทุกข์ของตน มีลักษณะ ๔ อย่าง คือ

๑) ขยายความลับของตนแก่เพื่อน คือ ไม่บอกเรื่องอันควรปกปิดความลับของตนแก่คนอื่นแล้ว บอกแก่เพื่อนผู้เดียวเท่านั้น

๒) ปิดความลับของเพื่อนไม่ให้แพร่งพราย คือ รักษาความลับที่เพื่อนบอกแก่ตนไว้ โดยไม่บอกแก่คนอื่นให้รู้

๓) ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ คือ เมื่อภัยหรือความวิบัติเสียหายเกิดขึ้น ย่อมไม่ทอดทิ้งกัน อยู่เคียงข้างเสมอ

๔) แม้ชีวิตก็อาจสละแทนได้ คือ เมื่อเห็นว่าชีวิตเพื่อนมีประโยชน์ต่อส่วนรวม ก็สามารถสละชีวิตของตนแก่เพื่อนได้ เมื่อมีภัยเกิดขึ้นไม่คำนึงถึงชีวิตของตน คำนึงถึงความปลอดภัยของเพื่อนเป็นสำคัญ

๓. มิตรแนะนำประโยชน์ มีลักษณะ ๔ อย่าง

- ๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
- ๒) แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
- ๓) ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
- ๔) บอกทางสวรรค์ให้

อธิบาย

มิตรแนะนำประโยชน์ คือ มิตรผู้คอยแนะนำพร่ำสอนในสิ่งที่เป็นสารประโยชน์ เป็นไปเพื่อความเจริญก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต มีลักษณะ ๔ อย่าง คือ

๑) **ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว** คือ ห้ามปรามเพื่อนจากการทำความชั่ว เช่น ไม่ให้ประพฤติทุจริต ผิดศีลธรรม เป็นต้น

๒) **แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี** คือ แนะนำให้ประกอบความดี เช่น ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เป็นต้น

๓) **ให้ฟังในสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง** คือ ให้ฟังเรื่องที่ดีมีประโยชน์ ละเอียดย ทำให้ฉลาด ซึ่งยังไม่เคยฟัง

๔) **บอกทางสวรรค์ให้** คือ บอกวิธีปฏิบัติที่เป็นทางนำไปสู่สุคติโลกสวรรค์ เช่น คนที่ให้ทาน รักษาศีลอยู่เสมอ ย่อมเกิดในสวรรค์ เป็นต้น

๔. มิตรมีความรักใคร่ มีลักษณะ ๔ อย่าง

- ๑) ทุกข์ ทุกข์ด้วย
- ๒) สุข สุขด้วย
- ๓) ได้เถียงคนที่พูดติเตียนเพื่อน
- ๔) รับรองคนที่พูดสรรเสริญเพื่อน

อธิบาย

มิตรมีความรักใคร่ คือ มิตรที่มีน้ำใจไมตรี มีความรักใคร่ปรารถนาดี มีลักษณะ ๔ อย่าง คือ

๑) **ทุกข์ ทุกข์ด้วย** คือ เมื่อเห็นหรือได้ยินความสูญเสียบุตรภรรยาหรือบริวารชนของเพื่อน ก็รู้สึกเศร้าเสียใจไปด้วย โดยเห็นทุกข์ของเพื่อนเหมือนกับทุกข์ของตน

๒) **สุข สุขด้วย** คือ เมื่อได้เห็นหรือได้ยินว่าเพื่อนมีความสุข สมบูรณ์ด้วยโภคสมบัติ หรือการได้เป็นใหญ่ ก็พลอยยินดีชื่นชมไปด้วย ประหนึ่งว่าเป็นความสุขของตน

๓) **ได้เถียงคนที่พูดติเตียนเพื่อน** คือ เมื่อมีคนพูดติเตียนเพื่อนว่า มีรูปชั่วตัวดำ มีชาติตระกูลต่ำ หรือเป็นคนทุศีล ก็ห้ามคนที่กล่าวติเตียนเพื่อนไม่ให้พูดอย่างนั้น

๔) **รับรองคนที่สรรเสริญเพื่อน** คือ เมื่อมีคนพูดยกย่องเพื่อนว่า มีรูปงาม น่านับถือ มีชาติตระกูลดี เป็นคนดีมีศีลธรรม ก็สนับสนุนคนที่สรรเสริญเพื่อนของตน

มิตรแท้มีลักษณะ ๔ อย่างดังกล่าวมานี้ จัดเป็นกัลยาณมิตร คือมิตรที่ดี ควรคบ เพราะเป็นเหตุ แห่งความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต บุคคลโดยทั่วไป แม้จะมีเพื่อนหนึ่งคน แต่เป็นเพื่อนดี ย่อมดีกว่ามีเพื่อนเป็นร้อย แต่เป็นเพื่อนร้าย แน่นอนดังเกลือมีดที่เค็ม เพื่อนมีดีที่คุ้ม น้ำเค็มกว่าจะมาเป็นเกลือต้องผ่านกรรมวิธี จะมีเพื่อนดี ต้องมีการเลือกคบ เพื่อนดีต้องคอยแบ่งปันช่วยเหลือกัน ปรึกษาหารือกันได้ หรือใครมีปัญหาที่พูดคุยกันได้ ใครเหงาก็เข้าไปอยู่เป็นเพื่อน ใครไม่สบายก็ไปเยี่ยมเยียน คอยถามไถ่ไม่ทอดทิ้งกัน ดังคำประพันธ์ว่า “เห็นกันเมื่อยามป่วยไข้ ให้อภัยเมื่อยามมีทุกข์ ปลอดภัยในยามผิตหวัง เป็นพลังในยามอ่อนแอ”

สังคหวัตถุ ๔

๑. ทาน	ให้ปันสิ่งของของตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน
๒. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ	เจรจาจาที่อ่อนหวาน
๓. อตถจริยา	ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
๔. สมานัตตตา	ความเป็นคนมีตนเสมอ ไม่ถือตัว

อธิบาย

สังคหวัตถุ แปลว่า ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว หมายถึง หลักธรรมเครื่องสงเคราะห์กันและกัน ที่ยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่คนไว้ในสามัคคี มี ๔ อย่าง คือ

๑. **ทาน** คือ การให้ การแบ่งปันสิ่งของแก่ผู้อื่น เอื้อเพื่อเอื้อแผ่ เสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของแก่คนที่ควรให้ เช่น ผู้ใหญ่มีมารดาบิดา เป็นต้น มีเจตนาจงใจจะอนุเคราะห์ บุตรธิดา เป็นต้น บุตรธิดาเป็นต้นนั้นชื่อว่าเป็นคนที่มารดาบิดาควรให้ ตลอดถึงให้ความรู้ ให้คำแนะนำสั่งสอนเพื่อเตือนสติ และการให้อภัยแก่ผู้อื่น

๒. **ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ** คือ การพูดด้วยวาจาเป็นที่รัก ดูดต็มน้ำใจ หรือซาบซึ้งใจ ได้แก่ การกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรี และความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจงใจให้นิยมยอมตาม

๓. **อตถจริยา** คือ ความประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ได้แก่ การบำเพ็ญตนให้ เป็นคนมีประโยชน์ต่อผู้อื่น ขวนขวายช่วยเหลือกิจธุระของผู้อื่นโดยไม่นิ่งดูตาย ช่วยบำเพ็ญสาธารณะ ประโยชน์ของสังคม ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมผู้อื่นในทางจริยธรรมเพื่อแสดงอัธยาศัยไมตรี อันน่ารักน่านับถือ

๔. **สมานัตตตา** คือ ความเป็นผู้วางตนได้เหมาะสม ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติ สม่ำเสมอกันในคนทั่วไปโดยไม่ถือตัว คือไม่หยิ่งจองหองเมื่อได้ดีมีฐานะ และไม่ปล่อยตัว คือ

ไม่ประพฤติตัวต่ำต้อยน้อยหน้าลงมาจากเงินงาม แม้ในคราวสุขหรือทุกข์ก็ร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

สังคหัตถ์ทั้ง ๔ อย่างนี้ นับว่าเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจกันไว้ในโลก เหมือนสลักเพชรารถที่คุ้มครองที่แล่นไปอยู่ไว้ฉะนั้น ถ้าธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจเหล่านี้ไม่พึงมี มารดาบิดาก็จะพึงไม่ได้รับความนับถือหรือการบูชาจากบุตรธิดา ทั้งยังเป็นไปเพื่อความมีพวกพ้องบริวารเป็นจำนวนมาก ธรรมหมวดนี้กำหนดจดจำอย่างง่าย ๆ คือ โอบอ้อมอารี วจีเพราะ สงเคราะห์ชุมชน วางตนให้เหมาะสม

ธรรมของฆราวาส ๔

๑. สัจจะ	สัตย์ซื่อต่อกัน
๒. ทมะ	รู้จักข่มจิตของตน
๓. ขันติ	อดทน
๔. จาคะ	สละให้ปันสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ปัน

อธิบาย

ฆราวาสธรรม แปลว่า ธรรมของฆราวาส หมายถึง ธรรมสำหรับการครองเรือน หรือหลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ อันนำไปสู่ความสุข ความเจริญ คือ มี ๔ อย่าง คือ

๑. สัจจะ สัตย์ซื่อต่อกัน หมายถึง ความจริงใจซื่อตรงต่อกัน ไม่คดโกง ไม่หลอกลวงกันและกัน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกัน เช่น สามีภรรยามีความซื่อสัตย์ต่อกัน มารดาบิดาและบุตรธิดามีความซื่อสัตย์ต่อกัน ญาติพี่น้องมีความซื่อสัตย์ต่อกัน เพื่อนบ้านมีความซื่อสัตย์ต่อกัน เป็นต้น

๒. ทมะ รู้จักข่มจิตของตน หมายถึง การฝึกฝนข่มใจ ฝึกนิสัยปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัยแก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา ได้แก่ การบังคับควบคุมจิตใจไม่ให้หะเหอทะยานใฝ่สูงเกินขอบเขต ไม่ให้โกรธเคืองมูทะลุเอาแต่อารมณ์ตนเองเป็นใหญ่ ไม่ให้ลุ่มหลงในรูป เสียง ที่เข้ายวนใจ เป็นต้น โดยเป็นคนยอมรับฟังเหตุผลของผู้อื่น เช่น สามีภรรยา รับฟังเหตุผลกันและกันแล้วปรับตัว ปรับนิสัยเข้าหากัน เป็นต้น

๓. ขันติ อดทน หมายถึง มีความอดทนต่อการทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งไม่หวั่นไหว มั่นคงในจุดหมาย ไม่เดือดดาลง่าย เมื่อประสบปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ก็ไม่ท้อถอย มีความอดทนต่อความลำบากในการทำงานเลี้ยงชีพ ต่อทุกขเวทนา และต่อคำดูถูกเหยียดหยาม ตลอดถึงการมีจิตเข้มแข็งในการถอนตัวออกจากความชั่วและพยายามทำความดี

๔. จาคะ สละให้ปันสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ปัน หมายถึง ความเสียสละ ได้แก่ การแบ่งปันสิ่งของที่ตนมีอยู่ให้แก่คนที่สมควรให้ เป็นคนใจกว้างพร้อมสละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อผู้อื่นได้ พร้อมทั้งจะรับฟังความทุกข์ ความเดือดร้อน และความต้องการของผู้อื่น แล้วพิจารณาให้ความช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ตามควร ไม่เป็นคนใจแคบเห็นแก่ตัว ตลอดถึงการรู้จักสละกิเลสให้อภัยผู้อื่น

ฆราวาสธรรมทั้ง ๔ อย่างนี้ เป็นธรรมช่วยควบคุมให้คนในตระกูล ในครอบครัวมีความ
สมานสามัคคีกลมเกลียวกัน เข้าใจไว้วางใจกันและกัน ทำให้ชีวิตในการครองเรือนมีความสุข ความเจริญ
มั่นคงตามสมควรแก่ชีวิตฆราวาส เพราะตามความเป็นจริง สิ่งที่ฆราวาสต้องการมากที่สุด ก็คือ
ครอบครัวที่เป็นสุข การมีบ้านอยู่ มีคู่เกล้า มีข้าวกิน มีสินใช้ แต่จิตใจต้องมีคุณธรรมด้วย
ฆราวาสธรรมนี้เป็นเสมือนยานานวิเศษที่ทำให้ความรักของคนที่มีคู่ครองมั่นคงยั่งยืน รักจะไม่ร้าง
บ้านจะไม่ร้าง เพราะมีธรรม ๔ อย่างนี้คอยค้ำยันให้ความรักมั่นคงแนบแน่นตลอดไป

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๙

ธรรมศึกษาชั้นตรี สาระการเรียนรู้วิชาธรรม

เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ปัญจะ

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๑ รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ปัญจะ

๓. สาระสำคัญ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ปัญจะ เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยคุณสมบัติ และสิ่งทีอุบาสกไม่ควรปฏิบัติ ประกอบด้วย มิจฉาวณิชา คือ การค้าขายไม่ชอบธรรม ๕ อย่าง และสมบัติของอุบาสก ๕ หากบุคคลยึดมั่นและปฏิบัติได้จะทำให้เป็นคนดีอยู่ในสังคมด้วยความเป็นสุข

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ปัญจะ ได้

๕. สาระการเรียนรู้/เนื้อหา

- มิจฉาวณิชา คือ การค้าขายไม่ชอบธรรม ๕ อย่าง
- สมบัติของอุบาสก ๕

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. ครูนำภาพหรือวีดิทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายที่ไม่เป็นทำให้นักเรียนดู ร่วมกัน สนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ปัญจะ โดยใช้คำถาม เพื่อพัฒนา ทักษะกระบวนการคิดและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

- นักเรียนเคยเรียน เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ปัญจะ บ้างหรือไม่

- หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ปัญจะ มีอะไรบ้าง

- นักเรียนเคยได้ยินได้เห็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ปัญจะ

จากที่ไหนบ้าง

ขั้นฝึก

๒. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๒ กลุ่ม โดยให้แต่ละกลุ่มศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ปัญจะ ซึ่งประกอบด้วย มิจฉาวณิชา คือ การค้าขายไม่ชอบธรรม ๕ อย่าง และ สมบัติของอุบาสก ๕ จากใบความรู้ที่ ๙

๓. นักเรียนแต่ละกลุ่มวิเคราะห์ อภิปราย และเตรียมสรุปความรู้เป็นบทบาทสมมุติ

ชั้นประยุกต์

๔. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอตามหัวข้อที่ตนเองได้รับมอบหมายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยครูเพิ่มเติมความรู้ให้นักเรียนจนสมบูรณ์
๕. นักเรียนในแต่ละกลุ่มตอบคำถามตามใบกิจกรรมที่ ๙ ครูเฉลยคำตอบที่ถูกต้อง
๖. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปหลักธรรมดังกล่าว เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ปัญจกะ	ใบกิจกรรมที่ ๙

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ใบความรู้ที่ ๙ เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ปัญจกะ
๒. ใบกิจกรรมที่ ๙
๓. ภาพหรือวีดิทัศน์

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือวัด	เกณฑ์การประเมิน
อธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ปัญจกะ ได้	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมินผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงานใบกิจกรรมที่ ๙

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๔-๕ คะแนน	๒-๓ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๒	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นเป็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๖ คะแนนขึ้นไป
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๕ คะแนนลงมา

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับได้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๙
หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคหิปฏิบัติ ปัญจกะ
 ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
 ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
 ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๒ ข้อ (๑๐ คะแนน)

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของมิจฉาวณิขชา คือ การค้าขายไม่ชอบธรรม ๕ อย่าง

.....

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติของตนสมบัติของอุบาสก ๕

.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๙

หลักการของพระพุทธศาสนา ในคิทธิปฏิบัติ ปัญจกะ

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของมิจฉาวณิชา คือ การค้าขายไม่ชอบธรรม ๕ อย่าง

ตอบ มิจฉาวณิชา แปลว่า การค้าขายที่ผิดธรรม หมายถึง การค้าขายที่ไม่ถูกต้อง ก่อความเดือดร้อนให้แก่มนุษย์และสัตว์อื่น ซึ่งอุบาสกอุบาสิกาไม่ควรประกอบ มี ๕ อย่าง คือ

๑. **ค้าขายเครื่องประหาร** คือ ค้าขายอาวุธในการฆ่าทำลายมนุษย์และสัตว์
๒. **ค้าขายมนุษย์** คือ การค้าขายมนุษย์เพื่อประโยชน์ทางธุรกิจของตนโดยไม่ชอบธรรม
๓. **ค้าขายสัตว์เป็นสำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร** คือ ค้าขายสัตว์เพื่อฆ่าเป็นอาหาร
๔. **ค้าขายน้ำเมา** คือ ค้าขายยาเสพติดของมีนเมาทุกชนิด
๕. **ค้าขายยาพิษ** คือ ค้าขายสารพิษสำหรับฆ่าหรือทำลายชีวิตมนุษย์และสัตว์ทั้งปวง

การปฏิบัติ เราต้องไม่ค้าขายอาวุธผิดกฎหมาย ค้าขายมนุษย์ ค้าขายสัตว์ที่ผิดกฎหมาย ค้าขายยาเสพติด และค้าขายยาที่ใช้ฆ่าชีวิต

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนสมบัติของอุบาสก ๕

ตอบ สมบัติของอุบาสก หรืออุบาสกธรรม หมายถึง คุณสมบัติประจำตัวของอุบาสกอุบาสิกา ผู้ปฏิบัติตนจนถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสภะที่พึ่งอย่างแท้จริง มี ๕ อย่าง คือ

๑. **ประกอบด้วยศรัทธา** หมายถึง อุบาสกอุบาสิกาจะต้องมีศรัทธาความเชื่ออย่างมีเหตุมีผลประกอบด้วยปัญญา
๒. **มีศีลบริสุทธิ์** หมายถึง อุบาสกอุบาสิกาต้องตั้งมั่นในศีล ๕ ศีล ๘
๓. **ไม่ถือมงคลตื่นข่าว** คือ **เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล** หมายถึง อุบาสกอุบาสิกาต้องเชื่อกรรม ต้องมุ่งหวังผลจากการกระทำและการงานเป็นสำคัญ มิใช่หวังผลจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าใดจะมาบันดาลให้เกิดความสุข โชคลาภ
๔. **ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพุทธศาสนา** หมายถึง อุบาสกอุบาสิกาต้องเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาว่ามีเขตบุญที่ประเสริฐยอดเยี่ยมที่สุดในโลก
๕. **บำเพ็ญบุญแต่ในพุทธศาสนา** หมายถึง อุบาสกอุบาสิกาต้องกระทำการส่งเสริมสนับสนุนกุศลกิจ และชวนช่วยในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา

การปฏิบัติ เราต้องเชื่อด้วยเหตุผล ถือศีล ๕ ศีล ๘ ไม่เชื่อสิ่งมกมาย เชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา และส่งเสริมสนับสนุนกิจการพระพุทธศาสนา

ใบความรู้ที่ ๙

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ปัญจกะ

ปัญจกะ

มิจฉาวณิชา คือ การค้าขายไม่ชอบธรรม ๕ อย่าง

๑. ค้าขายเครื่องประหาร
๒. ค้าขายมนุษย์
๓. ค้าขายสัตว์เป็นสำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร
๔. ค้าขายน้ำเมา
๕. ค้าขายยาพิษ

อธิบาย

มิจฉาวณิชา แปลว่า การค้าขายที่ผิดธรรม หมายถึง การค้าขายที่ไม่ถูกต้อง ก่อความเดือดร้อนให้แก่มนุษย์และสัตว์อื่น ซึ่งอุบาสกอุบาสิกาไม่ควรประกอบ มี ๕ อย่าง คือ

๑. ค้าขายเครื่องประหาร คือ ค้าขายอาวุธในการฆ่าทำลายมนุษย์และสัตว์ เช่น หอก ดาบ ปืน ระเบิด เครื่องจับสัตว์ เป็นต้น

๒. ค้าขายมนุษย์ คือ การค้าขายมนุษย์เพื่อประโยชน์ทางธุรกิจของตนโดยไม่ชอบธรรม เช่น ค้าขายมนุษย์เป็นทาส ค้าขายแรงงานกรรมกรเพื่อทรมาน เอารัดเอาเปรียบ ค้าขายเด็กหรือสตรี เพื่อให้บริการทางเพศ เป็นต้น

๓. ค้าขายสัตว์เป็นสำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร คือ ค้าขายสัตว์เพื่อฆ่าเป็นอาหาร ถ้าเป็นสัตว์ใหญ่มีคุณมาก ก็จะมีโทษรุนแรง เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย เป็นต้น

๔. ค้าขายน้ำเมา คือ ค้าขายยาเสพติดของมีนเมาทุกชนิด เช่น สุรา เบียร์ เป็นต้น รวมถึงยาบ้า ยาไอ้ ผีนเฮโรอีน กัญชา หรือสารเสพติดให้โทษอื่น ๆ ก็จัดเข้าในข้อนี้

๕. ค้าขายยาพิษ คือ ค้าขายสารพิษสำหรับฆ่าหรือทำลายชีวิตมนุษย์และสัตว์ทั้งปวง เช่น ยาฆ่าแมลง ยาเบื่อหนู เป็นต้น

การค้าขาย ๕ อย่างนี้ เป็นข้อห้ามสำหรับอุบาสกอุบาสิกาไม่ให้ประกอบ เพราะก่อให้เกิดการเบียดเบียนชีวิตและความสุขของผู้อื่น เป็นไปเพื่อความโหดเหี้ยมเลวทราม ไร้มนุษยธรรม คนทั่วไปอาจประกอบแล้วไม่ผิดกฎหมาย เพราะได้รับใบอนุญาตประกอบกิจการ เช่น กิจการสถานบันเทิง กิจการค้าขายอาวุธ กิจการโรงฆ่าสัตว์ เป็นต้น ล้วนเป็นสิ่งที่คนปัจจุบันเห็นเป็นเรื่องธรรมดา แต่ในพระพุทธศาสนาเห็นว่าเป็นอาชิตที่ก่อให้เกิดการทำร้ายเบียดเบียนคนอื่นหรือสัตว์อื่น อุบาสกอุบาสิกาผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัยควรถือเคร่งครัดกว่าคนทั่วไป ไม่ควรประกอบเด็ดขาด

สมบัติของอุบาสก ๕

๑. ประกอบด้วยศรัทธา
๒. มีศีลบริสุทธฺิ
๓. ไม่ถือนมกคตึนขำว คือ เชื้อกรรรม ไม่เชื้อมกคล
๔. ไม่แสวงหำเขตบุญนอกพุทธศำสนำ
๕. บำเพ็ญบุญแต่ในพุทธศำสนำ

อธิบาย

สมบัติของอุบาสก หรืออุบาสกธรรม หมายถึง คุณสมบัติประจำตัวของอุบาสกอุบาสิกา ผู้ปฏิบัติตนขอถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะที่พึ่งอย่างแท้จริง มี ๕ อย่าง คือ

๑. **ประกอบด้วยศรัทธา** หมายถึง อุบาสกอุบาสิกาจะต้องมีศรัทธาความเชื่ออย่างมีเหตุ มีผลประกอบด้วยปัญญา คือ ไม่เชื่ออย่างงมงาย ตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา ๔ อย่าง คือ ๑) กัมมศรัทธา เชื่อเรื่องกรรม ๒) วิปากศรัทธา เชื่อผลของกรรมว่าให้ผลจริง ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ๓) กัมมัสสกตาศรัทธา เชื่อว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตนเอง ไม่มีผู้ใดมาบังคับบัญชาให้เป็นอย่างนั้น อย่างนี้ได้ ๔) ตถาคตโพธิศรัทธา เชื่อปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่าเป็นพระสัพพัญญู รู้จริงทุกสรรพสิ่ง ศรัทธาทั้ง ๔ อย่างนี้ สามารถพิสูจน์ได้ด้วยหลักการแห่งปัญญา มีเหตุผลสามารถพิสูจน์ได้ทุกกาลสมัย

๒. **มีศีลบริสุทธฺิ** หมายถึง อุบาสกอุบาสิกาต้องตั้งมั่นในศีล ๕ ศีล ๘ เพื่อเป็นการฝึกหัด ภาย วาจา ให้สงบเรียบร้อย และได้ชื่อว่าเป็นคนดีมีศีลธรรม ทั้งนี้เพราะศีลเป็นพื้นฐาน รากแก้ว ของคุณงามความดีทั้งปวง ดังข้อความในขุททกนิกาย เถรคาถา (พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๖) ว่า “ศีลนั้นเป็นที่พึ่งแรกของมนุษย์ เป็นมารดาแห่งความดีงาม และเป็นประมุขของคุณธรรมทั้งปวง”

๓. **ไม่ถือนมกคตึนขำว คือ เชื้อกรรรม ไม่เชื้อมกคล** หมายถึง อุบาสกอุบาสิกาต้องเชื่อกรรม ต้องมุ่งหวังผลจากการกระทำและการงานเป็นสำคัญ มิใช่หวังผลจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าใด จะมาบันดาลให้เกิดความสุข โชคลาภ การถือนมกคตึนขำวนี้เป็นความเชื่อคำเล่าลือที่ขาดการพินิจ พิเคราะห์ด้วยปัญญา เช่น ลือกันว่าม็บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ กินแล้วหายจากโรคร้ายก็แตกตื่น เสียเงินเสียทอง เสียเวลาไป หรือลือกันว่าม็สำนักแรงทรงบอกใ้ให้หวยแม่นกัพำกันไปเสียงโชค เป็นต้น อุบาสก อุบาสิกำไม่ควรแตกตึนเช่นนั้น

๔. **ไม่แสวงหำเขตบุญนอกพุทธศำสนำ** หมายถึง อุบาสกอุบาสิกำต้องเชื่่อมัันใน พระพุทธศำสนำวำม็เขตบุญที่ประเสริฐสุดเยียมที่สุดในโลก ทำบุญแล้วยอมได้อนิสงส์ผลบุญจริง ได้แก่ การทำบุญกับพระภิกษุสงฆ์ผู้เป็นอรียสงฆ์และสมมุติสงฆ์ที่ประพฤติปฏิบัติชอบ ศึกษาปฏิบัติ ตามพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า แล้วนำมำสั่งสอนมนุษย์ให้รู้และปฏิบัติตาม

๕. บำเพ็ญบุญแต่ในพุทธศาสนา หมายถึง อุบาสกอุบาสิกาต้องกระทำการส่งเสริม สนับสนุนกุศลกิจ และชวนชววยในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาเป็นเบื้องต้น เพราะกุศลกิจ ในพระพุทธศาสนายังมีมากมายที่จะให้พุทธศาสนิกชนได้ร่วมกันบำเพ็ญส่งเสริม ทำนุบำรุงเพื่อเป็นบุญ เป็นกุศล เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ฉะนั้น พุทธศาสนิกชนจึงควรทำกุศลกิจในพระพุทธศาสนาให้ดีเสียก่อน จึงค่อยไปบำเพ็ญบุญตามลัทธิศาสนาหรือประเพณีอื่น ๆ โดยไม่ผิดศีลธรรม ท่านก็ไม่ห้าม

อุบาสกอุบาสิกาผู้ประกอบด้วยสมบัติของอุบาสก ๕ อย่างนี้ ได้ชื่อว่ามีจิตวิญญูณ แห่งความเป็นพุทธศาสนิกชน มีสภาวะที่พึงอย่างมั่นคง มีจุดยืนไม่หวั่นไหวไม่เอนเอียงไปตามมวงคล ตื่นข่าว และอุบาสกอุบาสิกาผู้เข้าถึงพระรัตนตรัยอย่างแท้จริง ย่อมได้รับการยกย่องว่า เป็นอุบาสก อุบาสิกาแก้ว ส่วนอุบาสกอุบาสิกาที่ไม่ประกอบด้วยคุณสมบัติ ๕ อย่างนี้ ย่อมถูกตำหนิว่าเป็น อุบาสกอุบาสิกาต่ำช้า เศร้าหมอง น่าติเตียน

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑๐

ธรรมศึกษาชั้นตรี สาระการเรียนรู้อุทธธรรม

เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ฉักกะ

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๑ รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ (ฉักกะ)

๓. สาระสำคัญ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ฉักกะ เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยการอยู่ด้วยกัน ในสังคมโดยไม่นำไปสู่ทางเสื่อม ประกอบด้วย ทิศ ๖ และอบายมุข คือ เหตุเครื่องฉิบหาย ๖ หากบุคคลยึดมั่นและปฏิบัติได้จะทำให้เป็นคนดีอยู่ในสังคมด้วยความมีความสุข

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ฉักกะ ได้

๕. สาระการเรียนรู้/เนื้อหา

- ทิศ ๖
- อบายมุข คือเหตุเครื่องฉิบหาย ๖

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและเชื่อมโยง

๑. ครูทบทวนหลักธรรมที่นักเรียนเรียนรู้มาแล้วในชั่วโมงที่ผ่านมา หลังจากนั้นสนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ฉักกะ โดยใช้คำถาม เพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการคิด และเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

- นักเรียนเคยเรียน เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ฉักกะ บ้างหรือไม่ อย่างไร

- หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ฉักกะ มีอะไรบ้าง

- นักเรียนเคยได้ยินได้เห็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ฉักกะ

จากที่ไหนบ้าง

ขั้นฝึก

๒. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๒ กลุ่ม โดยให้แต่ละกลุ่มศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ฉักกะ ซึ่งประกอบด้วย ทิศ ๖ และอบายมุข คือ เหตุเครื่องฉิบหาย ๖ จากใบความรู้ที่ ๑๐

๓. นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์ อภิปราย และสรุปความรู้เป็นแผนผังความคิด ในกระดาษที่แจกให้

ขั้นประยุกต์

๔. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอตามหัวข้อที่ตนเองได้รับมอบหมายเพื่อ แลกเปลี่ยนเรียนรู้

๕. นักเรียนในแต่ละกลุ่มตอบคำถามตามใบกิจกรรมที่ ๑๐ ครูเฉลยคำตอบที่ถูกต้อง

๖. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปหลักธรรมที่ศ ๖ และอธิบายมุข ๗ เพื่อเป็นแนวทางในการ นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ฉั๊กกะ	ใบกิจกรรมที่ ๑๐

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ใบความรู้ที่ ๑๐ เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ฉั๊กกะ
๒. ใบกิจกรรมที่ ๑๐

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือวัด	เกณฑ์การประเมิน
๑. อธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ฉั๊กกะ ได้	- ตรวจสอบผลงาน	- แบบประเมินผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงานใบกิจกรรมที่ ๑๐

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๔-๕ คะแนน	๒-๓ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๒	ตอบคำถามได้ถูกต้องตรงประเด็น	ตอบคำถามได้ถูกต้องตรงประเด็นเป็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามได้ถูกต้องตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๖ คะแนนขึ้นไป
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๕ คะแนนลงมา

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับได้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๑๐
หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในคิปปฏิบัติ ฉักกะ
 ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
 ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
 ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๒ ข้อ (๑๐ คะแนน)

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของทศ ๖

.....

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอบายมุข คือ เหตุเครื่องฉิบหาย ๖

.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๑๐

หลักการของพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ฉักกะ

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของทศ ๖

ตอบ ทศ ในที่นี้หมายถึงบุคคลประเภทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทางสังคม ดุจทศที่อยู่รอบตัว มี ๖ ทศ คือ **๑. ปุริตถิมทศ** คือ **ทศเบื้องหน้า** ได้แก่ มารดาบิดา เพราะท่านทั้งสองเป็นผู้มีอุปการคุณแก่เราผู้เป็นบุตรธิดาก่อนคนอื่น ๆ ดังนั้น บุตรธิดาพึงบำรุงมารดาบิดา **๒. ทักขินทศ** คือ **ทศเบื้องขวา** ได้แก่ **ครูอาจารย์** เพราะท่านได้แนะนำพร่ำสอนชี้ผิดชี้ถูกให้แก่ศิษย์ เปรียบเหมือนมือข้างขวาที่ต้องทำงานประจำที่สำคัญของเรา ดังนั้น ศิษย์พึงบำรุงครูอาจารย์ **๓. ปัจฉิมทศ** คือ **ทศเบื้องหลัง** ได้แก่ ภรรยา เพราะเป็นผู้คอยสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง สามิพึงบำรุง **๔. อุตรทศ** คือ **ทศเบื้องซ้าย** ได้แก่ มิตร เพราะได้ช่วยเหลือเราเมื่อคราวจำเป็น เปรียบเหมือนมือข้างซ้าย ดังนั้น บุคคล พึงบำรุงมิตร **๕. เภฏฐิมทศ** คือ **ทศเบื้องต่ำ** ได้แก่ บ่าว (คนรับใช้, คนงาน, ลูกจ้าง) เพราะเป็นผู้ช่วยทำการงานต่าง ๆ เป็นฐานกำลังให้ นายพึงบำรุง **๖. อุปริมทศ** คือ **ทศเบื้องบน** ได้แก่ สมณชีพราหมณ์ หรือพระสงฆ์ เพราะเป็นผู้สูงโดยเพศและโดยคุณธรรม กุลบุตรพึงบำรุง

การปฏิบัติ เราอยู่ในสังคมควรเคารพช่วยเหลือบุคคลรอบข้าง ได้แก่ มารดาบิดา ครูอาจารย์ ภรรยา มิตรสหาย บ่าวไพร่ และพระสงฆ์

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอบายมุข คือ เหตุเครื่องฉิบหาย ๖

ตอบ อบายมุข คือ ทางที่นำไปสู่ความเสื่อม ความพินาศแห่งโลกทรัพย์ ทำให้ชีวิตตกอับล้มสลาย ประสบแต่ความทุกข์ยากและอุปสรรคนานัปการ มี ๖ อย่าง คือ **๑. ตีมน้ำเมา** คือ การตีมน้ำที่ทำให้มึนเมา **๒. เทียวกลางคืน** คือ การเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย อันเป็นสถานที่ไม่สมควร **๓. เทียวดูการละเล่น** คือ การเที่ยวดูมหรสพ การเล่นรื่นเริงประเภทต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ลุ่มหลง มัวเมา เพลิดเพลิน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องที่ต้องเสียเงินเสียทอง เสียเวลา เสียการเสียงาน **๔. เล่นการพนัน** คือ การเล่นพนันมิได้มีเสียทรัพย์ เช่น หวย บอล ไพ่ ไฮโล ม้า มวย เป็นต้น คนติดการพนันยากที่จะตั้งตัวได้ **๕. คบคนชั่วเป็นมิตร** คือ คบหาสมาคมกับคนไม่ดี ร่วมพรรคร่วมพวกกับคนพาลเกเร ย่อมถูกคนชั่วชักจูงไปในทางชั่ว **๖. เกียจคร้านทำการงาน** คือ ไม่ขยันทำการงานตามเวลาและหน้าที่ ปล่อยให้ปล่อยงานให้ค้างค้ำ

การปฏิบัติ เราต้องไม่ปฏิบัติในทางเสื่อม ได้แก่ ตีมน้ำเมา เทียวกลางคืน เทียวดูการละเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร และเกียจคร้านทำการงาน

ใบความรู้ที่ ๑๐

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในคิหิปฏิบัติ ฉักกะ

ทศ ๖

๑. ปุรัตถิมทศ	คือ ทศเบื้องหน้า มารดาบิดา
๒. ทักขิมทศ	คือ ทศเบื้องขวา ครู อาจารย์
๓. ปัจฉิมทศ	คือ ทศเบื้องหลัง บุตรภรรยา
๔. อุตรทศ	คือ ทศเบื้องซ้าย มิตรสหาย
๕. เภฏฐิมทศ	คือ ทศเบื้องต่ำ บ่าวไพร่
๖. อุปริมทศ	คือ ทศเบื้องบน สมณชีพราหมณ์

อธิบาย

ทศ ในที่นี้หมายถึงบุคคลประเภทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทางสังคมดุจทศที่อยู่รอบตัว มี ๖ ทศ คือ

๑. **ปุรัตถิมทศ** คือ **ทศเบื้องหน้า** ได้แก่ มารดาบิดา เพราะท่านทั้งสองเป็นผู้มีอุปการคุณแก่เราผู้เป็นบุตรธิดาก่อนคนอื่น ๆ ดังนั้น บุตรธิดาพึงบำรุงมารดาบิดาด้วยกิจ ๕ อย่าง คือ

๑) **ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ** คือ มารดาบิดาเลี้ยงเรามาด้วยกิจต่าง ๆ มีให้ดื่มน้ำนม เลี้ยงดูและคอยเอาใจใส่ประคับประคองมาจนเติบโต ดังนั้น บุตรธิดาจึงต้องเลี้ยงดูท่านทั้งสองให้มีความสุขสบาย เหมือนที่ท่านทั้งสองเคยทำแก่เรามาก่อน

๒) **ทำกิจของท่าน** คือ มารดาบิดามอบหมายการงานใด ๆ ให้ทำ ก็ควรยินดีรีบทำการงานนั้น ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อย การงานทุกอย่างที่สามารถช่วยได้แม้ท่านไม่ได้ออกปากใช้ให้ทำ บุตรธิดาที่ดีก็ควรชวนช่วยจัดทำเสียเอง

๓) **ดำรงวงศ์สกุล** คือ บุตรธิดาที่ดีควรรักษาเกียรติ ขนบธรรมเนียมของวงศ์สกุลไว้ไม่ให้เสื่อม ไม่ทำให้ทรัพย์สมบัติ เงินทอง เป็นต้น ของมารดาบิดาให้สูญหายไปโดยไม่จำเป็น และไม่ยกเลิกรับการงานบุญที่มารดาบิดาหรือวงศ์ตระกูลได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา

๔) **ประพฤติดนให้เป็นผู้ควรรับทรัพย์มรดก** คือ การฝึกนิสัยเป็นคนรอบรู้ รู้จักได้รู้จักเสีย ประพฤติแต่สิ่งที่ดีมีประโยชน์ อันเป็นเหตุนำความสุขความเจริญมาสู่ตนและวงศ์ตระกูล เว้นจากความชั่วต่าง ๆ ไม่ประพฤติดนเป็นคนเสเพล ไม่ทำให้มารดาบิดาเดือดร้อน ประพฤติดนอยู่ในโอวาทคำสั่งสอนของท่านด้วยดี

๕) **เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน** คือ การทำบุญอุทิศให้แก่มารดาบิดาผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นส่วนหนึ่งแห่งการตอบแทนบุญคุณ โดยบุตรธิดาที่ดีนั้นจักต้องทำทานอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้ท่านทั้งสองผู้ล่วงลับไปแล้ว และทำเป็นประจำตามโอกาสอันควร

มารดาบิดาได้รับการบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์บุตรธิดาด้วยกิจ ๕ อย่าง คือ

๑) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว คือ ห้ามไม่ให้ทำความชั่วทั้งในปัจจุบันและอนาคต รู้จักดีเถียนว่ากล่าวบุตรที่ได้กระทำความชั่วลงไป โดยมารดาบิดาที่ดีต้องบอกโทษของการทำความชั่ว เช่น ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้น ว่ามีโทษมหันต์ทั้งในชาตินี้และในชาติหน้า แล้วห้ามปรามบุตรธิดาไม่ให้ทำความชั่วทั้งปวง

๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี คือ ให้ดำรงอยู่ในกุศลทั้งหลาย มีการให้ทาน รักษาศีล ฟังธรรม เป็นต้น ตลอดถึงคุณความดีอย่างอื่นที่บัณฑิตสรรเสริญ โดยมารดาบิดาที่ดีต้องบอกผลของการทำดีเหล่านั้นว่ามีอนิสสรส์มากทั้งในชาตินี้และในชาติหน้า แล้วชักชวนจงใจโน้มหน้าให้บุตรธิดาทำความดี เหมือนเศรษฐีอนาถปิณฑิกะที่จ้างลูกไปฟังธรรมรักษาศีล

๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา คือ มารดาบิดาที่ดีต้องสนับสนุนส่งเสริมให้บุตรธิดาได้ศึกษาเล่าเรียนเมื่อถึงวัยอันสมควรแก่การศึกษา เพื่อให้ลูกมีความรู้ความสามารถในวิทยาการต่าง ๆ เพื่อการประกอบอาชีพในอนาคต

๔) หาคู่ครองที่สมควรให้ คือ เมื่อบุตรธิดาถึงวัยที่สมควรมีคู่ครอง ควรแต่งงาน มารดาบิดาที่ดีก็ต้องการคู่ครองที่ดีมีความเหมาะสมกันให้ เช่น มีรูป ตระกูล ศีล และปัญญา เป็นต้น ที่เสมอกัน

๕) มอบทรัพย์สินให้ในสมัย คือ มารดาบิดาที่ดีต้องมอบทรัพย์สินสมบัติให้แก่บุตรธิดาในสมัย คือ ในโอกาสอันควร เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในแต่ละวันบ้าง เพื่อการศึกษาเล่าเรียนบ้าง เพื่อใช้ทำบุญกุศลบ้าง หรือแม้กระทั่งให้ในเวลาพิเศษ เช่น ในวันเกิด วันแต่งงาน เป็นต้น

๒. ทักษณิก คือ ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์ เพราะท่านได้แนะนำพร่ำสอนชี้ผิดชี้ถูกให้แก่ศิษย์ เปรียบเหมือนมือข้างขวาที่ต้องทำงานประจำที่สำคัญของเรา ดังนั้น ศิษย์พึงบำรุงครูอาจารย์ด้วยกิจ ๕ อย่าง คือ

๑) ด้วยลุกขึ้นยืนรับ คือ เมื่อเห็นครูอาจารย์มาแต่ไกลต้องลุกขึ้นจากที่นั่งไปทำการต้อนรับ รับสิ่งของจากมือ จัดที่นั่งอันเหมาะสมให้ท่านแล้วทำกิจต่าง ๆ ตามสมควร

๒) ด้วยเข้าไปยืนคอยรับใช้ คือ เอาใจใส่ดูแลช่วยเหลือการงานของท่าน แม้ท่านจะใช้หรือมิได้ใช้ให้ทำถ้าเห็นเป็นการสมควรก็ทำ

๓) ด้วยเชื่อฟัง คือ เอาใจใส่ในการศึกษาเล่าเรียน ตั้งอยู่ในโอวาทของครูอาจารย์ และเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย

๔) ด้วยอุปัฏฐาก คือ คอยปรนนิบัติรับใช้ท่าน เมื่อท่านเจ็บป่วยก็ช่วยรักษาพยาบาล

๕) ด้วยเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ คือ ในเวลาที่ท่านสอนก็ตั้งใจฟังโดยเคารพ ไม่ดูหมิ่นครูอาจารย์ ไม่คะนองกาย วาจา ให้เกียรติครูอาจารย์

ครูอาจารย์ได้รับการบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยกิจ ๕ อย่าง คือ

๑) แนะนำดี คือ แนะนำกิริยามารยาทที่ดีในสังคม สั่งสอนให้ประพฤติตนเป็นคนดี ไม่ให้คบคนชั่วเป็นมิตร ให้คบคนดีมีศีลธรรม

๒) **ให้เรียนดี** คือ ให้เรียนวิชาที่เป็นประโยชน์ทั้งทางโลกและทางธรรม สอนให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ชี้แจงอธิบายเนื้อหาสาระวิชาการอย่างละเอียดถี่ถ้วน หาวิธีการสอนให้ศิษย์เข้าใจโดยง่าย

๓) **บอกศิลปะให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง** คือ สอนทุกอย่างที่รู้ มีประโยชน์แก่ศิษย์ โดยไม่ปิดบัง อำพราง ไม่มีจิตใจคับแคบริษยา ไม่ตระหนี่ความรู้ ด้วยเกรงว่าศิษย์จะเก่งกว่าตน

๔) **ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง** คือ ให้รางวัลหรือประกาศเกียรติคุณ ยกย่องสรรเสริญคุณความดี ความสามารถของศิษย์ให้ปรากฏทั้งในหมู่เพื่อนและสังคมทั่วไป

๕) **ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย (คือจะไปทางทิศไหนก็ไม่อดอยาก)** คือ ผากเพื่อนหรือผู้ใดผู้หนึ่งให้อำนวยความสะดวก และให้มีความปลอดภัย ศิษย์จะไปในที่ใด ๆ ก็ไม่ได้รับความลำบาก

๓. **ปัจฉิมทิศ คือ ทิศเบื้องหลัง** ได้แก่ ภรรยา เพราะเป็นผู้คอยสนับสนุนอยู่เบื้องหลังสามีพึงบำรุงด้วยกิจ ๕ อย่าง คือ

๑) **ด้วยยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา** คือ เลี้ยงดูให้มีความสุข ยกย่องให้เกียรติอยู่เสมอทั้งในบ้านและนอกบ้าน

๒) **ด้วยไม่ดูหมิ่น** คือ ไม่กล่าวดูถูกเหยียดหยามให้เจ็บช้ำน้ำใจ

๓) **ด้วยไม่ประพฤตินอกใจ** คือ มีความซื่อสัตย์จริงใจ ไม่คบหญิงอื่นในทางชู้สาว

๔) **ด้วยมอบความเป็นใหญ่ให้** คือ มอบกิจการงานทุกอย่างภายในบ้านให้จัดการดูแล

๕) **ด้วยให้เครื่องแต่งตัว** คือ ให้เครื่องประดับเป็นของขวัญตามโอกาสต่าง ๆ เช่น วาระครบรอบวันเกิด วาระครบรอบวันแต่งงาน เป็นต้น

ภรรยาได้รับการบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยกิจ ๕ อย่าง คือ

๑) **จัดการงานดี** คือ จัดการงานภายในบ้านให้เรียบร้อย ไม่ให้ขาดตกบกพร่อง เช่น ดูแลทำความสะอาดของบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เป็นต้น

๒) **สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี** คือ ให้ความช่วยเหลือญาติมิตรของสามีด้วยความเต็มใจไม่รังเกียจ

๓) **ไม่ประพฤตินอกใจสามี** คือ มีความซื่อสัตย์จริงใจต่อสามี ไม่คบชู้ผู้ชาย

๔) **รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ไว้** คือ ดูแลรักษาทรัพย์สมบัติ รู้จักจัดสรรรายได้ให้เหมาะสมกับฐานะ ว่าส่วนไหนควรจ่ายส่วนไหนควรเก็บ

๕) **ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการงานทั้งปวง** คือ เอาใจใส่ทำการงานทั้งภายในบ้านและนอกบ้าน ขยันไม่เกียจคร้านในการทำการงานทุกอย่าง

๔. **อุตรทิศ คือ ทิศเบื้องซ้าย** ได้แก่ มิตรสหาย เพราะได้ช่วยเหลือเราเมื่อคราวจำเป็น เปรียบเหมือนมือข้างซ้าย ดังนั้น บุคคลพึงบำรุงมิตรด้วยกิจ ๕ อย่าง คือ

๑) **ด้วยให้ปัน** คือ มีใจกว้าง ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว แบ่งปันสิ่งของให้มิตรตามสมควร

๒) **ด้วยเจรจาถ้อยคำไพเราะ** คือ พุดจาด้วยคำไพเราะ อ่อนหวาน จริ่งใจ มีสารประโยชน์ ถูกกาลเทศะ

๓) **ด้วยประพฤติประโยชน์** คือ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา ตามที่สามารถจะช่วยเหลือได้

๔) **ด้วยความเป็นผู้มีตนเสมอ** คือ เมื่อตนได้ดีมีลาภยศก็ไม่หยิ่ง มิตรตกอับก็ไม่ทับถม ปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลาย ร่วมสุขร่วมทุกข์ในทุกที่ทุกสถาน

๕) **ด้วยไม่แก้งกล่าวให้คลาดจากความเป็นจริง** คือ มีความซื่อสัตย์จริงใจต่อมิตร ไม่กล่าวคำลวงให้มิตรเข้าใจผิดเป็นอย่างอื่น อันเป็นเหตุนำความเสียหายมาให้แก่มิตร

มิตรได้รับการบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์มิตร ด้วยกิจ ๕ อย่าง คือ

๑) **รักษามิตรผู้ประมาทแล้ว** คือ เมื่อมิตรเลินเล่อหลงผิดก็หาทางให้ถอนตัวกลับมาในทางถูก เช่น ให้เลิกจากการเป็นนักเลงการพนัน เป็นต้น

๒) **รักษาทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว** คือ ป้องกันรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อนผู้พลั้งเผลอ เช่น เมื่อมิตรหลงผิดติดการพนันจนต้องขายสมบัติ ก็ช่วยซื้อไว้ก่อน แล้วขายคืนให้ภายหลัง โดยไม่คิดกำไร เป็นต้น

๓) **เมื่อมีภัยเอาเป็นที่พึ่งพำนักได้** คือ เมื่อภัยอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นก็ยินดีช่วยเหลือเกื้อกูลให้มิตรรู้สึกเย็นใจในยามเดือดร้อน

๔) **ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ** คือ ไม่เมินเฉยในยามมิตรตกทุกข์ได้ยาก เมื่อเกิดความวิบัติยากเข็ญอย่างใดอย่างหนึ่งแก่มิตร ก็ช่วยเหลือปลดเปลื้องให้พ้นจากวิบัติเหล่านั้น

๕) **นับถือตลอดถึงวงศ์ของมิตร** คือ เคารพนับถือให้เกียรติ ไม่เหยียดหยามมิตรตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตรประดุจว่าเป็นญาติของตน

๕. **เหฏฐิมทิส** คือ ทิศเบื้องต่ำ ได้แก่ **บ่าวไพร่** (คนรับใช้, คนงาน, ลูกจ้าง) เพราะเป็นผู้ช่วยทำงานต่าง ๆ เป็นฐานกำลังให้ นายพึงบำรุงด้วยกิจ ๕ อย่าง คือ

๑) **ด้วยจัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง** คือ ให้ทำงานเหมาะสมกับกำลัง ความรู้ ความสามารถ และเวลา

๒) **ด้วยให้อาหารและรางวัล** คือ ให้ค่าจ้างอันสมควรแก่การทำงานให้เลี้ยงชีพได้อย่างสบายไม่ฝืดเคือง และให้รางวัลพิเศษตามโอกาส

๓) **ด้วยรักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้** คือ มีสวัสดิการ เมื่อลูกจ้างหรือคนรับใช้เจ็บไข้ก็ช่วยดูแลรักษาพยาบาล

๔) **ด้วยแจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน** คือ ให้ของบริโภคนครุภัณฑ์มีรสอร่อยแก่ลูกจ้างหรือคนรับใช้บ้างในบางครั้ง

๕) **ด้วยปลอ่ยในสมัย** คือ อนุญาตให้ลูกจ้างหรือคนรับใช้หยุดงานเพื่อพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาสอันสมควร เช่น วันปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น

บ่าวหรือลูกจ้างได้รับการบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์นายด้วยกิจ ๕ อย่าง คือ

๑) ลูกขึ้นทำการงานก่อนนาย คือ มีความขยัน ลูกขึ้นทำงานก่อนนายหรือก่อนเวลาที่กำหนดไว้

๒) เลิกการงานทีหลังนาย คือ ทำงานให้เต็มเวลา ไม่เลิกงานก่อนนายหรือก่อนเวลาที่กำหนดไว้

๓) ถือเอาแต่ของที่นายให้ คือ ไม่หยิบฉวยสิ่งของอะไร ๆ ที่นายยังไม่อนุญาต ถือเอาเฉพาะสิ่งของที่นายให้เท่านั้น

๔) ทำการงานให้ดีขึ้น คือ รักษาที่ทำ ปรับปรุงพัฒนาการทำงานของตนให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้นเสมอ

๕) นำคุณของนายไปสรรเสริญในที่นั้น ๆ คือ ไปในที่ใด ๆ ก็นำเอาคุณความดีของนายไปสรรเสริญยกย่องให้สาธารณชนได้รับรู้

๖. อุปรมิตศ คือ ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณพราหมณ์หรือพระสงฆ์ เพราะเป็นผู้สูงโดยเพศและโดยคุณธรรม กุลบุตรพึงบำรุงด้วยกิจ ๕ อย่าง คือ

๑) ด้วยกายกรรม คือ ทำอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา ได้แก่ มีความปรารถนาดีช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยกำลังกาย เช่น ช่วยทำธุระต่าง ๆ ของท่าน เป็นต้น

๒) ด้วยวจีกรรม คือ พูดอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา ได้แก่ เจรจาปราศรัยกับท่าน ด้วยวาจาที่สุภาพเรียบร้อย มีสัมมาคารวะ ไม่ก้าวร้าว ด้วยมีความปรารถนาดีเป็นเบื้องหน้า

๓) ด้วยมโนกรรม คือ คิดอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา ได้แก่ คิดปรารถนาให้ท่านอยู่ดี มีความสุขกายสบายใจ ปราศจากโรคภัยเบียดเบียน

๔) ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู คือ มิได้ห้ามเข้าบ้านเรือน ได้แก่ ยินดีต้อนรับสมณชีพราหมณ์ซึ่งสมบูรณด้วยศีลาจารวัตรผู้มาสู่บ้านเรือน ปฏิสันถารกับท่านด้วยความเคารพ

๕) ด้วยให้อาามิสทาน ได้แก่ อุปลัมภ์บำรุงท่านด้วยปัจจัย ๔ คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค อันสมควรแก่สมณะ เพื่อเกื้อกูลต่อการประพฤติปฏิบัติธรรมของท่าน

สมณชีพราหมณ์หรือพระสงฆ์ได้รับการบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยกิจ ๖ อย่าง คือ

๑) ห้ามไม่ให้กระทำความชั่ว คือ สอนให้รู้จักความชั่ว โทษของความชั่ว แล้วห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ไม่ให้ประพฤติทุจริตทางกาย วาจา ใจ

๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี คือ สอนให้รู้จักความดี คุณของความดี แล้วแนะนำให้ทำความดี ประพฤติสุจริตทางกาย วาจา ใจ

๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม คือ มีจิตเมตตาปรารถนาดี หวังความสุขความเจริญแก่กุลบุตร อบรมสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในคุณความดี

๔) **ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง** คือ แสดงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือสิ่งที่เป็นประโยชน์ที่ยังไม่เคยฟังให้ฟัง เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

๕) **ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง** คือ อธิบายเรื่องที่เคยฟังมาแล้ว แต่ยังไม่คลุ้มเครือไม่เข้าใจ ให้เข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจน ให้สิ้นความสงสัย

๖) **บอกทางสวรรค์ให้** คือ สอนให้ปฏิบัติถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา อันเป็นทางไปสู่สุคติโลกสวรรค์

บุคคล ๖ จำพวก มีมารดาบิดา เป็นต้น ได้ชื่อว่าทิศ ๖ เพราะพระพุทธเจ้านำไปเปรียบกับทิศใหญ่ทั้ง ๖ ในทางโลก โดยเป็นทิศอันบุคคลพึงไหว้ เมื่อบุคคลมาไหว้ทิศ ๖ ด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมอันเป็นหน้าที่ประจำตัวอย่างนี้แล้ว ก็จักมีความเคารพนับถือกันและกัน มีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เพราะต่างรู้หน้าที่ของตนเอง

อบายมุข คือ เหตุเครื่องฉิบหาย ๖

๑. ดื่มน้ำเมา	๒. เที่ยวกลางคืน
๓. เที่ยวดูการและเล่น	๔. เล่นการพนัน
๕. คบคนชั่วเป็นมิตร	๖. เกียจคร้านทำการงาน

อธิบาย

อบายมุข คือ ทางที่นำไปสู่ความเสื่อม ความพินาศแห่งภคทรัพย์ ทำให้ชีวิตตกอับ ล่มสลาย ประสบแต่ความทุกข์ยากและอุปสรรคนานัปการ มี ๖ อย่าง คือ

๑. **ดื่มน้ำเมา** คือ การดื่มน้ำที่ทำให้มีเมามา เช่น สุราเมรัย เบียร์ ไวน์ เป็นต้น ตลอดถึงการเสพสิ่งเสพติดชนิดต่าง ๆ มีบุหรี กัญชา ฝิ่น ยาบ้า ยาอี สารระเหย เป็นต้น มีโทษ ๖ อย่าง คือ

๑) เสียทรัพย์	๒) ก่อการทะเลาะวิวาท
๓) เป็นบ่อเกิดของโรค	๔) ถูกตีเตียน
๕) ไม่รู้จักอาย	๖) ทอนกำลังปัญญา

๒. **เที่ยวกลางคืน** คือ การเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย อันเป็นสถานที่ไม่สมควร เช่น คลับ บาร์ คาราโอเกะ เป็นต้น ไม่รู้จักพักผ่อนหลับนอนด้วยความคึกคะนอง เหมือนชายหนุ่มหญิงสาวผู้ประมาท มัวเมา มีโทษ ๖ อย่าง คือ

๑) ชื่อว่าไม่รักษาตัว	๒) ชื่อว่าไม่รักษาลูกเมีย
๓) ชื่อว่าไม่รักษาทรัพย์สมบัติ	๔) เป็นที่ระแวงของคนทั้งหลาย
๕) มักถูกใส่ความ	๖) ได้รับความลำบากมาก

๓. เทียบดูการละเล่น คือ การเที่ยวดูมหรสพ การเล่นรื่นเริงประเภทต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ลุ่มหลง มัวเมา เพลิดเพลิน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องที่ต้องเสียเงินเสียทอง เสียเวลา เสียการเสีงาน มีโทษเสียหายหลายอย่าง ตามสิ่งที่เที่ยวไปดู ๖ อย่าง คือ

๑) ราที่ไหน ไปที่นั่น	๒) ขับร้องที่ไหน ไปที่นั่น
๓) ดนตรีที่ไหน ไปที่นั่น	๔) เสภาที่ไหน ไปที่นั่น
๕) เพลงที่ไหน ไปที่นั่น	๖) เกิดเท็งที่ไหน ไปที่นั่น

๔. เล่นการพนัน คือ การเล่นพนันมิได้มีเสียทรัพย์ เช่น หวย บอล โฟ ไฮโล ม้า มวย เป็นต้น คนติดการพนันยากที่จะตั้งตัวได้ เพราะหามาได้เท่าใดก็หมดไปกับการพนันต่าง ๆ มีโทษ ๖ อย่าง คือ

๑) เมื่อชนะยอมก่อเวร	๒) เมื่อแพ้ย่อมเสียตายทรัพย์ที่เสียไป
๓) ทรัพย์ยอมฉิบหาย	๔) ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ
๕) เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อน	๖) ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย

๕. คบคนชั่วเป็นมิตร คือ คบหาสมาคมกับคนไม่ดี ร่วมพรรคร่วมพวกกับคนพาลเกเร ย่อมถูกคนชั่วชักจูงไปในทางชั่ว มีโทษตามบุคคลที่คบ ๖ อย่าง คือ

๑) นำให้เป็นนักเลงการพนัน	๒) นำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้
๓) นำให้เป็นนักเลงเหล้า	๔) นำให้เป็นคนหลงเขาด้วยของปลอม
๕) นำให้เป็นคนหลงเขาซึ่งหน้า	๖) นำให้เป็นนักเลงหัวไม้

๖. เกียจคร้านทำการงาน คือ ไม่ขยันทำการงานตามเวลาและหน้าที่ ปล่อยงานให้คั่งค้างอากุล ความเกียจคร้านเป็นอุปสรรคต่อความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์ ผู้เกียจคร้านทำการงานย่อมไม่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน มีชีวิตลำบากยากจน เพราะมัวอ้างเลข ๖ อย่าง คือ

- ๑) มักอ้างว่า หนาวนัก แล้วไม่ทำการงาน
- ๒) มักอ้างว่า ร้อนนัก แล้วไม่ทำการงาน
- ๓) มักอ้างว่า เวลาเย็นแล้ว แล้วไม่ทำการงาน
- ๔) มักอ้างว่า ยังเข้าอยู่ แล้วไม่ทำการงาน
- ๕) มักอ้างว่า หิวนัก แล้วไม่ทำการงาน
- ๖) มักอ้างว่า กระจายนัก แล้วไม่ทำการงาน

บุคคลผู้หมกมุ่นอยู่ในอบายมุขทั้ง ๖ อย่างนี้ ย่อมประสบความสำเร็จเสื่อมโภคทรัพย์ ชื่อเสียงตลอดถึงไม่มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ประเทศชาติที่มีบุคคลประเภทนี้จำนวนมาก ก็จะล้มลงไม่มั่นคง ไม่พัฒนาก้าวไกล ไม่เจริญรุ่งเรือง ดังนั้น บุคคลผู้ปรารถนาความเจริญแก่ชีวิตและสังคม ควรดเว้นจากทางแห่งความเสื่อม คือ อบายมุข ๖ อย่างนี้

บทที่ ๕

แบบทดสอบ

แบบทดสอบธรรมศึกษา ชั้นตรี ประกอบด้วย

- แบบทดสอบก่อนเรียน
- เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียน
- แบบทดสอบหลังเรียน
- เฉลยแบบทดสอบหลังเรียน

แบบทดสอบก่อนเรียนวิชาธรรม ธรรมศึกษา ชั้นตรี
จำนวน ๕๐ ข้อ ๕๐ คะแนน

คำชี้แจง ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว

๑. ข้อใดเป็นความหมายของสติ

ก. ความระลึกได้	ข. ความรู้ตัว
ค. ความรอบรู้	ง. ความจำได้
๒. คนขาดสติสัมปชัญญะมีลักษณะเช่นไร

ก. โง่เขลา	ข. ประมาท
ค. ขาดความละเอียด	ง. ไร้ความรับผิดชอบ
๓. สติสัมปชัญญะ เชื่อว่ามีอุปการะมากเพราะเหตุใด

ก. ช่วยให้เกิดความสุข	ข. ช่วยให้ร่ำรวย
ค. ช่วยให้ทำงานไม่ผิดพลาด	ง. ช่วยให้มีความเจริญ
๔. หิริโอตตปัปะ จัดเป็นธรรมอะไร

ก. ธรรมมีอุปการะมาก	ข. ธรรมคุ้มครองโลก
ค. ธรรมอันทำให้งาม	ง. ธรรมสงเคราะห์โลก
๕. คนมีโอตตปัปะมีลักษณะเช่นใด

ก. รังเกียจคนชั่ว	ข. ละอายบาป
ค. เกรงกลัวบาป	ง. เกรงกลัวคนชั่ว
๖. หิริโอตตปัปะช่วยสังคมด้านใด

ก. ป้องกันการทุจริต	ข. ป้องกันความเกียจคร้าน
ค. ป้องกันภัยพิบัติ	ง. ป้องกันความยากจน
๗. ธรรมอันทำให้งาม ตรงกับข้อใด

ก. สติสัมปชัญญะ	ข. หิริโอตตปัปะ
ค. ขันติ โสรัจจะ	ง. กตัญญูกตเวที
๘. ข้อใดเป็นลักษณะของคนมีโสรัจจะ

ก. อ่อนน้อมถ่อมตน	ข. เก็บอารมณ์ได้ดี
ค. ทนต่อความลำบาก	ง. ทนต่อคำด่า
๙. ข้อใดเป็นความหมายของบุพการี

ก. ผู้ทำอุปการะก่อน	ข. ผู้ตอบแทนคุณ
ค. ผู้รู้บุญคุณ	ง. ผู้เกิดก่อน

๑๐. กตัญญูกตเวที หมายถึงใคร
 ก. ผู้มีอุปการคุณ
 ข. ผู้รู้จักคุณ
 ค. ผู้ตอบแทนคุณ
 ง. ผู้รู้จักคุณและตอบแทน
๑๑. ผู้รู้ดีรู้ชอบเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้ตาม ตรงกับข้อใด
 ก. พระพุทฺธ
 ข. พระธรรม
 ค. พระสงฆ์
 ง. พระรัตนตรัย
๑๒. หมูชนที่ฟังคำสอนแล้วปฏิบัติตามธรรมวินัย ตรงกับข้อใด
 ก. พระพุทฺธ
 ข. พระธรรม
 ค. พระสงฆ์
 ง. พระปัจเจกพุทฺธเจ้า
๑๓. พระรัตนตรัย ตรงกับข้อใด
 ก. ศีล สมาธิ ปัญญา
 ข. พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์
 ค. ทาน ศีล ภาวนา
 ง. อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
๑๔. โอวาทปาติโมกข์ ตรงกับข้อใด
 ก. ประพตีสัจจวิธาน ๓
 ข. เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม
 ค. ให้ทาน รักษาศีล
 ง. ละชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใส
๑๕. การประพตีสัจจวิธาน วาจา ใจ เรียกว่าอะไร
 ก. ทุจฺจิต
 ข. บาป
 ค. กรรม
 ง. มลทิน
๑๖. ข้อใดจัดเป็นกายทุจฺจิต
 ก. พยาบาทปองร้าย
 ข. ลักทรัพย์
 ค. ยุยงให้แตกกัน
 ง. ให้ร้ายผู้อื่น
๑๗. ข้อใดจัดเป็นวจีทุจฺจิต
 ก. ยุยงให้แตกกัน
 ข. ฉกชิงวิ่งราว
 ค. โลกอยากได้ของเขา
 ง. ปองร้ายผู้อื่น
๑๘. ข้อใดเป็นโทษของการพูดส่อเสียด
 ก. ทำให้เจ็บใจ
 ข. ทำให้แตกสามัคคี
 ค. ขาดคนเชื่อถือ
 ง. ขาดคนรักใคร่
๑๙. ข้อใดเป็นโทษของการพูดคำหยาบ
 ก. ทำให้เจ็บใจ
 ข. ทำให้แตกสามัคคี
 ค. ขาดคนเชื่อถือ
 ง. ขาดคนรักใคร่
๒๐. ข้อใดไม่จัดเป็นมโนทุจฺจิต
 ก. คิดช่วยเหลือผู้อื่น
 ข. คิดอยากได้ของเขา
 ค. เห็นไม่ตรงตามความเป็นจริง
 ง. พยาบาทปองร้ายเขา

๒๑. การประพடுத்தีทางกาย วาจา ใจ เรียกว่าอะไร
- ก. บุญ
ข. ทาน
ค. กุศล
ง. สุจริต
๒๒. คนจะดีหรือชั่วเพราะเหตุใด
- ก. มีชาติตระกูลสูง
ข. มีทรัพย์มาก
ค. ประพடுத்தีสุจริต
ง. มีบริวารมาก
๒๓. ความดีในสุจริต ๓ ตรงกับข้อใด
- ก. ดีทางกาย
ข. ดีทางวาจา
ค. ดีทางใจ
ง. ดีทางกาย วาจา ใจ
๒๔. ข้อใดจัดเป็นโลภะ
- ก. อยากสวย
ข. อยากรวย
ค. อยากเก่ง
ง. อยากโกง
๒๕. ข้อใดจัดเป็นโทสะ
- ก. คิดประทุษร้าย
ข. คิดอยากได้
ค. ความโลภ
ง. ความหลง
๒๖. คนมีโทสะควรแก้ด้วยอะไร
- ก. เมตตา
ข. ชื่อสัตย์
ค. อ่อนน้อม
ง. เสียสละ
๒๗. ข้อใดเป็นมูลเหตุไม่ให้เห็นผิดเป็นถูก
- ก. อโลภะ
ข. อวิหิงสา
ค. อโมหะ
ง. อโทสะ
๒๘. มาตาปิตุปฏิฐาน ตรงกับข้อใด
- ก. เลี้ยงดูพ่อแม่
ข. เอาใจพ่อแม่
ค. รักพ่อแม่
ง. สงสารพ่อแม่
๒๙. ประเทศอันสมควรมีลักษณะเช่นใด
- ก. มีพื้นที่มาก
ข. มีประชากรมาก
ค. มีคนดีมาก
ง. มีความสวยงาม
๓๐. จะรักษาความยุติธรรม ต้องเว้นจากอะไร
- ก. อบายมุข
ข. อกุศล
ค. อคติ
ง. ทุจริต
๓๑. ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน ชื่อว่ามีอคติใด
- ก. ฉันทาคติ
ข. โทสาคติ
ค. โมหาคติ
ง. ภยาคติ

๓๒. ลำเอียงเพราะกลัวหรือเกรงใจ ตรงกับข้อใด
 ก. ฉันทาคติ
 ข. โทสาคติ
 ค. โมหาคติ
 ง. ภยาคติ
๓๓. ข้อใดตรงกับสังวรปธาน
 ก. เพียรระวัง
 ข. เพียรละ
 ค. เพียรเจริญ
 ง. เพียรรักษา
๓๔. หมั่นสร้างความดีให้มีในตน ตรงกับข้อใด
 ก. สังวรปธาน
 ข. ปหานปธาน
 ค. ภาวนापธาน
 ง. อนุรักษนาปธาน
๓๕. ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ตรงกับข้อใด
 ก. อธิษฐานธรรม
 ข. วุฑฒิธรรม
 ค. อิทธิบาทธรรม
 ง. พรหมวิหารธรรม
๓๖. ชื่อสัตย์ ตรงไปตรงมา ตรงกับหลักธรรมใด
 ก. ปัญญา
 ข. สัจจะ
 ค. จาคะ
 ง. อุปสมะ
๓๗. อิทธิบาทข้อใดเป็นพื้นฐานนำไปสู่ความสำเร็จ
 ก. ฉันทะ
 ข. วิริยะ
 ค. จิตตะ
 ง. วิมังสา
๓๘. คนที่ทอดธุระในการทำงานเพราะขาดอิทธิบาทข้อใด
 ก. ฉันทะ
 ข. วิริยะ
 ค. จิตตะ
 ง. วิมังสา
๓๙. การช่วยเหลือคนประสบภัย ชื่อว่ามีพรหมวิหารข้อใด
 ก. เมตตา
 ข. กรุณา
 ค. มุทิตา
 ง. อุเบกขา
๔๐. การแสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ชื่อว่ามีพรหมวิหารข้อใด
 ก. เมตตา
 ข. กรุณา
 ค. มุทิตา
 ง. อุเบกขา
๔๑. ความทะยานอยาก จัดเข้าในข้อใด
 ก. ทุกข์
 ข. สมุทัย
 ค. นิโรธ
 ง. มรรค
๔๒. ข้อใดจัดเป็นอนันตริยกรรม
 ก. ฆ่าโรงเรียนวัด
 ข. ตัดเศียรพระพุทธรูป
 ค. ทำร้ายพระสงฆ์
 ง. ทำสงฆ์ให้แตกกัน

๔๓. พิจารณาว่าเรามีกรรมเป็นของตัวมีประโยชน์อย่างไร
- ก. บรรเทาความเห็นผิด
ข. บรรเทาความเมาในวัย
ค. บรรเทาความยึดมั่น
ง. บรรเทาความเมาในชีวิต
๔๔. เมื่อจิตฟุ้งซ่านควรเจริญพลธรรมข้อใด
- ก. วิริยะ
ข. สติ
ค. สมาธิ
ง. ปัญญา
๔๕. ปฏิบัติอย่างไร ชื่อว่าเคารพในการศึกษา
- ก. เล่นกีฬา
ข. สัมมนาวิชาการ
ค. ใส่ใจศึกษา
ง. ทักษะศึกษา
๔๖. คบเพื่อนเพราะหวังประโยชน์ จัดเป็นมิตรประเภทใด
- ก. มิตรปกอลอก
ข. มิตรดีแต่พุด
ค. มิตรหัวประจบ
ง. มิตรซักชวนในทางฉิบหาย
๔๗. ทุกข์ ๆ ด้วย สุข ๆ ด้วย ตรงกับมิตรประเภทใด
- ก. มิตรมีอุปการะ
ข. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์
ค. มิตรณะประโยชน์
ง. มิตรมีความรักใคร่
๔๘. ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ข้อใด
- ก. ครูอาจารย์
ข. มารดาบิดา
ค. บุตรภรรยา
ง. มิตรสหาย
๔๙. ไม่รู้จักกาย เป็นโทษอบายมุขใด
- ก. ดื่มน้ำเมา
ข. เทียวกลางคืน
ค. เล่นการพนัน
ง. คบคนชั่วเป็นมิตร
๕๐. เล่นการพนันมีโทษอย่างไร
- ก. ถูกใส่ความ
ข. ถูกตีเตียน
ค. ถูกระวาง
ง. ถูกหมิ่นประมาท

เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียนวิชาธรรม ธรรมศึกษา ชั้นตรี
จำนวน ๕๐ ข้อ ๕๐ คะแนน

๑. ก	๑๑. ก	๒๑. ง	๓๑. ข	๔๑. ข
๒. ข	๑๒. ค	๒๒. ค	๓๒. ง	๔๒. ง
๓. ค	๑๓. ข	๒๓. ง	๓๓. ก	๔๓. ก
๔. ข	๑๔. ง	๒๔. ง	๓๔. ค	๔๔. ค
๕. ค	๑๕. ก	๒๕. ก	๓๕. ก	๔๕. ค
๖. ก	๑๖. ข	๒๖. ก	๓๖. ข	๔๖. ก
๗. ค	๑๗. ก	๒๗. ค	๓๗. ก	๔๗. ง
๘. ข	๑๘. ข	๒๘. ก	๓๘. ค	๔๘. ข
๙. ก	๑๙. ก	๒๙. ค	๓๙. ข	๔๙. ก
๑๐. ง	๒๐. ก	๓๐. ค	๔๐. ค	๕๐. ง

แบบทดสอบหลังเรียนวิชาธรรม ธรรมศึกษา ชั้นตรี
จำนวน ๕๐ ข้อ ๕๐ คะแนน

คำชี้แจง ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว

๑. เล่นการพนันมีโทษอย่างไร

ก. ถูกใส่ความ	ข. ถูกตีเตียน
ค. ถูกระวาง	ง. ถูกหมิ่นประมาท
๒. ไม่รู้จักอาย เป็นโทษอบายมุขใด

ก. ดื่มน้ำเมา	ข. เที่ยวกลางคืน
ค. เล่นการพนัน	ง. คบคนชั่วเป็นมิตร
๓. ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ข้อใด

ก. ครูอาจารย์	ข. มารดาบิดา
ค. บุตรภรรยา	ง. มิตรสหาย
๔. ทุกข์ ๆ ด้วย สุข ๆ ด้วย ตรงกับมิตรประเภทใด

ก. มิตรมีอุปการะ	ข. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์
ค. มิตรแนะประโยชน์	ง. มิตรมีความรักใคร่
๕. คบเพื่อนเพราะหวังประโยชน์ จัดเป็นมิตรประเภทใด

ก. มิตรปกอลอก	ข. มิตรดีแต่พูด
ค. มิตรหัวประจบ	ง. มิตรชักชวนในทางฉิบหาย
๖. ปฏิบัติอย่างไร ชื่อว่าเคารพในการศึกษา

ก. เล่นกีฬา	ข. สัมมนาวิชาการ
ค. ใส่ใจศึกษา	ง. ทักษนศึกษา
๗. เมื่อจิตฟุ้งซ่านควรเจริญพุทธธรรมข้อใด

ก. วิริยะ	ข. สติ
ค. สมาธิ	ง. ปัญญา
๘. พิจารณาว่าเรามีกรรมเป็นของตัวมีประโยชน์อย่างไร

ก. บรรเทาความเห็นผิด	ข. บรรเทาความเมาในวัย
ค. บรรเทาความยึดมั่น	ง. บรรเทาความเมาในชีวิต
๙. ข้อใดจัดเป็นอนันตริยกรรม

ก. เผลอโรงเรียนวัด	ข. ตัดเศียรพระพุทธรูป
ค. ทำร้ายพระสงฆ์	ง. ทำสงฆ์ให้แตกกัน

๑๐. ความทะยานอยาก จัดเข้าในข้อใด
ก. ทุกข์	ข. สมุทัย
ค. นิโรธ	ง. มรรค
๑๑. การแสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี เชื่อว่ามีพรหมวิหารข้อใด
ก. เมตตา	ข. กรุณา
ค. มุทิตา	ง. อุเบกขา
๑๒. การช่วยเหลือคนประสบภัย เชื่อว่ามีพรหมวิหารข้อใด
ก. เมตตา	ข. กรุณา
ค. มุทิตา	ง. อุเบกขา
๑๓. คนที่ทอดธุระในการทำงานเพราะขาดอิทธิบาทข้อใด
ก. ฉันทะ	ข. วิริยะ
ค. จิตตะ	ง. วิมังสา
๑๔. อิทธิบาทข้อใดเป็นพื้นฐานนำไปสู่ความสำเร็จ
ก. ฉันทะ	ข. วิริยะ
ค. จิตตะ	ง. วิมังสา
๑๕. ชื่อสัตย์ ตรงไปตรงมา ตรงกับหลักธรรมใด
ก. ปัญญา	ข. สัจจะ
ค. จาคะ	ง. อุปสมะ
๑๖. ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ ตรงกับข้อใด
ก. อธิษฐานธรรม	ข. วุฑฒิธรรม
ค. อิทธิบาทธรรม	ง. พรหมวิหารธรรม
๑๗. หมั่นสร้างความดีให้มีในตน ตรงกับข้อใด
ก. สังวรปธาน	ข. ปหานปธาน
ค. ภาวนापธาน	ง. ออนุรักขนาปธาน
๑๘. ข้อใดตรงกับสังวรปธาน
ก. เพียรระวัง	ข. เพียรละ
ค. เพียรเจริญ	ง. เพียรรักษา
๑๙. ลำเอียงเพราะกลัวหรือเกรงใจ ตรงกับข้อใด
ก. ฉันทาคติ	ข. โทสาคติ
ค. โมหาคติ	ง. ภยาคติ
๒๐. ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน เชื่อว่ามีอคติใด
ก. ฉันทาคติ	ข. โทสาคติ
ค. โมหาคติ	ง. ภยาคติ

๒๑. จะรักษาความยุติธรรม ต้องเว้นจากอะไร
- ก. อบายมุข
ข. อกุศล
ค. อคติ
ง. ทุจริต
๒๒. ประเทศอันสมควรมีลักษณะเช่นใด
- ก. มีพื้นที่มาก
ข. มีประชากรมาก
ค. มีคนดีมาก
ง. มีความสวยงาม
๒๓. มาตาปิตุภูฏาน ตรงกับข้อใด
- ก. เลี้ยงดูพ่อแม่
ข. เอาใจพ่อแม่
ค. รักพ่อแม่
ง. สงสารพ่อแม่
๒๔. ข้อใด เป็นมูลเหตุไม่ให้เห็นผิดเป็นถูก
- ก. อโลภะ
ข. อวิหิงสา
ค. อโมหะ
ง. อโทสะ
๒๕. คนมีโทสะ ควรแก้ด้วยอะไร
- ก. เมตตา
ข. ชื่อสัตย์
ค. อ่อนน้อม
ง. เสียสละ
๒๖. ข้อใดจัดเป็นโทสะ
- ก. คิดประทุษร้าย
ข. คิดอยากได้
ค. ความโลภ
ง. ความหลง
๒๗. ข้อใดจัดเป็นโลภะ
- ก. อยากสวय
ข. อยากรวย
ค. อยากเก่ง
ง. อยากโกง
๒๘. ความดีในสุจริต ๓ ตรงกับข้อใด
- ก. ดีทางกาย
ข. ดีทางวาจา
ค. ดีทางใจ
ง. ดีทางกาย วาจา ใจ
๒๙. คนจะดีหรือชั่วเพราะเหตุใด
- ก. มีชาติตระกูลสูง
ข. มีทรัพย์มาก
ค. ประพฤติสุจริต
ง. มีบริวารมาก
๓๐. การประพฤติดีทางกาย วาจา ใจ เรียกว่าอะไร
- ก. บุญ
ข. ทาน
ค. กุศล
ง. สุจริต
๓๑. ข้อใดไม่จัดเป็นมโนทุจริต
- ก. คิดช่วยเหลือผู้อื่น
ข. คิดอยากได้ของเขา
ค. เห็นไม่ตรงตามความเป็นจริง
ง. พยายามปกป้องร้ายเขา

๓๒. ข้อใดเป็นโทษของการพูดคำหยาบ
- ก. ทำให้เจ็บใจ
ข. ทำให้แตกสามัคคี
ค. ขาดคนเชื่อถือ
ง. ขาดคนรักใคร่
๓๓. ข้อใดเป็นโทษของการพูดส่อเสียด
- ก. ทำให้เจ็บใจ
ข. ทำให้แตกสามัคคี
ค. ขาดคนเชื่อถือ
ง. ขาดคนรักใคร่
๓๔. ข้อใดจัดเป็นวจีทุจริต
- ก. ยุยงให้แตกกัน
ข. ฉกชิงวิ่งราว
ค. โลกอยากได้ของเขา
ง. ปองร้ายผู้อื่น
๓๕. ข้อใดจัดเป็นกายทุจริต
- ก. พยาบาลปองร้าย
ข. ลักทรัพย์
ค. ยุยงให้แตกกัน
ง. ให้ร้ายผู้อื่น
๓๖. การประพฤดิชั่วทางกาย วาจา ใจ เรียกว่าอะไร
- ก. ทุจริต
ข. บาป
ค. กรรม
ง. มลทิน
๓๗. โอวาทปาติโมกข์ ตรงกับข้อใด
- ก. ประพฤติสุจริต ๓
ข. เชื้อกรรม เชื้อผลของกรรม
ค. ให้ทาน รักษาศีล
ง. ละชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใส
๓๘. พระรัตนตรัย ตรงกับข้อใด
- ก. ศีล สมาธิ ปัญญา
ข. พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์
ค. ทาน ศีล ภาวนา
ง. อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
๓๙. หมู่ชนที่ฟังคำสอนแล้วปฏิบัติตามธรรมวินัย ตรงกับข้อใด
- ก. พระพุทฺธ
ข. พระธรรม
ค. พระสงฆ์
ง. พระปัจเจกพุทฺธเจ้า
๔๐. ผู้รู้รู้ชอบเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้ตาม ตรงกับข้อใด
- ก. พระพุทฺธ
ข. พระธรรม
ค. พระสงฆ์
ง. พระรัตนตรัย
๔๑. กัตถัญญกตเวที หมายถึงใคร
- ก. ผู้มีอุปการคุณ
ข. ผู้รู้จักคุณ
ค. ผู้ตอบแทนคุณ
ง. ผู้รู้จักคุณและตอบแทน
๔๒. ข้อใดเป็นความหมายของบุพการี
- ก. ผู้ทำอุปการะก่อน
ข. ผู้ตอบแทนคุณ
ค. ผู้รู้บุญคุณ
ง. ผู้เกิดก่อน

๔๓. ข้อใดเป็นลักษณะของคนมีโสรัจจะ
- ก. อ่อนน้อมถ่อมตน
ข. เก็บอารมณ์ได้ดี
ค. ทนต่อความลำบาก
ง. ทนต่อคำด่า
๔๔. ธรรมอันทำให้งาม ตรงกับข้อใด
- ก. สติสัมปชัญญะ
ข. หิริโอตตปปะ
ค. ขันติ โสรัจจะ
ง. กตัญญูกตเวที
๔๕. หิริโอตตปปะช่วยสังคมด้านใด
- ก. ป้องกันการทุจริต
ข. ป้องกันความเกียจคร้าน
ค. ป้องกันภัยพิบัติ
ง. ป้องกันความยากจน
๔๖. คนมีโอตตปปะมีลักษณะเช่นใด
- ก. รังเกียจคนชั่ว
ข. ละอายบาป
ค. เกรงกลัวบาป
ง. เกรงกลัวคนชั่ว
๔๗. หิริโอตตปปะ จัดเป็นธรรมอะไร
- ก. ธรรมมีอุปการะมาก
ข. ธรรมคุ้มครองโลก
ค. ธรรมอันทำให้งาม
ง. ธรรมสงเคราะห์โลก
๔๘. สติสัมปชัญญะ เชื่อว่ามีอุปการะมากเพราะเหตุใด
- ก. ช่วยให้เกิดความสุข
ข. ช่วยให้ร่ำรวย
ค. ช่วยให้ทำงานไม่ผิดพลาด
ง. ช่วยให้มีความสำเร็จ
๔๙. คนขาดสติสัมปชัญญะมีลักษณะเช่นไร
- ก. โง่เขลา
ข. ประมาท
ค. ขาดความละอาย
ง. ไร้ความรับผิดชอบ
๕๐. ข้อใดเป็นความหมายของสติ
- ก. ความระลึกได้
ข. ความรู้ตัว
ค. ความรอบรู้
ง. ความจำได้

เฉลยแบบทดสอบหลังเรียนวิชาธรรม ธรรมศึกษา ชั้นตรี
จำนวน ๕๐ ข้อ ๕๐ คะแนน

๑. ง	๑๑. ค	๒๑. ค	๓๑. ก	๔๑. ง
๒. ก	๑๒. ข	๒๒. ค	๓๒. ก	๔๒. ก
๓. ข	๑๓. ค	๒๓. ก	๓๓. ข	๔๓. ข
๔. ง	๑๔. ก	๒๔. ค	๓๔. ก	๔๔. ค
๕. ก	๑๕. ข	๒๕. ก	๓๕. ข	๔๕. ก
๖. ค	๑๖. ก	๒๖. ก	๓๖. ก	๔๖. ค
๗. ค	๑๗. ค	๒๗. ง	๓๗. ง	๔๗. ข
๘. ก	๑๘. ก	๒๘. ง	๓๘. ข	๔๘. ค
๙. ง	๑๙. ง	๒๙. ค	๓๙. ค	๔๙. ข
๑๐. ข	๒๐. ข	๓๐. ง	๔๐. ก	๕๐. ก

ภาคผนวก

บรรณานุกรม

- กองพุทธศาสนศึกษา. (๒๕๕๗). **คู่มือการจัดการเรียนการสอนและสอบธรรมศึกษาในสถานศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ ๑)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา. (๒๕๕๗). **หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๕7 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.๑-ม.๓)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (๒๕๕๗). **ผลการสอบธรรมสนามหลวง ฉบับดีวีดี ประจำปี ๒๕๕๔-๒๕๕๖**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (๒๕๕๖). **เรื่อง สอบธรรมของสนามหลวง แผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๖ (พิมพ์ครั้งที่ ๑)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (๒๕๕๘). **เรื่อง สอบธรรมของสนามหลวง แผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๗ (พิมพ์ครั้งที่ ๑)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

คณะผู้จัดทำ

แนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นตรี โท เอก (วินัย)

๑. พระมหาสิริชัย สุขวาโณ	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
๒. นายอดิศักดิ์ วิไลลักษณ์	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดราชบพิธ
๓. นายสำราญ เพียรดี	รองผู้อำนวยการโรงเรียนวัดราชบพิธ
๔. นางสาวนิภา บุญคลัง	ครูชำนาญการพิเศษ
๕. นางสาวรัตนา ล้อมศรีวานิชยกร	ครู

